

AKABARSAHI-SRINGARADARPANA

PADMASUNDAR^{३१}

EDITED BY

K. MADHAVA KRISHNA SARMA, M.O.L

Curator, Anup Sanskrit Library

ANUP SANSKRIT LIBRARY, BIKANER
1943

अकवरसाहिशृङ्गारदपण्ण

पद्मसुन्दरविरचितम्

अनूपसंस्कृतग्रन्थागारावेक्षकेण
एम्-ओ-एल्-विरुदभाजा

के. माधवकृष्णशर्मणा
संपादितम्

श्रीफानेर

संवत् २०००

FOREWORD

The Akbar Shahi Sringara Darpan which is the first number of the Ganga Oriental Series, published under the authority of the Government of Bikaner, is a book of more than ordinary interest. In the first place it is one of the few books in Sanskrit directly connected with the great Emperor Akbar. Imitating Prataparudriya the poet quotes as examples for the theories he propounds, verses of his own composition addressed to Akbar. Secondly the author is a Jain poet, and as the followers of Bhagavan Mahavira form so important and so considerable a section of the subjects of His Highness the Maharaja, this work on rhetoric by a Jain scholar cannot but be of interest.

Akbar's interest in Sanskrit literature is well attested by the fact that he had many of the classics of that language translated into Persian. It is also well known that among his Ministers and Courtiers were many who were renowned scholars. Notable among them were Raja Todar Mal, the great Revenue Minister, whose comprehensive treatise on Dharma Sastra is available in the Anup Sanskrit Library, and Prithwi Raj Rathore (Peethal of Rajput Legend) a Cadet of the Bikaner Royal Family, who, though now known only as a Hindi poet, was also a famous Sanskrit scholar in his day.

The association of Jain scholars with Akbar's Court is also of historic significance. Yugapradhan Sri Jina Chandra Suri, the famous Jain saint was invited to the Court by the Emperor in 1591 in

pursuance of his policy of learning at first-hand the principles of the more important religions of the world. It is clear from the many Jain works dealing with the association between the Emperor and the Sanyasi that Jina Chandra Suri earned the respect of the Emperor and came to have considerable influence with him. The Emperor also honoured him with the title of Yugapradhan. After this event Jain scholars seem to have taken their place in the ranks of poets and writers from all parts of India who thronged round the Court at Agra and Fatehpur.

The work has been carefully edited by the learned Curator Mr K Madhava Krishna Sarma and the Prefatory Note contributed by Dr Kunhan Rya, Honorary Adviser to the Anup Sanskrit Library, undoubtedly enhances the value of the book.

K. M. PANIKKAR

DEDICATED

TO

HIS HIGHNESS THE MAHARAJA
OF BIKANER

धीमन् विक्रमवपुष्पणमणे नित्य प्रजापालने
बद्धबद्धमना स्वस्तीयविषयेऽनन्त्या धियं पोषयन् ।
वाग्देवीपरिचर्यया युवजनान् पूर्वाधिक मोक्ष
साकल्पान्तमनुएठधीरिजयता यादुं बलिहो भवान् ॥

GENERAL CONTENTS

	PAGES
Foreword by Major K. M. Panikkar	vii-viii
Dedication	ix
Prefatory Note by Dr. C. Kunhan Raja	xiii-xviii
Introduction	xix-xxviii
Detailed List of Contents	xxix-xxxiv
Corrections	xxxv-xxxvii
Akabarasahisingaradarpana—	
Ullasa I	१-११
" II	२-२१
" III	२२-३३
" IV	३४-४३
Sringarasanjivini (Appendix)	1-16
Manuscript Variants	17-27
Notes by Dr. C. Kunhan Raja	28-42
Index to Akabarasahisingaradarpana	43-54
" " Sringarasanjivini	54-58

PREFATORY NOTE

It is a great privilege to have this opportunity of writing a Prefatory Note to the first number in the Ganga Oriental Series published by the Government of His Highness the Maharaja of Bikaner. The plan of publishing such a series was first announced from the office of the Prime Minister on the 10th April 1939, after the celebration of the Golden Jubilee of the reign of His late Highness, whose name the series bears. The Anuprasimhagunavatara was published as a Dedicatory Volume in the series last year. In the Introduction to that volume Major K. M. Panikkar, then Minister of Education in the State, has ably explained how Maharaja Anup Singhji has brought together the wonderful collection of manuscripts, which is now constituted into a library bearing his name. Many of the manuscripts were acquired even prior to the time of Maharaja Anup Singhji, but the great bulk of the collection belongs to his days. Many of them were transcribed for him and belonged to him. Many manuscripts belonging to various scholars of his time were added to the collection. The names of Kivindracharya and Manirama Dikshit deserve special notice in this connection. Many manuscripts note that they were transcribed in the kingdom of Maharaja Anup Singhji.

Thus the Library is called after Maharaja Anup Singhji and the series is named after His late Highness, in whose time the series was planned and actually started. It is a matter of deep regret that His late Highness passed away in the meantime. On

behalf of the scholars, especially those who are working in the field of Sanskrit, Hindi and other Indian literatures, I take this opportunity of recording the sincere gratitude to him for the great patronage which he extended to scholars in a variety of ways, of which the constitution of the rich collection of manuscripts into a well organised library and the plan of undertaking a serial publication stand out foremost

When I express the feelings contained in the verse dedicating this first number in the series to His Highness the Maharaja of Bikaner, I am discharging something far more than a formal duty. The great poet Kalidasa has on more than one occasion in his immortal works stated that wealth and learning seldom abide in the same place. It is only during the reign of an ideal king that there is such a harmony between these two factors in the national life. It is the harmonious combination of these two elements in national prosperity that is alluded to in the dedicatory verse.

When Kalidasa wrote the verse in his Raghu vamsa

स राज्य गुरुणा दत्त प्रतिपद्याधिक धर्मो ।
दिना-न्ते निहित तेजः सविभ्रेव हुताशन ॥

he was even prophetic and His Highness the Maharaja fulfils the expectations of the great poet as expressed by him in these lines written more than two thousand years ago. Under the kind patronage and gracious guidance of His Highness, the series is assured of a successful continuity.

It is quite appropriate that the Government of His Highness the Maharaja of Bikaner should have selected for the Dedicatory Volume of the series, the Anuprasimbhagunavatare, in which the many royal virtues of Maharaja Anup Singhji were extolled by a great scholar and poet of his Court. It is not less appropriate that the selection for the first number of the series should have fallen on this work. The great Moghul Emperor Akbar is the patron under whose orders this work was written. The author is a great Jaina scholar of his Court. The work deals with one of the most important aspects of Sanskrit Literature, namely Sringara.

This work closely follows an earlier work on the subject namely, the Sringaratilaka of Rudrata. In explaining the subject and in giving illustrations, he has closely followed the earlier work. From the notes which I have added, the intimate relation of the two works will be clear. But there is still a very refreshing originality. Though in the illustrative verses, the author takes the subject matter from the earlier work, his presentation is absolutely original, and in many cases he even surpasses the original in beauty and diction.

When the work was undertaken for publication, there was only one manuscript available. Later on another manuscript was discovered. The variants and improved readings in this second manuscript are given at the end by the editor in the course of presenting the manuscript readings. This second manuscript has been of some help in reconstructing the

correct text. The work of Rudrata also has been helpful in this matter. There are still a few places where the reading is not quite satisfactory. But such cases are very few. The reader is requested to consult the Manuscript Variants given by the editor and the Notes prepared by myself.

There is a small work called *Sringarasanjivini*, consisting of about a hundred verses. It was thought that this small work could go along with this volume. It is added as an Appendix. For this work also, no second manuscript has been discovered. Yet it was possible to prepare a satisfactory copy for the press. The readers can realise for themselves the beauty of this small work for which there are few rivals in Sanskrit. There was some doubt whether the name of the work should be given as *Sringarasanjivani* or *Sringarasanjivini*. In the case of the commentaries of Mallanatha on the works of Kālidāsa, some printed editions give the name as *Sanjivani* and not as *Sanjivini*. From the rhyme in verse No. 102 of this small work one is inclined to assume that the author meant the work to be styled *Sringarasanjivini* and not *Sringarasanjivani*. I take the responsibility for closing the title with *Sanjivini* instead of the more correct form *Sanjivani*.

When the text portion of this book was in the Press I was staying at Bikaner and I had the privilege of looking into the proofs. The text is printed as it was found in the manuscript of the Anup Sanskrit Library, Bikaner, with such changes that were warranted. In many cases, the manuscript did not note any heading and they were added. Such addi-

tions are noted in the Manuscript Variants prepared by the editor. In some cases it was not possible to make any correction at the time of printing, and such cases are noticed in my Notes, where improved readings are suggested. Cases where the text is not satisfactory, but where there are difficulties in making changes are also noticed in my Notes. Especially is this the case with I 17 to 21. The manuscript had an omission, though no break is noted, in the beginning of the second Ullasa. The omission is filled up in the Manuscript Variants, through the help of the second manuscript which was accessible only after the text was printed. A few mistakes that were detected only after the printing are also noticed in my Notes. I have read through the proofs and I am as much responsible for any deficiency in the printing as the editor himself.

In some cases, perhaps this work will be of help in improving the readings of the *Sringaratilaka*, as it is now available in print, edited by Pischel. That work is now divided into three *Paricchedas*, while the present work, the *Sringaradarpana*, is divided into four *Ullasas*. The first two *Ullasas* correspond to the first *Pariccheda* of *Sringaratilaka*. The third *Pariccheda* of *Sringaratilaka* corresponds to the third *Ullasa* and the first 21 verses in the fourth *Ullasa*. I should think that the *Sringaratilaka* too may be divided into four *Paricchedas*, corresponding to the four *Ullasas* of *Sringaradarpana*, but the division of the *Darpana* may with greater propriety be adjusted to the *Tilaka* in the case of the last

section. The two main sections on **Karuna** (IV-1 to 8) and **Sakhyah** (IV 9 to 21) in the **Darpana**, may be shifted to the third **Ullasa** since they are related to **Sringara**. The first three **Ullasas** then will deal with **Sringara** and the last section with the other **Rasas**. Since the first **Pariccheda** in the **Tilaka** is disproportionately long, it is better to assume that the section was originally divided into two **Paricchedas**, corresponding to the first two **Ullasas** of the **Darpana**.

It is my pleasant duty to record my gratitude to Major Panikkar for the great interest that he has all along taken in the affairs of the Library and in the publication of this work. He has read through the proofs and has suggested many improvements. In the midst of his administrative work involving a variety of duties of a very onerous nature, he always found time to guide the editor and myself in bringing out this publication. His profound scholarship, his sharp intellect, his wide knowledge of literature and history and his critical insight have been of great help to us in preparing a correct version for the edition.

C KUNHAN RAJA

INTRODUCTION

This edition of the अक्षरसाहिश्चन्द्रार्णव is based on a single MS deposited with the number 9356 in the Anup Sanskrit Library. It is a paper MS of the size of 11½" × 5". There are 16 folia with 12 to 14 lines in a page and 50 letters in a line. The script is Devanagari of the Jaina style. It is bold and large. The MS is old, but its condition is fairly good. It is complete except for a few small gaps. There is confusion of च and य and श and स. च and य are not always written distinctly from च and य respectively. Wrong doubling of consonants as सच्य instead of सच्ये, and अनुस्वार instead of पञ्चम, as is more or less a universal practice in MSS, are also among the features of the MS. On the whole the MS is fairly accurate. The first page is left blank except for the title अक्षरसाहिश्चन्द्रार्णव which is evidently written by a later hand. The title is written in the left hand margin of the reverse of each folio with the folio number in the opposite margin. Headings are rubbed over by red pigment. At the end and in the same hand the MS is dated Samvat 1626 (A. D. 1569). As पद्मसुन्दर, the author of the work belongs to the same period, the MS should be considered a contemporary one. After the date a different hand in red ink writes that the MS was written at Agra by धीर, pupil of चउदन, for his own study on Tuesday, the eighth day of the dark fortnight of आषाढ, in the reign of Akbar when मान कीर्तिसूरि was occupying चन्द्रकीर्तिपट्ट.

आषाढमासे कृष्णपक्षे अष्टम्या तिथौ भौमवासरे पातिसाहस्री-
अक्षरराज्ये आगरामध्ये भ० श्रीचन्द्रकीर्तिपट्टे सु० श्रीधीरि-

मानकीर्तिसुरिविद्यमाने । प० चउहयशिष्यवीराहने लिखित स्वया
चनाय । शृङ्गारदर्पणकाव्य ॥

After this a still different hand in black ink writes

चतु शृङ्गस्त्रिगदश्च द्विशीर्षं सप्तइस्तवान् ।
त्रिधा वदो महा देवो वृषभो रोचयति वै ॥ १ ॥
मायो बापरभुजोऽथ जयराट् सद्रत् हवाऊ नृपो-
त्यर्थं प्रोतमना सुमायमरुतोऽनदरायभिध ।
तद्वत्साहिसिरोमणोरक्षयस्वपात्रचूडामणे
मर्न्य प डेनपमसुन्दर इहाभूत् प ड्वायातजित् ॥ २ ॥
चन्द्रमभ ध प्रभुच द्रकीर्त्ति-
सूरीश्वरश्चद्रकुत्राग्धवद्र ।
चद्रोज्वलश्लोकभर सुख व
द्राकतागवधिमाननोतु । ३ ॥
नागपुरीयः पोगणराजा धीच द्रकीर्त्तिनृचिग ।
ताच्छिष्यदर्पकीर्त्ति सुरि समलेखयत्स्वर्थे । ४ ॥
क याण विपुल भूयात् ॥
विपरीतस्ते सपीकृता
दरहावातिमनोरमाग्ना ।
कितवाय वस गतोसि मे
स्मृत्युद्धे विजितोप्यवाप्सल ॥ १ ॥

Here it is mentioned that just as the scholar
आन-दराय was honoured by Babar and Humayun so
was पद्मसुन्दर by Akbar in whose court he was success-
ful in a literary debate. The MS is again said to
have been copied for दर्पकीर्तिसुरि pupil of च द्रकीर्तिसुरि,
who was probably a later owner.

The task of reconstructing the work from a single
MS has been extremely difficult. I have taken a
few liberties with the text either by way of improving
a meaning or filling up a gap, and all such cases

have been fully stated in the Notes and Manuscript Variants

My efforts to get a second MS of the work were unfortunately unsuccessful until the text was completely printed off when an incomplete MS belonging to Mr. Agreband Naha of Bikaner became accessible. It begins with the 22nd verse of the first Ullasa and ends with the 31st verse of the last. It appears to be old but not as old as the former. The writing suffers from the same defects as the former. The MS has proved helpful in filling up the gaps in the printed text where otherwise only conjecture was our guide. The missing portions are given under Corrections.

As its title indicates अकबरसाहिश्शरदपंग्या is a work mainly concerned with शरदारस. The treatment of other रस is incidental and necessarily most cursory. As Dr. Rya has pointed out in his Notes, the work closely follows the शरदारतिलक of श्रद

The number of रस accepted here is nine. पद्मसुन्दर belongs to that school which holds the view that शरदार constitutes the essence of poetry. Speaking of the importance of शरदार he says that without it poetry is as insipid as a straw man (Verse IV. 20)

शरदार एव कविभिः किल नव्यशाल्य
 बन्धेषु सुन्दरतया ननु चर्तनीय ।
 एतेन ह नमपि किं च कवे कविरिव
 नैःस्याद्य तृणपृष्ठपरद्भजेत ॥

Serial rit poetry is Idealistic. Tragedy is unknown in Sanskrit literature. The end of everything should be happy. पद्मसुन्दर says that death can be depicted

only in historical themes where it is followed by immediate resurrection (Verse III 29) and not in fiction. As in other walks of life, so in poetry the Indian ideal has always been one of harmony, of **आनन्द** which cannot be reconciled with tragedy.

पद्मसुन्दर a Jaina was the pupil of **पद्ममेव** and belonged to **नागपुरीवतयोगच्छ**. He was a protégé of Akbar who is recorded in one of the post colophon verses of our MS (see also Krishnamacharya, History of Classical Sanskrit Literature p 294) honoured him with various gifts on his success in a literary contest.

He was honoured by Maldev of Jodhpur also according to the following verse quoted by Mr Agrichand Nair (Anekant Vol IV p 470) from a MS of **हर्षमीर्निसुरिस वातुनरङ्गणी** ।

साहे ससदि पद्मसुन्दरगणित्त्रिचा महापण्डित
 क्षीमग्रामसुखामनायकवरश्रीसाहितो लब्धवन् ।
 हिन्दूकाधिपमानदे गृहपतेमन्थो पदानयोऽधिक
 श्रीमद्योधपुरे सुगेषितवचा पद्माङ्गय पाठकम् ॥

पद्मसुन्दर has written many other works also and although his claim to be one of the most important of latter day Jaina authors cannot be disputed his works have unfortunately suffered a rarity. Only three of his works are now well known the **रायमल्लाम्युदय** the **पद्मनाथचरित्र** and the **जगदुत्थामिकथानक**. The last is a Prkrit work. According to the Jainagranthavali, he composed his **रायमल्लाम्युदय** in Samvat 1615 (A D 1559) and his **पद्मनाथचरित्र** in Samvat 1625 (A D 1569). Winternitz (Indian Literature Vol II P 516) states that **पद्मनाथचरित्र** was composed in A D

1565 (*vide* Aufrecht, Bodl Cat p 392, Peterson 3 Reports p 255 ff, Report IV, p LXXV) The MS of अक्षरवादिशृङ्गारदण्ड is dated A D 1569 This work should have therefore been composed earlier than this date Prof Dasharatha Sharma puts the composition of this about 1560 A D and thinks that the author can be identified with परमिन्दर of Ain-i Akbari He has kindly given me the following information from his paper on पद्मसुन्दर, which is to be issued shortly in the Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute

"1 When हीरविजयसुरि visited Akbar's court in 1582 A D पद्मसुन्दर, a friend of Akbar, who had defeated a Pandit from Benares at the Emperor's court, had been dead for some time His books which had been lying with Prince Salim were made over to हीरविजयसुरि who established a Bhandara with them at Agra and put it under the charge of one शानसिंह, a Jain धारक

2 He had been alive in 1559 A D, the date of his रायमन्नाभ्युदय

3 That the book could not have been written before 1556 A D, the date of Akbar's accession, is obvious enough

4 The date of the MS in the Anup Sanskrit Library, Samvat 1626 (1569 A D), must naturally fix the other limit

5 That the author should speak of the conquest of Bengal and Guzarat by Humayun but be silent about the achievements of Akbar in the military field, even though the latter was his patron and has been extolled for other things like his justice and so

forth in the *शुद्धारण्य*, shows that the book was composed before Akbar had made any notable conquests. He conquered Malwa in 1561 A. D. This was a fairly notable achievement. Had the book been composed after this date, परमेश्वर would have most probably written something about it. So the composition of the book may with reason be put about 1560 A. D. when Akbar had driven out Bairam Khan from power and could indulge his whim a bit. Between 1560 and 1561, Akbar, who was a mere boy, left the work of governing his dominions in the hands of his mother and occupied himself, according to Smith, with field sports and elephant fights. We might perhaps add that he enjoyed during this period also the company of literati like परमेश्वर and was more fond of literature than philosophy.

Ain 30 of the Ain-i-Akbari (Blochmann, pp. 537-517) gives the names of 110 scholars of Akbar's reign of whom 32 are Hindus. These again are divided into five classes according to their spiritual and intellectual capacities. In the first class, composed of people who could in the lustre of their star, perceive the mysteries of the external and internal and in their understanding and breadth of their views comprehend both realms of thought, are included the following eight Hindus —

1 मधुसूती	5 रामनीधं
2 मधुसूदन	6 नरसिंह
3 नारायणाधम	7 परमेश्वर
4 दामोदर भट्ट	8 अश्विन

Of these परमेश्वर can I think, be identified with परमेश्वर. Everyone knowing something about Urdu

script would see how easy it is to read the one for the other, especially if the name is written in a discursive hand. There is not much of difference between Padma and Param in the Urdu script because of the similarity between the letters dal and re, and Sundar can, at any time, be read as 'udar or indar.'

The Anup Sanskrit Library has some other works also of पद्मसुन्दर, namely the हायनसुन्दर (No 5272, an astrological treatise noticed without mention of author by Aufrecht in his *Catalogus Catalogorum* I, 765), the परमत-यवच्छेदस्याद्वादसु-दर-त्रयिका (No 9748), the राष्ट्रप्रभोवनशब्दभञ्जिका (No 9936) and the प्रमाणसुन्दर (No 8432). The last is an important contribution to the science of प्रमाण्य. It shows that the author was not only a poet and a literary critic, but also a philosopher. The MS of this is incomplete. It contains part of the अनुमानशब्द and the whole of the शब्दशब्द. Mr Agreband Nair mentions (*Anekant* IV, 470) four other works of पद्मसुन्दर, viz सु-दर-प्रकाश-शब्द-शब्द (a lexicon), पद्मभाषा-मितने-मिस्तय, परमहंसि-शस्तात्र and भारती-स्तोत्र.

The publication of this work has a significance which is not confined to the literary world. It was written by a Jaina under the patronage of a Muslim ruler whose policy of religious toleration has a lesson that should not be lost on contemporary world. It provides one of the many instances of ancient Indian history that cultural life should not be barricaded and compartmentalised by religious conflicts. The meaning of the invocatory verse deserves more

emphasis today than ever before, when the world is in a cauldron of unprecedented miseries. It is that man has only one religion and that is the worship of the परे ज्यातिस्, the Supreme Light. How such accidental differences as of culture, language and geography sink into insignificance in the realization of this Truth!

श्रृङ्ग रसंजीविनी, a poem of about a hundred beautiful verses on श्रृङ्गार by हरिदेवमिश्र is published here as an Appendix. The edition of this also is based on a single MS deposited with the number 3143 in the Anup Sanskrit Library. The codex unicum contains 8 folia of the size of 9½" × 4½" with 12 lines in a page and 47 letters in a line of medium bold Devanagari. It is old, but its condition is good. The last folio is left blank except for the title of the work and the name of दीक्षितमणिराम who was a great scholar in the court of, Maharaja Anup Singhji.

From the concluding verses it is known that हरिदेव was the son of गौरीपति, son of नीलमण्डल. He was born and for some time lived in Muttra. Later he migrated to Benares. छद्मराजचन्द्रसेन patronised him and in his household he was popularly known as छालमिश्र.

The third line of the last verse says that he was the son of देवयानी. This should be his mother. Aufrecht in his Catalogus Catalogorum, I, 757, mentions one हरिदेवमिश्र as the author of कर्णद्वन्द्व-काव्य. He is perhaps the same as the author of the work edited here. Since the MS. belonged to दीक्षित-मणिराम of the 17th century, हरिदेवमिश्र should be

considered earlier than this date. A drama named विजयवार्तिनात by हरिजीवनमिथ is noticed by Rajendralala Mitra (Notices, No 129). From the colophon of this the author's father's name appears to be लालमिथ. The MS is dated Samvat 1730 (A D 1673). If this लालमिथ is the same as the author of थुद्गासजीविनी, it corroborates the view that he was earlier than the 17th century.

I take the liberty to express here my respectful gratitude to His Highness the Maharaja of Bikaner for the great patronage which His Highness has been graciously extending to Oriental studies. My grateful thanks are due to Major K. M. Panikkar, Acting Prime Minister, Bikaner State, and Dr C. Kunhan Raja, Honorary Adviser to the Anup Sanskrit Library, for many valuable suggestions when the book was going through the Press and for the learned foreword and the Prefatory Note (the latter for the Notes also) which they have kindly contributed and which have greatly enhanced the value of the book. Had it not been for the kind help and encouragement of Major Panikkar, I would not have been able to bring out successfully this first number of the Ganga Oriental Series.

Prof P. K. Goda, Curator, Bhandarkar Oriental Research Institute gave me with his usual kindness and readiness some important references to पद्य सुन्दर, Prof Dasharatha Sharma gave valuable information on the date of the शृङ्गारवर्षण from his unpublished paper, Mr Agarchand Nihita placed his MS at my disposal, Mr. Rawatmal Saraswat,

Senior Assistant Librarian, Anup Sanskrit Library,
prepared the Indexes at the end To all of them I am
thankful

ANUP SANSKRIT

Library, Bikaner

8 10 1943

} K MADHAVA KRISHNA
SARMA

DETAILED LIST OF CONTENTS

प्रथम उल्लासः

		श्लोकः
मङ्गलम्	....	१
अकवरावंशः	....	२-४
अकवाप्रयस्त्रिः	....	५-७
ग्रन्थकरणे नियोगः	....	८-१०
नगरसाः	....	११
स्यायिभावाः	....	१२
रसलक्षणम्	....	१३
व्यभिचारिणः सास्त्रिकाश्च	....	१४, १५
शृङ्गारलक्षणम्	....	१६
शृङ्गारविभागः	....	१७
प्रकाशसंभागः	....	१८, १९
प्रचक्षुससंभोगः	....	२०
विप्रलम्भः	....	२१
नायकस्वरूपम्	....	२२
नायकविभागः	....	२३
षाद्य (अनुकूलः)	....	२४, २५
द्वितीयः (दक्षिणः)	....	२६, २७
तृतीयः (शठः)	....	२८, २९
चतुर्थ (धृष्टः)	....	३०, ३१
नर्मसचित्रः	....	३२
तद्विभागः (पीठमर्दविटविदूषकाः)	....	३३-३७
नारियकास्वरूपम्	....	३८
स्वकीया	....	३९
मुग्धा	....	४०
योऽनोदाहरणम्	....	४१-४६
मध्याह्नकरूपम्	....	४० ४६
तद्विभागः	....	४७
धीरा	....	४८

मभ्या	....	....	५६
अपीरा	...	...	६०
प्रगल्भास्वरूपम्	...	...	६१-६३
रसकोपिदा	...	...	६४
सविधना	....	....	६५
रसाकुःत्रमीडा	...	...	६६, ६७
पीरा	....	....	६८, ६९
रत्ने साय देश्या	...	....	७०, ७१
मभ्या ...	....	....	७२
अपीरा	...	...	७३-७५
उंष्टा फनिष्ठा च	...	....	७६
स्त्रीया...	....	....	७७
प्रथमोद्गाससनासायकवत्प्रशस्तिः	...	....	७८

द्वितीय उल्लासः

परतीया नायिका	...	....	१०५
परश्रव्याः सुभगदर्शनम्	....	....	६
साक्षादर्शनम्	...	....	७
चित्रे दर्शनम्	....	....	८
स्वप्ने ...	....	....	९
प्रदेशे ...	....	....	१०
पाले ...	...	....	११
भङ्गया	...	....	१२
अन्यश्रीयकन्या	...	....	१३-१७
मुग्धाचेष्टिनानि	...	...	१८-२२
उत्तमममथा	...	....	२३-२५
बु.असंस्था	...	....	२६-३१
पण्डितः	....	....	३२-४०
अर्था नायिकाः	...	....	४१, ४२
समाधीनपतिफा	...	....	४३, ४४
उत्का ...	....	....	४५, ४६

वासकसजा	....	...	४७, ४८
अभिसंधिता	....	....	४६, ५०
विप्रबन्धा	...	....	५१, ५२
खण्डिता	...	....	५३, ५४
अभिसारिका	...	....	५५, ५६
प्रोषितपत्तिका	....	....	५७, ५८
गतधवा	...	...	५९
स्वाधीनभर्तृका, अस्या वासकसज्जाया			
विशेषः	...	....	६०
प्रभित्सारिकाविभागः...		....	६१
आद्या (स्त्रीया) द्वितीया (परकीया)			६२
तृतीया (वेश्या)	...	....	६३
पुनरासां विभागः	...	..	६४
उत्तमा		....	६५, ६६
मध्यमा	...	....	६७, ६८
अधमा	...	...	६९, ७०
जातिकाक्षादिना यहुधा नायिकाविभाग-			
संभवः	...		७१
संभोगशृङ्गारे वर्या भावाः	...		७२
असेव्या लब्धनाः	...	....	७३
द्वितीयोल्लाससमाप्तावकपरप्रपत्तिः	...		७४

तृतीय उल्लासः

विप्रलम्भशृङ्गारविभागः	...		१
आद्यः (पूर्वानुरागः)...	....		२५
दृश्यावस्थाः	...	....	६-८
अभिलापः	...	....	९, १०
चिन्ता...	...	....	११, १२
स्मृतिः...	...	....	१३, १४
गुणकीर्तनम्	...	....	१५, १६

उद्देशः...	...	....	१७, १८
प्रज्ञापः	...	....	१६, २०
उन्मादः	...	....	२१, २२
व्याधिः	...	....	२३, २४
जडत्वम्	...	....	२५, २६
मरणम्	...	....	२७-३०
प्राङ्गार्याः सानुरागत्वे	संभोगस्य		
निसर्गसुभगत्वम्	...	..	३१
शृङ्गाराभासता	...	..	३२, ३३
परस्त्रीसंगमोपायः	...	...	३४-४३
मान. ...	...	...	४४, ४५
तद्विभागः	...	...	४६
गुरुः ...	....	....	४७, ४८
मध्यमः	..	...	४९, ५०
लघुः ...	...	...	५१, ५२
देयकावयत्वाद्दुःसाध्यस्य	सुखसाध्य-		
त्वम्	...	....	५३-५८
लघुकोपस्य गुरुत्वोपपानम्	...	....	५९, ६१
पटुपायाः	...	...	६२, ६३
साम ...	...	...	६४, ६५
दानम् ..	...	...	६६, ६७
भेदः ...	...	....	६८, ६९
उपेक्षा	...	...	७०, ७१
प्रणतिः	...	...	७२, ७३
प्रसङ्गविग्रहः	..	...	७४, ७५
उपायानां यथोचर षलीयस्त्वं तत्प्रयोगे			
विशेषश्च	...	...	७६-७८
नायिकानयकयोर्द्वयोरपि मानभेदः प्री-			
तिवर्धनः	...	...	७९
सानुरागया प्रयोक्तव्यानि भर्तुर्नामानि .			८०
अप्रीतया प्रयोक्तव्यानि नामानि	...		८१
प्रियतमस्य ज्ञेयत्वे हेतयः	...		८२

प्रवासः	..	...	८३-९१
तृतीयोद्वाससमाप्तावकवत्प्रशस्तिः		...	९२

चतुर्थ उद्वासः

करुणात्मको विप्रलम्भः	...	...	१-८
सख्यः ...	...	...	९
तद्गुणाः	..	...	१०
तत्कर्म	...	...	११-१६
शृङ्गारस्य कविभिर्नव्यकाव्यग्रन्थेषु वर्णनीयत्वम्	...	...	२०, २१
हासः ...	...	...	२२
तद्विभागः, उत्तमः	...	...	२३-२५
मध्यमः	...	...	२६
अधमः	...	..	२७, २८
करुणः	...	...	२९-३१
रौद्रः ...	...	...	३२, ३३
तदनुभावः	...	...	३४
वीरः ..	..	...	३५, ३६
तत्रोत्तमः	...	...	३७
मध्यमः	.	...	३८
अधमः	.	...	३९
तदनुभावः	...	...	४०
भयानकः	...	...	४१-४३
नीचभयानकः	...	...	४४
भयानकानुभावः	....	...	४५
पीभत्सः	...	...	४६, ४७
तदनुभारः	...	...	४८
अद्भुतः	....	...	४९, ५०
तदनुभावः	...	...	५१
शान्तः...	...	...	५२, ५३

तदनुभावः	...	...	५५
विरोधिरससमावेशः . .	...	...	५५, ५६
रसानां जन्यजनकत्वम्	.	.	५७
जन्यजनकयोर्युक्त्या संभेदः	...	...	५८
भाषाः .:.	...	...	५९
तद्विभागः	..	...	६०, ६१
ऋङ्गारसभाषाः	...	...	६२, ६३
हास्यरसभाषाः	...	..	६४
कदम्बरसभाषाः	...	.	६५
रौद्ररसभाषा.	...	...	६६
भयानकरसभाषाः	.	...	६७, ६८
वीभत्तरसभाषा	.	.	६९
ध्रुवभुतरसभाषाः	...	..	७०
संचारिसात्त्विकमेदौ	...	...	७१
रीतयः .	...	...	७२
कौशिकी	...	..	७३-७५
षारभटी	...	...	७६-८०
सात्यती	....	...	८१-८६
भारती	...	...	८७-९१
काव्यदृष्टयानि	..	..	९२
प्रत्यनीकरसं काव्यम्...	...	...	९३
विरसम्	...	..	९४, ९५
दु संघानरसम्	...	...	९६
नीरसम्	...	...	९७
पात्रदुष्टम्	...	...	९८
दोषानां वर्जनीयत्वम्...	.	.	९९
ग्रन्थसमाप्ताद्यरूपप्रणालिः	...	...	१००
प्रकृतग्रन्थस्य विदग्धदक्षिभिर्दुपास्य- त्वम्	...	...	१०१

CORRECTIONS

[The letters a, b, c and d represent respectively the four quarters
of a verse]

ULLASA I

१६. b. बाष्पाम्भो वलयेः.
 ३१. a. मां मन्यसे.
 ३७. b. ऐलवं is added to fill up a gap, but the
 construction is not quite happy with it.
 Read वपुरिदं विभ्रच्च विभ्राजते.
 ४३. c. पन्धनमोक्षक्षणाविधौ हस्तौ धुनाता.
 ४७. b. मात्ता; c. निर्यांती.
 ५१. d. कामिहरिणं.
 ६२. d. तत्सीमन्तितमस्ति.
 ६८. d. धीराधदित्या.
 ७१. c. निर्मत्सर्यं.
 ७६. b. ध्रुवम्.

ULLASA II

४. c. मूर्च्छां.
 ६. b. स्वप्नेऽथ तस्य तु; c and d. श्रवणं च त्रिधा देये
 काले भङ्ग्या च भिद्यते ॥ ७ ॥ Alter the
 numbering of the verses accordingly.
 ७. a and b. भूयांसः प्रतिसद्य सन्ति दयिता येषां व्या-
 योत्सव—
 व्यायामोन्नसदङ्ग.
 ८. c. मुच्यरूप.
 १४. d. भर्तारि तद्रसान्तरभिदं.
 २०. b. क्षत्रम्.
 २२. a. चक्षोजविज्ञोभव.

२७. d. सौभाग्यैक.
 ३२. d. स्यात्तेनैषा.
 ३७. b. मनोहरम्.
 ३८. b. मणितैर्घातैर्वि.
 ३९. a. निर्विराङ्गं.
 ४१. c. अभिसंधिता.
 ६३. Read the following from the second half
 and alter the numbering accordingly :
 वेश्यामिनायकं याति शिञ्जन्नमज्जोरमेखला ॥ ६४ ॥
 स्वीया त्रयोदशविधा परकीया द्विधा मता ।
 वेश्या तथैकधावस्थाभेदादेताः स्युरष्टधा ॥ ६५ ॥
-

ULLASA III

१४. a. नैषा विधत्ते; विधत्.
 २९. c. सत्यं वृत्तानु.
 ३३. b. बुधैर्दास्येषु.
 ३५. a. पुरस्तस्याः.
 ४३. d. रिरंसति.
 ५३. c. स्त्रीणां.
 ७१. c. प्रियेण.
 ७२. b. पतनात्मता.
 ७३. a. यत्राकस्मात्; d. भ्रंयाद्बोध्यते.
 ७८. c. कुट्टं.
 ८३. b. गताः.
-

ULLASA IV

३. d. धात्रा.
 ४. c. अस्मत्प्रति, ल. स्मिन्प्रति

७. b संगमे.
 ६. d घुघंः.
 १३. b रते चातुरीम्.
 १५. b प्रेयस्या वसता.
 १७. c. फामिनो .
 १८. b. युगं.
 २३. c दशने.
 ३६. a. मूढात्समुग्नीक्षिता.
 ५०. d. क्लृपः.
 ५२. c. नवप्रेता
 ६३. a विपाद.
 ७५. d. नखमण्डन.
 ८१. c शुणे.
 ८५. d. सैन्य.
 ८८. c पत्रधियो.
 १००. c. अतद्गद्ग.

For other corrections see Notes by Dr C. Kunhan
Raja

APPENDIX.

१३. a. घग्धु.
 ३५. b मग्दानिले
 ८१. c धत्तेऽपिधत्ते.
 ६०. b निर्भत्सिता, d विरहिताय
-

अक्षरसाहिश्चरदरुणम्

प्रथम उल्लासः

यद्भासा सकलं विभाति भुवनं दुर्लभमर्वाग्दशां
यस्मिन्नोतमिदं हितं तु मणिवत्सत्यं सदा शाश्वतम् ।
यत्पारेतमसः स्थितं च रहमानित्याद्यं तत्परं
ज्योतिः साहिशिरोमणे अक्षर त्वां सर्वदैवाघतात् ॥ १ ॥

घासीदुग्रसमग्रवंशविदिता या स्वर्धुनीवामला
नानाभूपतिरत्नभूरिय परा जातिश्चगत्तामिघा ।
तस्यां यापरपादिमाहिरमवन्निर्जित्य शत्रून् चल-
द्विह्रीमण्डलमण्डनं सकलभूपालैर्निपेव्यक्रमः ॥ २ ॥

तत्पुत्रः स्वभुजप्रतापतरसा निर्जित्य यो गौर्जरं
भूपं गौडमथाम्बुराशिपरिखापर्यन्तभूमिं गतः ।
तत्याजासिपरिश्रमं च परतो जेयाद्यभावाद्सौ
दमापालः प्रणतक्रमः समभवधाम्ना हुमायून्नृपः ॥ ३ ॥

तत्सूनुः सकलाः कला निपुणधीरर्घ्येष्ट सर्धानरीन्
जित्वा शूरतया नृपत्वमगमत्सौभाग्यभाग्याधिकः ।
यो विद्वत्सु च गायनेषु कविषु प्रीतो निपङ्गिष्वधो
श्रीसाहिर्जयतादसावकधरो भूपालचूडामणिः ॥ ४ ॥

शृङ्गारी युवतीजने युधि भटो लोके कृपालुः स्मितं
धत्ते कौतुकनीक्षणेऽद्भुतयथा भीयः क्रमातिरुमे ।
वीभत्सो मृगयासु वैरिक्वने रौद्रोऽथ शर्का शमी
श्रीसाहिर्विधिनाधुनाप्यकधरो नानारसैर्निर्ममे ॥ ५ ॥

दण्डशब्दे यस्य भङ्गस्तरङ्गे
बन्धो हारे विग्रहः कामकेढौ ।

मत्तत्वं वा हास्तिकेऽन्यत्र नैवं
सारिष्वाहुर्मारयेत्यादि श्लोकाः ॥ ६ ॥

यः शुल्कं व्यतरत्समुद्रपरिखाविस्तारिभूमयङ्गल-
स्फारीभूतजनाय कोऽस्ति भवतोऽन्यो दानशौण्डो नृपः ।
नीरक्षोरविवेकिनी सदसतोस्ते हंसचञ्चुर्यथा
नीतिः साहिष्ठिरोमणे अकपर त्वं सार्थनामा ध्रुवम् ॥ ७ ॥

मत्वा सूर्यं नश्वरं जीवलोकं
नित्यं कर्तुं स्वं यणःकायमुच्चैः ।
सोऽयं काव्यं कारयामास सद्भा-
शनानाश्टङ्कारादिभावै रसाढ्यम् ॥ ८ ॥

यथा निर्लेखणं भोज्यं विना जैवातृकं निशा ।
यधूर्वरं विना भाति तथा काव्यं विना रसम् ॥ ९ ॥

ततः काव्यं विधानव्यं प्रायो रसनिरन्तरम् ।
विद्वत्सभासु यच्चेत्तद्धमत्कारकरं भवेत् ॥ १० ॥

अथ नव रसाः—

श्टङ्गारवीरकरुणाद्भुतहास्यभयानकाः ।
रौद्रवीभत्सशान्ताः स्युः काव्ये नव रसा इमे ॥ ११ ॥

अथ स्यायिभाषाः—

रत्युत्साहौ तथा शोको विस्मयो हसमं भयम् ।
क्रोधो ज्ञुगुप्सोपशमी स्यायिभाषा नव त्वमी ॥ १२ ॥

विभावैरनुभाषैश्च सात्त्विकैर्व्यभिचारिभिः ।
आतोष्यमाण उत्कर्ष. स्यायी भाषो भवेद्रस. ॥ १३ ॥

अथ व्यभिचारिभाषा. सात्त्विकभाषाश्च—

निर्वेदाद्यास्ययस्त्रिणविधोऽपि व्यभिचारिणाः ।
अष्टौ स्तम्भादयो भाषाः सात्त्विकाः परिकीर्तिताः ॥ १४ ॥

रत्याद्याः स्थायिनोऽप्यष्टौ प्रयान्त्येते रसस्थितिम् ।
नानाद्रव्याणि संभूय मधुराम्लादितां यथा ॥ १५ ॥

अथ शृङ्गारः—

रतिरूपा नु या चेष्टा दम्पत्योः सानुगागयोः ।
शृङ्गारः स द्विधा प्रोक्तः संभोगो विप्रलम्भकः ॥ १६ ॥

संयुक्तयोः स संभोगो विप्रलम्भो वियुक्तयोः ।
स प्रच्छन्नः प्रकाशश्च संभोगो द्विविधो मतः ॥ १७ ॥

प्रकाशसंभोगमाह—

यत्र स्वियति चन्द्रमण्डलमहो नीलोत्पले मुद्रिते
यान्ता विद्रुमसीत्कृतिः पिककलस्यानः समाप्तिं गतः ।
तारामिस्तरलायितं सुरपथे मन्द्रानिलो मन्दतां
प्राप्तश्चम्पकमञ्जरी किमभवद्वक्तुं न शक्ता ययम् ॥ १८ ॥

निश्वासाः किल घातरैः सममहो तस्याः प्रवृद्धिं गता
षाष्पाश्मोषक्षयैः समं विगलितं कार्ष्ण्यं च तन्व्यास्तनुः ।
प्राप्तः जीवितवाञ्छया सममिति प्राणेश्वर त्वां विना
सख्यैवं प्रतिषोधितोऽथ दयितः संदेशदानादपि ॥ १९ ॥

प्रच्छन्नसंभोगमाह—

एकस्मिन्नियत्रने प्रियेण सुरतारम्भे समापादिते
प्रेमावेगनिवेशितैरुमनसा पत्न्या तथा कृजितम् ।
तत्रस्यैरनुकृजितं सुमधुरध्यानैर्यथा लायकै-
स्नत्तत्त्वं समुपागतैरपि परीरम्भो न भिन्नस्तयोः ॥ २० ॥

विप्रलम्भमाह—

तत्तस्याः सविलासहास्ययचनं लीलाषटाक्षेचणं
तत्पीनस्तनकञ्चुकी च हृदयं यानं च तन्मन्थरम् ।
सख्या संलपनं विमुद्रणमथो यत्रस्य चेलाञ्जलैः
स्मृत्या तामतियद्भ्रमां परययां किं चित्त दोलायसे ॥ २१ ॥

भृङ्गाराधिष्ठाता नायकः—

दाता विद्वान्कुलीनः किल सकलकलाम्भोधिपारं प्रयातः
 श्रीमान्सम्भोऽभिमानि रतरसकुशलध्यातुरीचञ्चुरुद्वैः ।
 तादृश्यालंठताङ्गः स्मितमधुरवचा भाग्यसीभाग्यभव्य-
 स्तादग्लीलावतीनां स्थिररुचिरचिरो नायकः संमतः स्यात् ॥२२॥

स नायकश्चतुर्धानुकूलः स्याद्वृत्तिगः शठः ।
 घृष्टश्चेति क्रियायोगोत्तपां भेदः स्मृतो यथा ॥ २३ ॥

तत्राद्यः—

निर्भीरानो रमण्यां यः परित्यक्तपराङ्मनः ।
 स्त्रीतायामिव रामः स्यादनुकूलः स नायकः ॥ २४ ॥

नो वेद्यि प्रणयोपचारवचनं नैद्वित्यहासं मदं
 नेपथ्यं न च सुन्दरं न कुटिलं प्रस्थानमालोकनम् ।
 प्रेयानकं शुण्णमाकलय्य मयि किं प्रायोऽनुकूलः फसिद्
 दृष्ट्वा नैव पराङ्मनां मृगयते लाजय्यपूर्णां सखि ॥ २५ ॥

द्वितीयः—

यः प्रायसोऽन्यचित्तोऽपि गौरवं प्रेमरसंस्तनम् ।
 भयं नोज्झति त्रिशेषः प्राग्योपिति स दक्षिणः ॥ २६ ॥

संलापः स च तस्य नर्मरुचिरा वाणी च सा नम्रता
 वाः केस्यो मधुपानभङ्गिमधुराः पूर्वानुरागोचिताः ।
 भीष्टरं च तदेव तत्प्रणयिनी त्वं तादृशं जटपलि
 प्राणेषु सफलद्रुमालि विदिमं ज्ञानस्य ते धम्मम् ॥ २७ ॥

तृतीयः—

यः त्रिपायाः पुत्रे षक्ति त्रिषु कुर्याच्च विप्रियम् ।
 त्यक्तापराच इष यः कुटिलः स शठो यथा ॥ २८ ॥

भामिन्यापि कथा प्रियोऽतिरमसादाकृष्य केरोष्वयो
 मीरवा तं रतिमन्दिरं च सुरदं हारेषु षष्ठा चिरम् ।

तृतीयः—

निश्वासाः स्मरघस्मरज्वरसमावेशात्पृथुत्वं गता
द्विष्टीरप्रतिमानतां वपुरिदं विभ्राजते पेलवम् ।
किं चाग्मोदहचन्द्रचन्दनगलघ्राहारद्वारादय
कामं संज्यत्यन्ति वामनयने मानेन तत्ते कृतम् ॥ ३७ ॥

अथ नायिकाः—

स्वकीया परकीयाथ सामान्यवनितापरा ।
तिलः स्युर्नायिकास्तस्य कलाकौशलपेशलाः ॥ ३८ ॥

तत्र स्वकीया—

एकपत्नी क्षमायुक्ता शुभाचाराङ्गवान्विता ।
मुग्धा मध्या प्रगल्भा सा त्रिभिधा स्वीयनायिका ॥ ३९ ॥

अथ मुग्धा—

मुग्धा नवोढा या प्रायस्नारण्यमदशालिनी ।
भवेशवस्मरस्मेरा सलज्जा रतकर्मणि ॥ ४० ॥

यौवनोदाहरणम्—

उत्तुङ्गस्तनमण्डलद्वयमिदं मुग्धे विराड्के किमु
धीमन्ममथभूपतेः पटकुटीद्वैतं समुञ्जृम्भते ।
फुल्लेन्दीधरपीवरे च नयने कर्णान्तमासादिते
कं कर्तासि च कामिकालहरिणं दिग्धेषुविदं मनाम् ॥ ४१ ॥

यन्नेत्रे तरलायिते सपुञ्जक ते पाण्डुगण्डद्वयं
पृथोयस्तनमण्डलं श्रमगलत्स्नेर्दाङ्कितं लक्ष्यते ।
माध्यस्थ्यं भक्तते मनो न च ददं किञ्चिद्रसास्यादत-
स्तग्मन्ये स्मरणासनं स्पशिरसा मुग्धे प्रमाणीकृतम् ॥ ४२ ॥

कान्ते तल्पमुपागते सचकितं शुग्यत्यमुप्या मुग्धं
हारस्येष दिदक्षया स्तनयुगे स्पृष्टे पुनः पाणिना ।
नीधीबन्धनबन्धमोक्षविधौ हस्तो धुगानास्य स्त
मुक्ताहारलताप्रदीपयमनं चक्रे दिग्धया षष्ठीः ॥ ४३ ॥

सा चुम्बने हस्त्यास्यं सकम्पाथायगृहिता ।
शेते परावृत्य मुख तद्विरन्तुं समीहते ॥ ४४ ॥

साश्लिष्टा रमणेन घेषथुयुता शेते परावृत्य यद्
घषत्रं संवृणुतेऽथ चुम्बनत्रिधौ जल्पत्यलक्ष्यं मनाक् ।
मन्दाक्षं गतघत्पलं रतविधौ चित्तं समाह्लादय-
त्येषा या परितापयत्यपि त्रिवोढारं नवोढा घधू ॥ ४५ ॥

नायकोऽनुनयेन्मुष्ट्या सान्त्वयन्कोमलोक्तिमि ।
न चाखंभीपिकारूपैर्योचोभिर्नाभयंकरैः ॥ ४६ ॥

त्यद्वपश्राग्जुजसौरमद्धिमुचितां कामं जिघृक्षुर्मुदा
सा पद्माकरपद्मसंपद्मयोज्जित्यालिमालां प्रिये ।
निर्यान्तीं किमु तां न पश्यति घषेनोक्तेति भीतामयत्
किञ्चिद्विप्रितपन्धरा चिरमसावत्यादरा चुम्बिता ॥ ४७ ॥

घन्यासक्त प्रिय मत्था यदि कुप्यति रोदिति ।
प्रियस्य पुरतः किञ्चिदनुनीताथ तुप्यति ॥ ४८ ॥

परासक्तं मत्था प्रियमथ विदित्या नघघधू
रुषा रोदित्येषा किमपि न च घक्नु स्फुटमलम् ।
तदा भर्त्रा मन्दं सपदि परिमृज्याधुमलिल
मुने संचुम्ब्याद्य प्रसभमनुनीता प्रणयिनी ॥ ४९ ॥

अथ मध्या—

या धौपनमराप्रान्ता मदनोद्रेक्यालिनी ।
मध्या प्रगन्मधाकया स्यान्नानाधिभ्रमरोष्टिना ॥ ५० ॥

पशोज्जितयं सुराद्रिविलसाशूटोद्भटम्योपमां
घषे लोमयिनीखपद्मसुपमां घसुस्नय प्रेयणि ।
खीळाविधममध्वरं सुगमनं घूमद्गुरालोषन
तगम्ये हरियाधि कामहरिणा वतांति येष्य धुषम ॥ ५१ ॥

निवृत्ता जग्धीच्छा सकलविषयग्रामविरति-
 यैपुःशोभारम्भं करकिसलयं ते कलयति ।
 नया हाया भायाः स्तनयुगतिगोधानरचना
 विनीता केनेयं स्मरपरधजा सुन्दरि दया ॥ ५२ ॥

पूगद्रुः प्रमदधने सुनागवल्लया
 संश्लिष्टः सरसि च लक्ष्मणाप्रियोऽयम् ।
 परय रयं विसफवलं प्रियां ददान-
 ध्यातुर्षु त्वयि सुनरां कथं विलम्बः ॥ ५३ ॥

फामिन्या किल कमनीयकामकेर्जा
 यैदग्ण्यान्मणितमकारि मार्दवेन ।
 तच्छ्रेकः सदनगतः कपोतवृन्दः
 शिचायै नृदु रदितं पतद्भिरधिः ॥ ५४ ॥

प्रेमोद्रेकादियं कान्तं पिषतीव रते प्रिया ।
 अह्नेषु विद्यतीयाथ मुह्यतीयाथ शर्मणि ॥ ५५ ॥

नानाविभ्रमहार्दकेलिसुरनं पृत्त्यातिरेकं रसा-
 स्वादासादितशर्ममीलितसुहृत् सुमेति मत्वा पतिः ।
 स्त्रैर तां सुभगोऽस्य प्राद्विकरुणव्यामर्दसौख्यादस्मी
 निद्राति स्म तद्दमप्रहृदया स्थियन्मुक्ताम्मोदहा ॥ ५६ ॥

अथ मध्या विधा—

सा सापराधं रमणं घीरा यत्रोक्तिषाविनी ।
 मध्या गेदित्युपाळम्भरघीरा पश्यं वदेत् ॥ ५७ ॥

तत्र घीरा मध्या—

षाटं तां परिरम्य भाति हृदयं धांताङ्गरामं मनाग
 विम्बोष्ठं तव वज्रमेन वस्तुप तप्रेत्रयोऽनुभ्यनात् ।
 धादृस्ते धलयाङ्कितधियमहो घप्ते त्रिशक्ति स्थयं
 घूर्तागांसि यदामि गगवरधनातीनानि मीनं परम् ॥ ५८ ॥

मध्या मध्या—

यस्मिन्नुज्ज्वलसान्द्रचन्द्रकिरणा प्रैष्मारकमासंनिभा
रम्भाम्भोरुहचन्द्रनादय इमेऽलातोपमानं गताः ।
मानिन्यां मयि कान्त कान्तसमयः सोऽगात्तदन्योऽधुने-
त्युक्त्वा त्वां च धिगश्रुवञ्चनपरं साधुर्मुमुक्षुर्द्वीशला ॥ ५६ ॥

अधीरा मध्या—

आस्तां सा मनसि तवैव कान्त कान्ता
कान्ता चेतकथमिह मादृशी चकास्ति ।
तत्सर्वं कितव कलासु कौशलत्वं
यत्पादप्रणतिविडम्बनं विचत्से ॥ ६० ॥

अथ प्रगल्भा—

प्राप्तायतिः प्रगल्भा सा नानाः सविचक्षणा ।
या विभ्रममराकान्ता भवेदाकान्तनायिका ॥ ६१ ॥

अस्त्रवेपा नयमाजतीनि सुभगा लब्ध्वाथ यां वल्लभो
गन्धाढ्यां स्रजमाकलप्य गलकं मेऽलं करोत्यादरात् ।
एतत्तामरसं प्रियेण सखि मे कर्णावतंसीकृतं
तत्संपादितमस्ति चम्पकसुमं कामस्य जैत्रं धनुः ॥ ६२ ॥

यथाङ्गं स्मररङ्गसङ्गसुभगं स्विद्यत्कपोलस्थलं
खेदस्वेदविलुप्तचन्दनत्रयं मञ्जीरजं शिखितम् ।
सञ्छेदं मणितं समप्रविषयग्रामैकतानो रसो
प्रधानन्दसुखं तदालि सुरतं स्याद्द्वाम्यधर्मोऽपरः ॥ ६३ ॥

अथ रसकोविदा प्रगल्भा—

प्राणेषु प्रणयेन हारलतिकां भग्नां स्वयं योजय
स्वामिन् संस्कुद मेऽलकं च तिलकं भालेऽथ संस्थापय ।
प्राप्तानङ्गसुखा रतान्तममये संलप्य संवेद्यनं
पाता चन्द्रमुखी तथेति विद्ये हर्षेण तद्वल्लभः ॥ ६४ ॥

अथ सविधमा प्रगल्भा—

ध्रुमङ्गैः किलकिञ्चिन्नेः सुमधुरैर्वाचां यिजासैश्चल-
 त्तारापाङ्गनिरीक्षणैः पद्यनःयासेर्भनोद्धारिभिः ।
 मन्दालस्यविवर्तनेश्च पर्ययैः संनर्जनेः कामिनी
 कामस्यालसितस्य सज्जनविधौ या याःशुशाणायते ॥ ६५ ॥

अथ रसाकुलप्रौढा प्रगल्भा—

रत्नकीडोत्सरे या तु द्रवतीव रसाकुला ।
 लभे प्रियाङ्गे कोऽयं वा कास्म्यहं चेस्ति नेत्यसौ ॥ ६६ ॥

आश्लिष्टे दयिते स्त्रियः स्तुतिपदं ता एव यास्तन्वते
 प्रागन्म्यं रतविभ्रमेषु सुदृढ धैर्यं समालम्ब्य यत् ।
 मादृच्छा खलु नीविमोक्षणविधौ व्यापारितं तत्करे
 काहं कोऽयमिदं च किं निधुयतं स्मर्तुं न शक्ता सखि ॥ ६७ ॥

अथ घीरा प्रगल्भा—

दयिते सापगधेऽपि रुपादरपरा भवेत् ।
 उदासं सुरते घीरा वहिष्ठाभयणादसौ ॥ ६८ ॥

अभ्युत्थाय यदासनापेक्षामथो वाच' सुधासोदराः
 स्निग्धं दृष्टिपथं सखीषु निहितं मय्यागते संनिधिम् ।
 इत्यतश्चादर एव ते जनयति प्राप्तं मम प्रेषति
 प्रायः सम्यक्ते कोऽपि कोऽयमहिमा संभव्यते भामिनि ॥ ६९ ॥

अथ रते सावहित्या प्रगल्भा—

फार्थीशमनिमुद्रलौकालिफो हस्तो निरस्त्रो न मे
 यद्विम्बाधरल्लघनेऽपि न तथा मीत्कारकम्भः कृतः ।
 सद्यः स्वाङ्गवपणं मम परीग्भेऽपि नि यद्भुत्या
 भामिन्या विहितोऽनुकूलचरितैर्मन्त्रेऽन्वसूयाक्रम' ॥ ७० ॥

सोत्प्राप्तं साधुमापाभिमंभ्या पतिमुदीरयेत् ।
 निर्गतस्य दयित हन्यादघीरा पर्ययं रुपा ॥ ७१ ॥

अथ मध्या प्रगल्भा—

पूर्णा कृत्रिमहार्दमार्दवपरैर्वानियोपचारे प्रिया
तामेगानुमर त्वदीयहृदये यस्या नखाङ्क पदम् ।
लब्ध रागपरै सुभङ्गुरतर कुत्रावकाशो मम
प्रायस्ते कितवस्य नार्जवपरे माहृग्जनेऽत्यादर ॥ ७२ ॥

अथापीरा प्रगल्भा—

स्निग्धैर्लोलविलोचनै शठपरा सगीक्षिता कामिनी
षट्पदा दोर्द्धयपाशत्रधनविधौ भूयस्तरा द्रक्ष्यसि ।
इत्युक्त्वा परितर्ज्य निहवपर मञ्जोरभङ्गुरितै
पादाघातभरैस्तया पुनरशाकत्व प्रिय प्रापित ॥ ७३ ॥

मध्या प्रगल्भा वा द्वेषा नायकप्रणयादसौ
ऊनातिरेका ज्येष्ठा वा सा कनिष्ठा भवेत्परा ॥ ७४ ॥

दाक्षिण्यादथवा स्नेहाद्रागवानपि नायक ।
यथैव चेष्टते सा स्याज्ज्येष्ठा तदितरापि च ॥ ७५ ॥

अथ ज्येष्ठा कनिष्ठा च—

नीले दीपरशङ्कुया नयनयास्ते पदपदानां गण
पातु वाङ्महात तन्निमीत्य च हर्षा निष्ठावृणोमि ध्रुवम् ।
तन्व्याकारि तथापरा सुयुवतीमुद्रिजरोमाङ्कुरा-
मन्त प्रेमरसाशुज स च युवाचुम्बच्चिरायादरात् ॥ ७६ ॥

अथ स्वीया—

याधज्जीव च सपत्नी विपत्ती या न मुञ्चति ।
सा स्वीया प्रेम तस्यां तु स्यात्कस्यापि विवेकिन ॥ ७७ ॥
पता पङ्कजलोचना स्मररसरीढाविनोदाकुला-
द्यञ्जकङ्कणाकिङ्किणीरगारखन्मञ्जीरकोलाहला ।
सभूमङ्गयिलासदास्यमुभगा सदभूपर्याभूषिता
रेमे सादिप्रफण्डर स रसिकालकारचूडामणि ॥ ७८ ॥
इति सक्लङ्गापारीगारसिकसाघ्राज्यधुरीणश्री-
षकवरसादिष्टहारदपणे प्रथम उल्लास ॥

द्वितीय उल्लासः

अथ परकीया—

परकीया द्विधा ह्येया कन्योढा च तदङ्गने ।
अवशादर्शनात्ते तु भवतः स्मरपीडिते ॥ १ ॥

प्रेम्णा सान्द्रतर्मुहुर्मुकुलितैः किञ्चित्समाकुञ्चितैः
क्षञ्जामन्धरितनिमेषरहितैर्नैशैश्च लीलाचलैः ।
काचित्काङ्क्षितवल्गुभस्य पद्मं लोत्कायठमुद्रीक्षते
सख्यस्तश्चरितं विलोक्य सकल समाश्रयाञ्चकिरे ॥ २ ॥

काचित्स्ववल्गुभवचो नियम्य दूरा-
ल्लोलेक्षणां सरलितैर्नयनेर्ददर्श ।
इत्थं यथा भवणलोचनकर्णपूर-
स्थानान्तरं किमपि नाप भिदाप्रवृत्तिम् ॥ ३ ॥

काचिन्निजेष्टयित दयिता निशम्य
दृष्ट्वा निपीय रतिमाप निमीलिताक्षी ।
मूर्च्छां गतेषु किल कामुकमुक्तमुक्ता
कान्तेषु साथ दृश्ये किल सौविदलैः ॥ ४ ॥

य इमोऽपि ह्यगतां च संज्वरं
जागर च कुफते विचिन्तताम् ।
घनम किमुत बुल्लभ मन-
स्तं कुतोऽशुभकर दिदृक्षसे ॥ ५ ॥

अथ परवधूः सुभगस्य त्रिधा दर्शनमनुभवति—

स्यादर्शनं त्रिधा साक्षाधिभे स्यन्नेऽथ . . . ।
. . . . . ॥ ६ ॥

अथ साक्षादर्शनम्—

तस्योद्भास . दङ्गसंगतजलाः सद्यो द्रवन्त्यङ्गना
. . . . . ।

कोऽप्यन्यः सुभगः स एव सुभगो यद्गोक्षणे वेपथुः
स्वेदो जृम्भणसाध्वसानि भजतेऽग्रस्थां परां मह्युः ॥ ७ ॥

अथ चित्रे—

चित्रार्पितोऽपि दयितः सखि चित्रमथ
रोमाञ्चमुद्रमयति स्फुटवेपथुं च ।
जज्जां विमिद्य वशयत्ययमद्य रूप-
जावण्यसुन्दरतनुः प्रसभं मनो मे ॥ ८ ॥

अथ स्वप्ने—

कान्ते तल्पमुपागते प्रियतमा संवेशलब्धेऽथ त-
त्पाणिस्पर्शनजातरोमविकृतिः किञ्चित्सरोपावदत् ।
मा मां संस्पृश नाथ शून्यमिति सा किञ्चिल्लपन्ती वय-
स्या श्रुत्वेति शुशोच कः स सुभगः स्वप्नेऽपि यं नाथति ॥ ९ ॥

प्रवेशे—

सौधं सुन्दरि चन्द्रधामधवलं दीप्तप्रदीपोज्ज्वलं
शेयं कोकिलकाकलीसुमधुरं स्फारीभयन्मन्मथम् ।
खण्डचोदसुधामधूकमधुरः तीधु स्फुटं निष्फलो
यद्यायाति गृहे न तेऽद्य सुभगः सौभाग्यशोभाचरा ॥ १० ॥

काले—

घुन्वन्सरोरुहधनानि महत्प्रवाति
चन्द्रोदयेन कुमुदानि त्रिकस्वराणि ।
तल्पं प्रकल्पितमिदं कुसुमप्रवेकै-
स्तत्तं विनाखिलमिदं न मनो धिनोति ॥ ११ ॥

मङ्गला—

अलमलं तथ यौवनमद्भिभि-
सखे दृशोः कुचयोरपि विभ्रमैः ।
स सुभगो यदि नैव निरीक्ष्यते
न रहसि प्रसभं परिरन्वते ॥ १२ ॥

अथान्यदीयकन्यास्वरूपम्—

कन्या रन्तु न च द्रष्टुं शक्तुं शक्नोति बल्लभम् ।
सलपन्त च पश्यन्त रहसि प्रपया स्फुटम् ॥ १३ ॥

आहूता समुपेति नापि दयितेनोक्ता न च ध्याहर-
त्येषा वक्तुमपीहते न शयने शेते पुन समुत्तमम् ।
दीर्घं पश्यति नैव धीक्षितुमसावीप्सत्यनङ्गप्रपा-
वेशान्तर्तरि नैव कातरमिदं धत्ते स्म शालावला ॥ १४ ॥

नायिकाहृदयज्ञा या सखी जटपति नायकम् ।
तरसखीं नायकं किं वा स्नेहामिष्यतिहेतवे ॥ १५ ॥

अतित्रपामुद्रितनेत्रकुड्मला
मुहुर्मुहु कण्ठकिताङ्गयष्टिका ।
कुमुद्वतीयोत्तमवशचन्द्र ते
फणी करस्पर्शमतीव काञ्चति ॥ १६ ॥

यच्चन्द्रातपचन्द्रचन्दनमृणालादीनि शीतानि मे
काम सञ्चर्याति घर्मसलिलक्लिन्न धनुर्जायते ।
यत्समोहयतीय पङ्कजवनप्रोद्भूतम दानिब-
स्तन्मन्दाक्षविजृम्भित सुतनु त जातिहि सर्वं ध्रुवम् ॥ १७ ॥

अथ मुग्धाचेष्टितानि—

सा बल्लभमपश्यन्त प्रवृत्ताक्षी विलोकते ।
आलिमालिङ्गति स्वैर दूरादुद्धीक्षतेऽथ तम् ॥ १८ ॥

सख्या सलपति प्रायो ह्यस कुर्यादकारणम् ।
सुन्दराङ्गमथ व्याजादाविष्कुर्यात्सविभ्रमम् ॥ १९ ॥

मुहुर्मुहुक्षति सख्यादिगुम्फिता किङ्किणीस्रज ।
अङ्गभङ्गादिकां चेष्टा मङ्गुलां दर्शयत्यसौ ॥ २० ॥

प्रियतमेऽभिमुख समुपागते
पनितया स्थितमेव समीतया ।

हृषोत्कर्षवरात्रिमीलितदशा भ्रश्यद्रण्ण्मेखला-
 संवृत्याकुलहस्तया स्मरभरक्लिन्नस्मरावांसया ।
 चित्रं कम्पिनगात्रयापि विजने सन्ध्याः चद्रूक्तीर्वेद-
 प्रास्तां रन्तुमपीच्छितुं प्रियतमः संभाषितो दुर्घटः ॥ २६ ॥

दुःखितापि स्वयं कन्या न मुग्धत्वात्प्रियं वदेत् ।
 तत्सखी तदवस्थां तु यथास्वं समुदीरयेत् ॥ ३० ॥

रम्भादलानि किञ्च मुर्मुर्ता भजन्ते
 श्वात्तरथाश्चुमिदरीयत पव तापः ।
 तस्या वियोगघरतः प्रिय काश्यमेवं
 यच्चाङ्गुलीयमपि कङ्कण्यता प्रयाति ॥ ३१ ॥

अथ पणाङ्गना—

स्वकीयानन्यशरणा वित्तहाराय पणाङ्गना ।
 प्रेमोद्रेकः परस्याः स्यात्तेनैवा कामिनां प्रिया ॥ ३२ ॥

पेश्या सामान्यशनिता कृत्रिमस्नेहपण्डिता ।
 तस्या गुणिनि न प्रीतिर्न चाप्रीतिश्च निर्गुणे ॥ ३३ ॥

केवलं धनलुब्धास्ता हृदि प्रेमविवर्जिताः ।
 शृङ्गाराभासरूपः स्यात्तत्संभोगस्तु कामिनाम् ॥ ३४ ॥

यो वेपथुद्गूढकामः सुपलम्बधनो जडः ।
 झीषस्तु पुरुषमन्यो योऽभिमानी पितुर्धनात् ॥ ३५ ॥

इत्यादिपुरुषान् गत्या शवेमाकृष्य तद्धनम् ।
 निर्धनांस्वान् त्रिमुञ्चन्ति तास्ततो वज्रवेद्युधः ॥ ३६ ॥

तासां प्रगल्भसुरतप्रोदानां तु मत्तोहरम् ।
 तिरस्कृतपरस्त्रीकं मैथुनं स्यात्प्रियं नृणाम् ॥ ३७ ॥

गाढाश्लेषविमर्दितस्तनयुगं स्वेदाद्रंगण्डस्पर्शं
 आग्न्यद्भ्रूयुगलं नखाङ्गुलिनिर्घातविचित्रं पुनः ।
 सन्दर्ष्टांश्चविसारसीरुतिरथं घेह्रत्कराम्भोरुहं
 पणपत्रांसुरतं रतेरिव गृहं फार्मी खमेत क्वचित् ॥ ३८ ॥

नान्याङ्गनासु सुगतं किल निर्विराङ्कः
कर्तुं क्षमः कुलवधूपु धवोऽभ्यसूयाम् ।
परयाङ्गनासु क्षमते द्वयमेव तस्मात्
सर्धस्वमेवं तदिमाः कामनस्य कामम् ॥ ३६ ॥

अयुक्त्या मेविता गन्ति युक्त्या संमदयन्ति ताः ।
निसर्गैव दुर्ध्वयां वेश्यास्तेन विषोपमाः ॥ ४० ॥

अथेमा अष्टौ नायिकाः—

आदौ स्वाधीनपतिकाधोक्ता वासकसज्जिजा ।
अभिसन्धिता विप्रलम्भा र्वाण्डताप्यभिसारिका ॥ ४१ ॥

प्रोषितप्रेयसी चेति नायिकाः प्राङ्निरूपिताः ।
ता एवेह भवन्त्यष्टौ स्वावस्थाभेदतो यथा ॥ ४२ ॥

अथ स्वाधीनपतिका—

पार्श्वे नोज्झति यस्यास्तु रतिप्रेमवर्षाः पतिः ।
नानाविलाससंस्क्ता स्वाधीनपतिकोविता ॥ ४३ ॥

तत्कण्ठे कुसुमस्रजं कलयति द्राग्वृत्तपीनस्तन-
द्वन्द्वे पत्रलनां तनोति तिष्ठकं भालेऽथ विन्यस्यति ।
गण्डौ कुण्डलमण्डितौ जनयति प्रेमोदितस्तद्वपुः-
स्पर्शं चापि दधद्वियोगविधुरः प्रेयान् प्रियां नोज्झति ॥ ४४ ॥

अधोक्ता—

सोक्ता भवति यस्यास्तु सङ्केतं नागतः प्रियः ।
तस्य चानागमे हेतुं चिन्ताव्याकुलिता स्मरेत् ॥ ४५ ॥

नागाग्ने दयितः कयापि परया रुद्धोऽथ सखयाथया
स्यामकः किमु कारणेन महता भाव्य तदप्र क्षणे ।
विन्यस्याभ्य सरोरुहं करतले दीर्घं रुदित्वा तथा
निश्चस्यापि चिरं ततः क्षितितले क्षिप्तारच पुष्पस्रजः ॥ ४६ ॥

अथ वासकसज्जा—

होया वासकसज्जा सा सज्जिनाङ्गा रताधया ।
पल्लभागममाब्जोच्य द्वाराब्जोकनतत्परा ॥ ४७ ॥

सालंकारमुदीच्य दर्पणतले स्वाङ्गं प्रदीपोज्ज्वलं
रम्यं तद्गतसद्य एवमनयनान्तः संमर्दं विभ्रती ।
आयाते दयिते भविष्यति रतं सौत्कण्ठमेवं चिरा-
त्रेन्द्रीवरमालिकां किल पुरो द्वाःस्थाक्षिपत्तत्पथि ॥ ४८ ॥

अथाभिसन्धिता—

पद्मलानोऽपि यः कोपात्पतिः पूर्वं निराकृतः ।
तं विना दुःस्थिता साभिसन्धिता कथिता बुधैः ॥ ४९ ॥

कोपात्कोपनया मया चण्डयोर्लगतः पतिर्धिवकृतो
यन्माभन्न सखीपचोऽपि विहितं लब्धं ततस्तत्कलम् ।
यच्छीतान्यपि चन्द्रचन्दनविसाम्भोजादियस्तूनि मे
चण्डायुल्मुकसंनिभानि च षणुः सन्नापयन्ति ध्रुवम् ॥ ५० ॥

अथ विप्रलब्धा—

दूर्तां संप्रेष्य सहेतं गत्या स्वयमनागते ।
प्रिये च तं विना दुःस्था विप्रलब्ध भिषीयते ॥ ५१ ॥

सहेताधयमेव भर्तृगदितं संप्रेष्य दूर्तां स्वयं
स्थितावा तत्र च तं विना चिरमसौ वन्द्यामिलापा ततः ।
किं तु स्वागमसूचनाय नयतैर्याण्यद्रचत्कज्जलै-
र्षणैश्चेमिषाबिलेष सुचिरं मन्दं रुदत्यङ्गणे ॥ ५२ ॥

अथ अण्डिता—

दयितो नागतो यस्याः कुतोऽपि रतिमन्दिरे ।
तदनागमनेनैव संतप्ता अण्डिता मता ॥ ५३ ॥

दीर्घं निश्चसितं तथैव रुदिनं सौत्कण्ठमुद्योसितं
यातं मन्दगतेन साधमसकृच्चसुहृदिस्थादितम् ।

सख्या संबपिन प्रिये रतिगृहे नागच्छति व्याकुल-
प्रेयस्या तदनुष्ठितं किमपि यद्वक्तु म कोऽपि क्षम ॥ ५४ ॥

अध्याभिसारिका—

निस्त्रपा स्यान्मदेनैव मदनेनाप्रिया प्रिया ।
अभियाति प्रियप्राक्तं सङ्केत साभिसारिका ॥ ५५ ॥

द्रष्टुं यल्लभमीक्ष्यौर्न तडितस्त्रस्य न चाम्भोधर
ध्वानोऽप्याकलि न श्रुन तदुदित वास्य विमृश्यान्वया ।
नासारप्रभवा स्मृता विधुरता तत्सगमाकाङ्क्षया
सङ्केतं दयितस्य केवलमखंचकेऽभिसारोद्यमा ॥ ५६ ॥

अथ प्रोपितपतिका—

यस्या कृत्यावधि भर्ता विदेश कारणाङ्गन ।
तदनागमसतता प्रोपितप्रेयसीति सा ॥ ५७ ॥

काचित्पाण्डुरगण्डमण्डललुलत्केशायलीसंयध
कृत्याथ श्लथकङ्क्याच्युतिभयादुद्यम्य हस्तौ निजौ ।
स्फारद्वारकपाटलम्बिततनुर्दत्तेक्षणा तत्पथि
प्राय प्रेमभगलसा मुकृतिना सद्य समाश्लिष्यते ॥ ५८ ॥

चिन्ताश्रुशतमरसज्वरखेददीर्घ-
निश्वाससण्युदितवर्णानसंप्रयोगै ।
पण्योरकया गतधर्वा किल विप्रलब्धा
सा खण्डितापि विबुधै सहशीत्यमेव ॥ ५९ ॥

स्वाधीनभर्तृका हृष्टा नानालंकृतिमण्डना ।
एवं घासकसज्जा स्यात्पर सागन्तुकप्रिया ॥ ६० ॥

त्रिधाभिसारिका स्वीया परकीया पणाङ्गना ।
स्वाधीनपतिकाद्यास्तु यथोक्ता प्राक् तथा मता ॥ ६१ ॥

स्वीया सबज्जा सभया प्रच्छन्नापि प्रियं प्रजेत् ।
परकीया तु तत्रेह प्रच्छन्ना शङ्किता हृदि ॥ ६२ ॥

निःशङ्किना मदोद्रेका प्रसृताक्षी सखीयुता ।
धेरया तथेकधावस्यामेदादेताः स्युरष्टधा ॥ ६३ ॥

पुनः सर्वास्त्रिधा ताः स्युरुत्तमा मध्यमाधमाः ।
शतत्रयी चतुरशीत्यग्रा भवति तन्मितिः ॥ ६४ ॥

अयोत्तमा—

प्रसीदत्यनुनीता या यथादोषं प्रकुप्यति ।

• सानुरागा भृशं पत्यौ गुणहार्या मतोत्तमा ॥ ६५ ॥

क्रुद्धा किं मयि सुधु कोऽन्यमनुजे क्रोधः प्रिय प्रायणः
कोऽस्त्यन्यस्त्वमसीति मा वद शुभे दासोऽन्यदीयः कथम् ।
इत्युच्चार्य पदानतः प्रियतमो भूमेरुदस्यानया
सानन्दस्त्रवदशुसार्द्रकुचयोर्मध्ये धृतः फान्तया ॥ ६६ ॥

अथ मध्यमा—

स्वल्पापराधे या क्रोधं धत्ते शीघ्रं च मुञ्चति ।

कुर्ताश्चित्कारणाद्रागं याति सा मध्यमा स्मृता ॥ ६७ ॥

कोपात्रेशधरस्फुरत्तरलसद्विवम्योष्ठपाशर्वाल्लसद्-
गण्डामोगपरिस्त्रलच्छ्रमजलव्याजृम्भमाणाच्छ्रविः ।
सधूमल्लविभूषणापि सुभगे पादानतेऽनुग्रहं
षके सुपुरमिधतत्कचवयान्गन्दं पृथक्पुर्वती ॥ ६८ ॥

अथाधमा—

प्रकुप्यति विना मन्तुं तुष्यत्यनुनयं विना ।

निर्हेतुकप्रवृत्तिर्या चलचित्ताधमा मता ॥ ६९ ॥

यस्मिन्नुज्ज्वलजगदमण्डलमिदं पूर्णोन्दुरिन्धे हस-
स्युर्धर्ममपभूपतेरपि धनुर्ध्रविन्नमो भङ्गुरः ।

हारः स्वेदजषिन्दुविद्रुतकचिर्मन्दीभरत्कङ्कण-
ध्यानो मानिनि कोऽभिमान इह ते पाद्मसक्ते मयि ॥ ७० ॥

जातिकालवयोऽपस्याभायमन्मथनायकैः ।
मवेयुरंदुघाप्यन्या नोदिता गुरुताभयात् ॥ ७१ ॥

कम्परोमोद्गमन्तम्भाः स्वेदाशुजलविभ्रमाः ।
चर्याः सम्भोगशृङ्गारे कविभिर्नायिकाश्रिताः ॥ ७२ ॥

धर्मार्थकामनिपुणैर्द्विजराजमित्र-
संयन्धितीक्ष्णकुलजा क्षलना न सेव्याः ।
व्यङ्गास्तपोव्रतधराश्च विभिन्नसंख्या -
हीनान्दयाश्च अपला महतामगम्याः ॥ ७३ ॥

स्वीयाभिर्वरवर्णिनीभिरनिश संभोगसौख्यं सदा
कुर्वाणो नम्रदन्तम्रगृहनिधिौ चातुर्यचर्याचयाः ।
यस्तत्याज पराङ्गनानिधुयनं मन्त्रीतिकीर्तिप्रियः
सोऽयं नन्दतु नीतिमानकवरः शृङ्गारभृङ्गारकः ॥ ७४ ॥

इति सकलकलापारोखरसिकसाध्राज्यधुरीण-
धीशकबरसाहिशृङ्गारदर्पणे द्वितीय उल्लासः ।

तृतीय उल्लासः

अथ विप्रलम्भशृङ्गारः—

विप्रलम्भस्तु शृङ्गारश्चतुर्धा वर्ण्यते बुधैः ।
पूर्वानुरागो मानात्मा प्रवासः कथ्याह्वयः ॥ १ ॥

तत्राप्यः—

यः पूर्वदर्शनोद्भूतो दम्पत्योः सानुरागयोः ।
पूर्वानुरागो विश्लेषः स चाप्राप्ती भवेद्यथा ॥ २ ॥

अलं रम्भापत्रव्यजनपचनैश्चन्दनचयै-
रलं फुल्लाम्भोऽप्रसूनशयनीयैर्मम सखि ।
अलं चन्द्रज्योत्स्नायिसकिसलयैर्दाहनिपुणैः
परं पद्मर्षाग्निं सुभगपरिरम्भः श्रमयति ॥ ३ ॥

पूर्वेन्दोरिष मय इत्थाद्विरचितं यद्वा सुधास्यन्दितैः
स्त्यानीभूतममन्दसुन्दरलसल्लागयपुञ्जीकृतम् ।
सीढासद्य रतेरिय स्मरशराम्यासैकभूमिः कदा
प्रचयामि प्रणयप्रसादसुषमं कान्तामुद्याम्भोऽहम् ॥ ४ ॥

चन्द्रचन्दनकर्पूरपिसपङ्केरुहादयः ।
स्मरज्वरं न दम्पत्योः दमयन्ति निषेविताः ॥ ५ ॥

मियो दर्शनसंलापप्रेमान्दोलितचित्तयोः ।
भवेत्तयो रसप्राप्ती दशावस्थापरः स्मरः ॥ ६ ॥

साधेमाः—

तत्राभिवापधिन्ता च स्मृतिस्तद्गुणकीर्तनम् ।
स्वादुवेगः प्रज्ञापधोऽन्मादो व्याधिस्तथाष्टमः ॥ ७ ॥
कञ्जस्ये भरुणं चेति कामायस्या दश स्मृताः ।
दम्पत्योः संगमामाये जायन्ते विपमा इमाः ॥ ८ ॥

अपामिबापः—

तत्संगमकृते यादं संकल्पाकुलचेतसा ।
प्यवसायो य एव स्यादमिबापः स संस्मृतः ॥ ६ ॥

बोलाक्षी चलमानसा कुत इयं भूयो गृहान्तविष-
त्यायातीह बहिः सहालिभिरहो संभाषते सस्मिता ।
धत्ते विभ्रममन्थरां गतिमथालोक्य प्रियस्याननं
तन्मन्ये विषमायुधस्य विशिलैर्जन्दयीकृता खद्यते ॥ १० ॥

अथ चिन्ता—

केनोपायेन लभ्य स्याद्दयितोऽथ घराः कथम् ।
तत्प्राप्तयेऽथ किं कार्यमिति चिन्ता निगद्यते ॥ ११ ॥

प्रेयान् दूरगतः सखी न निपुणा भृत्ये रहस्यं क्वचि-
श्रो वाच्यं न पुनः स्मरञ्जरभरोन्मन्येऽस्ति वैद्यः पटुः ।
रागोऽस्मिन्मम चि तयेति सुदृशा हृष्टे प्रिये सप्तर्षी
बध्नन्त्या वसनावृतिर्न विहिता न प्रस्थितं न स्थितम् ॥ १२ ॥

अथ स्मृतिः—

श्रीदास्य परकृत्येषु यस्मिन्नेकाग्रता प्रिये ।
मनोरथैश्च निश्वासैश्चेष्टा तत्स्मरणं भवेत् ॥ १३ ॥

उज्जृम्भाशुबुद्धप्रयाल्लक्षणैः नैषा विधत्ते रति
चन्द्र निन्दति विन्दतीव ब्रह्मनं कर्पूरखण्डं पुनः ।
दीर्घश्वासमर्हद्भिरेव कृशतां याता विषोदत्तनु-
स्मन्मन्ये स विमुग्धया परिचिनः कश्चिद्विदग्धो युवा ॥ १४ ॥

अथ गुणकीर्तनम्—

तद्रूपस्मितचातुर्यसंलापै सहशः परः ।
युवा न दृश्यते कोऽपि स्यादेतद्गुणकीर्तनम् ॥ १५ ॥

तद्रूपं स्मरविभ्रमस्मयहरं मन्मद्भुजालोकनं
घाचस्ता स्मरकेलिभङ्गसुभगा निस्तन्द्रचन्द्रोपमम् ।

हस्यास्यं दयितेकतां न परतां विम्रत्तदित्थं मतो
मन्ये भक्षितकाबकूटमिव मे यस्मान्मुहुर्मूर्च्छति ॥ १६ ॥

अथोद्वेगः—

यत्र वस्तुनि रम्येऽपि द्वेषः प्रीतिर्न च क्वचित् ।
जीवितध्येऽप्यनाश्वासः स चोद्वेगो मतो यथा ॥ १७ ॥

संतापं तनुते शशी सुतनु ते प्रत्यङ्गमङ्गारव-
ल्लेषश्चन्दनजो धिनोति न मनः शीतानिलोऽन्यादृष्टः ।
विश्वासोऽपि न जीवितस्थितिविधायुद्भ्रान्तचेता यत-
स्तरिकं सुन्दरि पञ्चयाग्यविशिखास्त्वप्यास्पदं चक्रिरे ॥ १८ ॥

अथ प्रजापः—

प्रियस्य संगमाभावात्मनी न लभते धृतिम् ।
यकि प्रियाधितालापे प्रजापो यत्र स स्मृतः ॥ १९ ॥

किञ्चित्कुञ्चितलोचनेन सुभगेनालोकिताहं मया-
पीत्यं चारु निरिच्छितः स च किमप्युचे वचः सस्मितम् ।
नो शक्ता प्रतिवस्तुमाशु सखि किं यातो विधाय क्षुधं
नाश्रायास्यति चेत्यनूद्य नयने विस्फारिते तत्पथि ॥ २० ॥

अथोन्मादः—

कन्परोदननिश्वासक्षितिलेखभ्रमादिभिः ।
चेष्टा संजायते यत्र स उन्मादः स्मृतो यथा ॥ २१ ॥

दीर्घं निश्वासिति क्षिति विलिखति प्रस्यत्कुरङ्कोदगा
सोत्कम्पा पुलकाङ्किता किमपि च ध्यानाधिहृदा प्रिये ।
धृत्याङ्गे विल घबलफी च सुदती तस्यौ रुदत्येव सा
मन्ये केचलमेव मन्मथगुरोरादत्त दीक्षाक्षयम् ॥ २२ ॥

अथ व्याधिः—

दीर्घं श्वासाशुलत्वं च यत्र संतापरोदने ।
घटीरशुशुता प्रायो व्याधिः स्वादृष्टो यथा ॥ २३ ॥

श्वसैः शोपितपुष्पहारनिचयैरापाण्डुगण्डस्यलैः
संतापैः किल मुमुरीकृतसितश्रीखण्डलेपद्रवैः ।
गात्रं बालमृणालकोमलमिदं तन्वाङ्गं यत्तानवं
प्रापत्तन्मदनञ्जरप्रकटितैर्दोषैरभिज्ञायते ॥ २४ ॥

अथ जडत्वम्—

श्वासाधिक्यं स्मृतिभ्रंशो हुंकारः समयं विना ।
स्तब्धत्वं च ह्यः काश्यं जडतेत्युदिता यथा ॥ २५ ॥

यद्दृक्त्रं घनसारसन्निभमिदं श्वासैः कदुष्णैः कृतो
विग्रोष्ठस्तघ घूसरोऽथ नयने निःस्पन्दतारे यतः ।
याता नागमपि स्मृतिः परमसौ हुंकार एव स्थित-
स्तच्छब्दे सनिवेश एव मदनः प्रत्यङ्गमङ्गस्मृतः ॥ २६ ॥

अथ मरणम्—

यदा पृथग्विधोपायेर्नार्या न प्रियसंगमः ।
ततः स्मरेषुचिद्धाया मरणस्य दया भवेत् ॥ २७ ॥

पता एव दशावस्थां पुंसोऽपि स्युर्मनोभुवः ।
वैधर्म्यान्मरणं प्राय कविभिर्ना भवत्यर्थते ॥ २८ ॥

वर्णयन्ति पुनः केचिन्मुहुर्जीवनकाङ्क्षया ।
सत्यवृत्तानुगादे तदुत्पाद्यं क्वचिदेव न ॥ २९ ॥

एकस्य मरणेतान्यो म्रियते चैत्कथञ्चन ।
मेमातिरेकता न स्यान्मृतश्चेत्केन संगमः ॥ ३० ॥

प्राङ्गारी सानुरागा स्यान्नरः पश्चात्तद्विद्वितैः ।
ततः संभोगशृङ्गारो निसर्गसुभगो भवेत् ॥ ३१ ॥

अथ शृङ्गाराभासता—

ततोऽभ्यधापि नो दोषः स्नेहसाग्यं यदि द्वयोः ।
रक्तापरसवृत्तौ तु शृङ्गाराभासता मता ॥ ३२ ॥

शृङ्गाराभामता प्रायो युधिर्हास्येषु धर्यते ।
दुर्विघ्नमया घेरये तादृश्यं सकलीषुच ॥ ३३ ॥

अथ परस्त्रीसंगमोपायः—

यस्यां च मानुसगः स्यान्नायकस्तत्सखीगणम् ।
आयजंयति साम्नापि दानमानादिभिर्गुणैः ॥ ३४ ॥

तत्सखीनां पुरस्तस्याः स्तुतिं कुर्येश्चिदयेत् ।
स्वामिप्रायं विनाप्येता नियुञ्ज्यादिर्हितं प्रति ॥ ३५ ॥

प्रकाश्य दूतीद्वारेण सम्भ्रमयमनोरथम् ।
समाभृतैः पुनर्लेख्यं वरपेक्षामतन्द्रितः ॥ ३६ ॥

रहस्ये तां समाह्लोक्य घचनेर्मृदुचाटुमिः ।
सविस्मयकलायोगैर्विस्नापयति नायकः ॥ ३७ ॥

व्याधिष्याजमुदीर्य शून्यसदने चाप्रीसखीसदनि
स्याद्रात्रिभ्रमणे महोरसपविधौ घारे भयस्थानके ।
अन्यस्यापि निमन्त्रणेऽथ विपिने किञ्चिद्विपिकस्थले
प्रायो नृनसंगमः किञ्च भवेत्सपथा नियुक्तस्तपोः ॥ ३८ ॥

गरीयान्यदि शगः स्यात्प्रार्थिता नान सभ्यते ।
पन्थोकायस्नदा फान्तां निस्तन्द्रः साधयेत्तरः ॥ ३९ ॥

परस्त्रीसंगमोपायो न बुधेदपदिश्यते ।
परं फाव्याहमेतत्तु रुचिरं तद्विगद्यते ॥ ४० ॥

प्रतिपेधयचः खोणां दुर्लभत्यं च यामता ।
तासर्वे कामवाद्यानां निधितीकरणं परम् ॥ ४१ ॥

फान्तानामभिमानाद्वा भयाद्वा परयोविति ।
महतामपि रभ्यं स्यात्प्रच्छन्नसुरतं यथा ॥ ४२ ॥

निम्ने परेषु दीरके विरचिते मन्त्रेऽथ यथाह्मकुरै-
र्यान्ते गादतरे तर्हिद्विजसितैर्मीमं घने गर्तति ।
शङ्काष्यानुनितापि यामनयना यामीति जल्पन्त्यपि
प्रायस्तत्र विरंभति प्रियवृत्ते सहेतवासं मनः ॥ ४३ ॥

अथ मानः—

प्रियं प्रतीर्ष्यया यत्र विकारं कुरुतेऽथला ।
स मानस्तु परस्त्रोर्णा सङ्गदीपाद्भवेद्यथा ॥ ४४ ॥

विञ्चितकुञ्चितमेव लोचनयुगं वाष्पाम्बुभिर्गद्गदं
गण्डौ पाण्डिममण्डितावपि परां धत्तः श्रियं पाटलाम् ।
विम्बोष्ठस्फुरणं तवाद्य दयिते वाक्स्त्रयमरचाधुना
नो विघ्नः किमनुग्रहोऽस्ति घटितः स्वांतेऽथवा विग्रहः ॥ ४५ ॥

स च त्रिधा भवेत्प्रायो नारीणां कामिनं प्रति ।
यथादोषमवेक्ष्य. स्यादुत्तमो मध्यमो लघु ॥ ४६ ॥

तत्र गुरुः—

भुक्त्वा सपत्नीमायाते पर्यां दृष्टे नष्पाङ्किते ।
स्वयं तत्सययोगोत्रस्त्रलिते स गुरुर्भवेत् ॥ ४७ ॥

तिर्यग्भक्तमेव नेत्रयुगलं भ्रूविभ्रमो भङ्गुर-
ध्वयङ्गः प्रस्फुरिताधरोऽरुणिमतां धत्ते कपोलद्वयम् ।
फोपाधेशवपादियं तद्य दद्या मज्ज्यान्ते पादयो-
र्यथागः कृतवांस्तदा भुजलतापाशेन बध्नातु माम् ॥ ४८ ॥

मध्यमः—

प्रिये दृष्टेऽन्यया सार्धमनुरागेण जल्पति ।
यद्वा सख्योदिते दोषे मान स्यान्मध्यमो यथा ॥ ४९ ॥

कस्मात्तामरसश्रियं सुनयने धत्तस्तरां लोचने
घाशी किं कलकण्ठ निष्ठुरतरा सुध्रु भ्रुवौ भङ्गुरे ।
मन्तुर्नास्ति मयीति तेन गदिते क्रोधं वृथा मा कृथा
मानिन्याः स्रवदधुनेत्रयुगलं चक्रेऽथ तृष्णीस्थितम् ॥ ५० ॥

लघु —

सानुरागदृशा नाये परां पश्यति कामिनीम् ।
तस्मिन्नन्यमनस्केऽपि स लघीयान्मतो यथा ॥ ५१ ॥

चेज्जानासि वृतापराधमपि मां तत्पाणिना संस्पृषा-
मीति त्वत्कुचकुम्भमेव तदपि त्वं मन्यसे विप्रियम् ।
लीलातामरसेन तर्जय परं स्वीयं मुखं साधुभि-
नैत्रैः कज्जलमेचकैः किमु विधौ विम्बाकृतिं नीयते ॥ ५२ ॥

यः कामिनां तु दुःसाध्यो देशकालबलात्स च ।
कोपः स्रोणां भवेत्प्रायः सुखसाध्यां निगद्यते ॥ ५३ ॥

सौधं सुधांशुधवलं रमणीयचित्रं
किञ्चित्कनककराजिविराजमानम् ।
दीप्तप्रदीपमथ कल्पिततल्परम्यं
क्रीडावतं च कलितं विक्रकाकलीभिः ॥ ५४ ॥

इत्यादयः प्रदेशास्तु मानिनीनां मनोहराः ।
गरीयसोऽभिमानस्योज्जासनाय भवन्त्यमी ॥ ५५ ॥

दिकान्ताननदर्पणप्रतिनिधिं संवीक्ष्य राकानिशा-
कान्तं सौधगिरःसुधाधवलितं तल्पं द्रुकुलावृतम् ।
आघ्राय स्फुटगन्धबन्धुरतरान् सन्मालतीगुच्छकान्
तस्याज द्रुतमेव चाद्रुचतुरे कान्ते स्मयं मानिनी ॥ ५६ ॥

अभ्युदगते शशधरे मधुमासि रम्ये
जम्भारिमन्मथमहोदयवासरेषु ।
षापीतडागजलकेलिषु मद्यपाने
मानः श्लथत्यमुपयाति मनस्विनीनाम् ॥ ५७ ॥

मुग्धे मन्मथधर्मचारणमिदं पूर्णेन्दुबिम्बं लस-
त्युद्यैः परय रसाढमश्रिमिमां कामेषुमन्वेपथ ।
प्रीतीं कः प्रतिशस्तयेति निगदन् पादानतस्तं करे
विभ्रत्याः सुननोस्ननुः पुलकिता सिक्तैश्च हार्दामृतैः ॥ ५८ ॥

प्रत्यप्रदोषसमये वनिताजनस्य
दृतीजनस्य पुरतो स्रघुनेच कोपः ।
प्राथो शुक्त्यमुपयाति तथैव कामि-
पयेषु किं तु विपमा विपमेषु रीतिः ॥ ५९ ॥

किमपि चरणगताद्यादुःखापयादपेते
निविष्टतदभिमाने त्रिञ्चिदुत्कम्परान्ये ।
स्तनयुगलविभागे प्रीतयाप्यायता।द्या
मुहुःनुष्टतदूर्ती वीक्ष्य कोपो व्यधापि ॥ ६० ॥

घाटूकैरपि यादवाहुःपरीरम्भमुंद्दरचुम्भिनैः
सान्द्रैः प्रेमवचोभिरम्बुजद्वयः स्विन्मन्दिमानं गतः ।
अन्यस्त्रीपरिग्भजातमुरति स्मृष्टाङ्गरागं समा-
लोपय द्वाग्दयितस्य नूतनतरस्तस्याः स रोपोऽभवत् ॥ ६१ ॥

अथ पट्टपाया—

सामदाने तथा भेद उपेक्षा प्रणतिस्ततः ।
पण्डः प्रसङ्गविभ्रंशो न दयदः शुचिहानिरुत् ॥ ६२ ॥

प्रसादने तु भानिन्या उपायाः पडिमे मताः ।
पुरतस्ते निदर्शयन्ते शुभोदाहृतिसंयुता ॥ ६३ ॥

अथ साम—

पालनीयस्त्वया फान्ते सापराधोऽपि मादयः ।
एवं सान्त्वयचो यत्र तत्साम गदितं युवे ॥ ६४ ॥

मादद्वः खलु दुर्विनीत इति ते संरक्षणीयो यदा
दोषः कोऽपि च कोपने लघुतरः क्षन्तव्य एयाधुना ।
एवं सान्त्वयनसूचकानि गदतः पत्युर्नचांस्येतया
नेत्राग्भः प्रशमय्य सस्मितमथो वक्तुं शनोऽनुग्रहः ॥ ६५ ॥

अथ दानम्—

यत्र तत्तुष्टये दद्याद्वयितो भूपणादिकम् ।
किञ्चित्कारणमुद्दिरय तद्दानमुदितं यथा ॥ ६६ ॥

अयं मुक्ताहार कुचकनककुम्भे तव शुभे
घटेतेत्युक्त्वा सोऽक्षिपदय गले पङ्कजद्वयः ।
तदा रोमोद्धर्पाङ्कुरितधपुरेपा कुधमलं
जहौ प्रेयानस्या द्रुतमथ शुचुभ्याधरतलम् ॥ ६७ ॥

अथ भेदः—

यत्र प्रसादितं तस्याः समावर्ज्यं सखीजनम् ।

कान्तः प्रामोति तद्द्वारा कान्तां भेदः स चोच्यते ॥ ६८ ॥

अक्षुण्णोर्लोहितिमानमाशु दधती हस्तद्वयं धुन्वती

मात्रागाः कितवेति कर्कशगिरा संनर्जयन्ती मुहुः ।

आगच्छत्यपि बल्लभे प्रियतमा कोपभ्रमद्भ्रूजता

सख्यावर्जितयैव कोमलगिरा स्वैरं समाश्वसिता ॥ ६९ ॥

अथोपेक्षा—

परार्थपिशुनैर्वाक्यैस्त्यक्तवानुग्रहसंविधाम् ।

यत्रानुगृह्यते योषिदुपेक्षा सा स्मृता यथा ॥ ७० ॥

हारस्तारतरः स्फुरत्तरसिद्धं प्रवेयकं सुभ्रुते

रम्यस्ते तिलकः सुकाञ्चनमयी काञ्ची भृशं राजते ।

प्रत्यङ्गं स्पृशता प्रियं विलसद्गोमोदमा तत्क्षणा-

दित्थं मानमुपेक्षयैव शनकैः संत्याजिता मानिनी ॥ ७१ ॥

अथ प्रणतिः—

दैन्यमेकं समाभित्य पादयोः पातनात्मता ।

प्रणतिर्बलभा सा स्याद्योपितो ललिता यथा ॥ ७२ ॥

काचिरकुङ्कुमपङ्कसंकरलसद्बु तोरुपीनस्तन-

ग्रन्द्वाङ्गव्यतिपङ्क्तिपृष्ठमपरस्त्रीसंश्रये वीक्ष्य तत् ।

भर्तुः पादयुगानतस्य किमपि न्यूनं च शंसद्रसं

कामं संमदमाप तीव्रविरहाएलोलैक्षणाशु क्षणात् ॥ ७३ ॥

अथ प्रसङ्गविभ्रंश —

यत्राकस्मात्प्रजायन्ते भयदर्पादिभावनाः ।

स स्यात्प्रसङ्गविभ्रंशः कोपभ्रंशादथोच्यते ॥ ७४ ॥

बल्लभे गदति मे रागो हृदि

स्थित्पपात कृतघातनिःस्वनः ।

किं विमित्युदितपत्युपाययो
कीपसंस्रममयाकुखापला ॥ ७५ ॥

प्रसादने वलिष्ठाः स्युरित्युपाया यथोत्तरम् ।
घाघास्तु भूरियः वायांस्रपधान्त्याः वचिद्दुधैः ॥ ७६ ॥

न चोद्धेजयितप्योऽपि वान्तया प्राययः प्रियः ।
मानोऽपि जानुचित्कार्यः प्रणामोद्धपसिद्धये ॥ ७७ ॥

प्रयुञ्जीतेत्युपाशोध द्वयितापि प्रति प्रियम् ।
नापेचेन पुनः प्रुद्धः स्यात्किञ्चित्कारणं परम् ॥ ७८ ॥

न स्यात्प्रेम विना मांमिर्नाम्यामृषां विना स्मरः ।
द्वयोरपि ततो मानमेद्दः स्यात्प्रीतिवर्धनः ॥ ७९ ॥

सानुरागा घनेष्टाम भर्तुं सुभग वदाम ।
इपितेय प्रिय स्वामिन्नाथ चन्द्रास्य जीवित ॥ ८० ॥

अप्रीता मन्त्रयेष्टाम वृष्ट भृष्ट गन्त्रव ।
भो दुर्गीत दुराचार दुर्मादित निष्टुर ॥ ८१ ॥

मानात्कठोरवचनाद्वयमनोऽभ्यन्ताद्य
तद्विप्रियस्य वरुण इतिश्लोमनम् ।
प्रायः प्रयासपठनस्वदुपेयराद्य
द्वेष्यो भवेत्प्रियतमः विश्व कामिनीनाम् । ८२ ॥

रभ्यस्तायडवडम्बरोऽपि शिलिनां केकाभृतां धन्विंसात्
 पञ्चन्या अपि गजितध्वनिभृत्स्ते वज्रमादेय मे ।
 वद्विश्रोऽपि कदम्बकोरकचय. सोऽङ्गारसन्दोहसात्
 प्राणेशाद्विरहादितस्य सकलं देवादसहं कृतम् ॥ ८५ ॥

चिन्तादौर्बल्यमालिन्य प्रागर्याव्यग्रतादयः ।
 स्त्रीणां स्युर्बहुधापि स्यान्मृत्तिश्चावधे. परम् ॥ ८६ ॥

शशिकलेव तनुस्तनुतां गता
 धरतनोद्यलितेऽद्य धवे भृशम् ।
 अहं काम परेऽहं सायकान्
 निगद कुत्र विमोदयति निर्दय ॥ ८७ ॥

रूक्षा तेऽलङ्कयन्ती सुमलिना वेणी किमेषोक्षणे
 नेत्रे सुभ्रु निरक्षने घण्टतां धत्तेऽथ विम्बाधरः ।
 पायडुच्छायमिदं वपु' स सुभगो दूरे वियोगकृम-
 व्यापत्तापदशा सखीष सुतनोराश्लिष्य या तस्थुषी ॥ ८८ ॥

शङ्के न तत्र रजनी यदि चा न चन्द्रो
 नो कौमुदी धवलवत्यथ विश्वविश्वम् ।
 किं वा न लोकमिधुनानि विदेशवती -
 मां प्रेयसीमपि न संस्मरतीह येन ॥ ८९ ॥

शण्धर कुरु ज्योत्स्नामच्छां यिकालय परं
 विधुनु पचन स्मेराम्भोजावलीं प्रसर स्मर ।
 विचिजय कथां तस्याप्यद्यावधि परिपुरिमः
 किमपि च परं चेतः कर्तुं ममालि समीहते ॥ ९० ॥

स्युरतो नायकस्यापि दशा निरदसंभवाः ।
 कामबाणप्रहाराया मा भूयंस्ता रिपोरपि ॥ ९१ ॥

यः प्रेमप्रयिमानमाकलयितुं स्वहितप्रयोगद्रव
 जिज्ञासुः प्रणयिनीं निमप्रणयिनीं मेजे नियुज्य स्फुटम् ।

शृङ्गारकरसासृतस्त्रिमितधीरुहामधामाद्भुतः
 श्रीसाहिर्जयतादसात्रकषरो भृपाञ्चूडामयिः ॥ ६२ ॥

इति सकलकडापारीणारसिकसाम्राज्यधुरीण-
 श्रीशकषरसाहिशृङ्गारदर्पणे तृतीय उल्लासः ॥

रम्यस्ताण्डवदम्बरोऽपि शिखिनां कैकभृतां घन्दितात्
पञ्जन्या अपि गर्जितध्वनिभृतास्ते घञ्जमादेय मे ।
वन्दित्रोऽपि कदम्बकोरकचयः सोऽङ्गारसन्द्रीहमात्
प्राणेषाविरहादितस्य सकलं देवादसह्यं कृतम् ॥ ८५ ॥

चिन्तादीर्घव्यमालिन्यजागर्याव्यभ्रतादयः ।
स्त्रीणां स्युर्बहुधात्रापि स्यान्मृतिश्चात्रधे. परम् ॥ ८६ ॥

शशिवलेय तनुस्तनुतां गता
परतनोश्चलितेऽद्य धये भृशम् ।
अहह काम परेऽहनि सायवान्
निगद बुभ्र विमोक्षयति निर्दय ॥ ८७ ॥

रूक्षा तेऽलङ्करी सुमलिना धेणी किमेषोत्तणी
नेत्र सुभ्रु निरक्षने घञ्जलता धत्तेऽथ विग्माधरः ।
पाण्डुच्छायमिदं घणुः स सुमगो दूरे वियोगह्लम-
व्यापत्तापदशा सखीध सुतनोराश्लिष्य या तस्थुषी ॥ ८८ ॥

शङ्के न तत्र रजनी यदि वा न चन्द्रो
नो वासुदी घञ्जलपत्यध निश्वनिश्वम् ।
किं वा न कोकमिधुनानि विदेयवती-
मां प्रेषसीमपि न संस्मरतीह येन ॥ ८९ ॥

यद्यथा बुभ्र ज्योत्स्नामच्छां विक्रासय कैरथं
विधुनु पयन स्मेराग्मोजाधलीं प्रसर स्मर ।
सिधिलय कथा सस्याप्यद्यावधि परिपुरितः
विमपि च परं चेत कर्तुं ममालि समीहते ॥ ९० ॥

स्युरतो नायकस्यापि दशा निरहस्तंभयाः ।
कामवाणप्रहाराद्या मा भूयंस्ता रिपोरपि ॥ ९१ ॥

यः प्रेमप्रथिमानषाफलपितु स्विष्टिप्रयोगद्रव्य
जिज्ञासुः प्रणयी निजप्रणयिनीं भेजे वियुज्य स्फुटम् ।

शृङ्गारैकरंसांमृतस्तिमितपीरुहामघामाद्भुतः
धीसाहिर्जयतादसावकवरो भूपाञ्चूडामणिः ॥ ६२ ॥

इति सकलकञ्जाणरीणारसिकसाम्राज्यधुरीण-
धीमकवरसादिशृङ्गारदर्पणे तृतीय उल्लासः ॥

चतुर्थ उल्लासः

अथ करुणात्मक —

यत्रैकस्यात्यये प्रहो मृतप्रायो भवेत्पर ।

तत्प्रम प्रलपेत्कान्ता स ज्ञेय करुणात्मक ॥ १ ॥

कान्तानां स्मरकेलिचम्पकलता च्छिन्ना लसद्गङ्गा-
प्रकाशा कवलीकृत पिककलस्व नोऽथकेशीकृत ।चन्द्रस्यापि च चन्द्रिका विदलिता नैका चराकी रति
निस्नारीकृतमेव विष्टपभिद काम प्रता शंभुना ॥ २ ॥तन्वद्गङ्गा मधुस्तर विष्कुले कैश्य मयूग्धजे
अन्द्रेणास्यमुताक्षिणी च हरिणौ पीनस्तनौ धारणे ।दोर्लम्ब नवपल्लव सुगमिना मन्दानिलमालय-
रेतमै दयिता विभज्य च हता धाता न किञ्चिन्मम ॥ ३ ॥

प्राणेषु मन्मथवृतामियतीमवस्था

यानोऽसि त ममशो खलु म दभाग्या ।

यस्या वृत्ते त्वपनगामि तत्रैव मूर्च्छा

सा माप्रत नयननिर्गतव रिपूर ॥ ४ ॥

न मे तापश्चापप्रथमनत्रिधौ चन्द्रशकलं

न वा चन्द्रज्योत्स्ना हृदयमुपगूढं न तद्वदम् ।

परासीतद्विद्यात्तद्वधमपि च मूर्च्छापरवशा-

धुना जाग्रथता मयि सुतनु सघेहि सुदृशम् ॥ ५ ॥

रतिमायोद्भवामस्यावस्था विस्मृत्य च ह्ययो ।

काश्ययाज्ञायते केषांश्चिदेव करुणाध्रम ॥ ६ ॥

दम्पत्योरपि स्वापेक्षे सगमे च भवेदयम् ।

भूय शृङ्गारवचनं सता च कटणो मत ॥ ७ ॥

ततः शृङ्गार एवायं कारुण्येनानुभावितः ।
कविभिर्गुम्फितो बाढं सुन्दरत्वं प्रकाशते ॥ ८ ॥

अथ सख्यः—

प्रतिवेशमा नटी चेटी कारुर्धात्री च शिल्पिनी ।
भाला तपस्थिनीत्याद्याः स्त्रीणां सख्यः स्मृता बुधैः ॥ ९ ॥

याग्मित्वं स्मृतिदत्साहो भक्तिश्चित्तशता ययः ।
मधुरं नर्मनैपुण्यं कलाभ्यासश्च तद्गुणाः ॥ १० ॥

कौतुकं मण्डनं रत्नोपाज्जम्भोऽथ प्रसादनम् ।
सङ्गश्च विरहाभ्वासः सखीकमति संस्मृतम् ॥ ११ ॥

कस्यालेष्यमिदं व्यलेखि फलके तन्वर्हि तत्त्वं वद
व्यामृश्येति मया तदालिवचनं श्रुत्वा दशार्वाक्य च ।
सा वक्तुं न शक्वाक चाहनयना लज्जानताङ्गी परं
रोमाञ्चाञ्चितचर्मणा निगदितं मद्बलभर्षात् तत् ॥ १२ ॥

सधोची किमपि प्रताधनविधिं कृत्वालिङ्गोऽपि
व्यग्रत्वं समवेद्य मन्मथसमावेशादृते चातुरीम् ।
नैपाबककमण्डनं कृतयती तस्याः पुनः पादयोः
कामिन्यास्तदिमे बुकूबकलिते चक्षुर्निपातं व्यधात् ॥ १३ ॥

चाटूक्तिः प्रवितायते यत्पिना गाढ समाश्लिष्यते
भ्रूयचुम्बनचुङ्कतिः क्रियत इत्यस्यैव सौण्यावहम् ।
मुग्धे त्वं प्रतिबोधितालिनिधर्भेतुर्ययावकमे
निष्णाताखिलनर्नकर्मसु पर कामेन संयिञ्जिता ॥ १४ ॥

उच्चण्डम्मा घस्मरानलसज्जयालायलीडे हृदि
प्रेयस्या विशता त्रयां निगदितः प्रेमातिरेकः स्वयम् ।
तधिप्रं किञ्च शीतलेऽपि हृदि ते संतापणान्त्यं चिरं
विधम्यात्र वयस्यया ममं पुनर्निस्नेहया न स्थितम् ॥ १५ ॥

सुमग कुरु मे धान्यं मुञ्च क्लृप्तं निजवल्लभां
 प्रणयकलहव्यप्रां कामं स्मरञ्ज्वरजर्जराम् ।
 अनुनय न चेदेऽकिन्वप्यसौ हिमदीधिति-
 प्रहरकिरयोर्वास्यत्युच्चैर्बलादपि पञ्चताम् ॥ १६ ॥

अमुकपुत्रमन्नाहं दधे पृच्छवुञ्जे
 निभृतमिह युवाभ्यां स्येयमानन्दयज्ञधाम् ।
 रहसि सुरतकेलि कुर्वतोः कामिनाः सा-
 गमः परलतौघं चेत्युदित्वा वयस्या ॥ १७ ॥

वामं यत्तव सुम्नु लोचनमिदं भूयः स्फुरत्युच्चकै
 रोमाञ्चधियमातनोति नितरां यत्तोऽयुग्मं पुनः ।
 उत्कम्पं भजते यदृश्युगलं रम्भाप्रकाशडोपमं
 तन्मन्ये प्रियसंगमं निगदति प्रापोऽद्य सद्यस्तराम् ॥ १८ ॥

सद्य इत्यादिकं कर्म कुर्वाणा योपिर्ना सदा ।
 संभ्रान्त रहोमन्त्रविज्ञाननिपुणाः प्रियाः ॥ १९ ॥

शृङ्गार एव कविभिः किल नव्यकाव्य-
 यन्त्रेषु सुन्दरतया ननु यर्णनीयः ।
 एतेन हीनमपि किं च कवेः कवित्वं
 नैरस्यमेव तृणपूषपवद्भजेत ॥ २० ॥

धर्णयामः कथं नाद्य भयत्प्रेमानुपङ्गताम् ।
 यत्त्वया प्रापिता संस्थां कान्तैकापि शुभात्मना ॥ २१ ॥

अथ हासः—

यचोऽद्भवेपथैकृत्यादासमूलात्प्रजायते ।
 पात्रत्रयगतो ह्येयो रसोऽयं हास्यसंज्ञितः ॥ २२ ॥

एतन्निविध उत्तमो मध्यमोऽधमश्च । तत्र उत्तमः—

ईपद्विकस्वरैर्गण्डैरीपद्विकचञ्चोचनैः ।

ईपद्विभोष्ठदशनंस्त्रिधा स्यादुत्तमेषु सः ॥ २३ ॥

भाते लोचनमुज्ज्वलज्वलनभृत्पाणौ लसत्कङ्कणं
 यत्र चार्द्रगजाजिनं निगरयो ह्यालाहलालंकृतिः ।
 शेषः शेषर एष वेपथुचिरः संमोहनाहो वरः
 सत्यं चाण्ड तवेति शंभुरुदितः सोल्लासहासोऽचतात् ॥ २४ ॥

प्रायो विदीर्णवदनो मध्यमानां भवेद्यम् ।
 अधमानां पतद्वाप्सो दूरादुच्चध्वनिः स तु ॥ २५ ॥

अथ मध्यमः—

कान्तेऽद्यापि न वेत्सि मन्मथरसव्यापारमार्गं मनाम्
 दष्टः पङ्कजलोचने त्वदधरो भृङ्गेण न प्रेयसा ।
 सख्येत्थं हसिते वधूः प्रमदत सोल्लासहासस्फुट-
 द्रकोचन्मधुगन्धलुब्धमधुपेक्ष्यावितं ता प्रति ॥ २६ ॥

अथाधमः—

गुञ्जाहारमपास्य मौक्तिकलता कण्ठे कृता किं तरां
 त्यक्त्वा बर्हिण्यर्हमम्बुजमदो कर्णावतंसीकृतम् ।
 इत्य साहसिरोमणे अकबर त्वद्वैरिनारीगणः
 कान्तारे शबरैर्विलोक्य निपतद्वाग्देक्ष्यो हस्यते ॥ २७ ॥

स्यान्मिथ्रपाणिघातोऽत्र मुञ्चरागोऽङ्गवर्तनम् ।
 प्राणगण्डकृतस्पन्दो नेत्रोल्लासः प्रजायते ॥ २८ ॥

अथ करुणः—

योकात्मा कदणः प्रेष्टधनभृत्यक्षयाद्भवेत् ।
 निर्वेद्याप्पवैषर्ण्याप्रजापातमात्र नायकः ॥ २९ ॥

प्रेयान्ने सह बान्धवैर्मृतिमगाद्युद्ध्या रणप्राङ्गणे
 वैधव्येन दुनोति मुग्धयनिताचेतासि सैषा वधूः ।
 दुस्त्याज्योऽङ्गगत शिशु किमु कृतं वैच त्वया त्वद्विषः
 कान्ता साहसिरोमणे अकबरोदिरवेति मूर्च्छामगात् ॥ ३० ॥

घण्टीयोऽत्र भूपातो दीनपापय च रोदनम् ।
 दैयनिन्दा प्रहारश्च वेदस्येत्यादिको मुग्धः ॥ ३१ ॥

अथ रौद्रः—

अतिक्रोधात्मको रौद्रो भवेच्छत्रुपराभवात् ।
नायकोऽत्र भवेदुग्र. सामर्षो भीष्मविग्रहः ॥ ३२ ॥

उद्युक्तैर्युधि बाहुजैर्जनयिता यमैऽत्ययं प्रापितो
रामामप्यपहाय धीर्यकलिता रामाह्वयाऽह द्विजः ।
तेषां व्रजालकरालकालपरशुमुखाच्छराणां द्विषां
सद्यः शोणितपुरितेऽथ सवनं कर्तास्मि तीर्थे ध्रुवम् ॥ ३३ ॥

रौद्रानुभावः—

रात्रुक्तेपास्यजौहित्यस्वेदकम्पाधम्रभाः ।
भृकुटिः पाण्डिवातोऽत्र जायते शक्तिरसनम् ॥ ३४ ॥

अथ घोरः—

स्यादुत्साहमयो धीरो दयादानगणोद्भवः ।
नायकः सत्त्वसंपन्नःस्त्रविधोऽत्र प्रजायते ॥ ३५ ॥

शौर्यैर्दार्यगभीरत्वधैर्यादिगुणसंयुतः ।
आर्याजितजनो नेता भवेत्प्रीडपरक्रमः ॥ ३६ ॥

अथोत्तमवीरः—

शेषं कूर्मयुगो विभक्तिं वसुधां विश्वंभरः केशवः
शंभुर्वदसहाय एव विदित सत्त्वे निषङ्गस्थितिः ।
एकः शूरशिरोमणिर्निजभुजेनैकेन धत्ते भुवं
भीसाहिर्जयतादसायकरः पद्भोप्रधाराभृता ॥ ३७ ॥

अथ मध्यम —

तुनं त्रिविक्रम जगन्नयमाश्रयाम-
संतोषतो नु मुदितोऽसि यताऽधिकार्थम् ।
नाभ्यर्धितो बलिरहं भयतापि धर्मे-
रूपेण धार्ष्ट्यमनोरथदानघोषदः ॥ ३८ ॥

अथाधम —

यस्मिन्नध्रमुकातदन्तमुसला मूल त्वमुन्मूलिता
ज्वालाजालजटालमेय भिदुर विभ्रातमारिलष्य माम् ।
हृहो वृत्ररिपो तदेव भवत किं विस्मृत सयुग
चेदद्यपि चिरीर्षसि प्रतिभट सज्जोऽस्मि लङ्केश्वर ॥ ३६ ॥

तदनुभाष —

अर्घाद्धत्य धृतिर्मानरोमाश्चस्मृतिबुद्धय ।
भवन्ति यचनाक्षेपामर्षरेगाश्च निर्दिशतम् ॥ ४० ॥

अथ भयानक —

शब्दादेर्विकृताद्घोरस्त्वसुसदर्शनादपि ।
भयानको भवेज्जेता बाह्व स्त्री कातर पुनः ॥ ४१ ॥

बालो गभीरमुरजघ्ननिमालिलिङ्ग
मातुर्गल समुपकुर्यं विसारिषाद्दु ।
प्राशूत्करव्यतिकरग्लपिताङ्गरोम
शोभा यमार परमामपि भीतभीत ॥ ४२ ॥

मानिन्या रतरङ्गसगरविधौ पादानतोऽपि प्रिय
प्रेमप्रायश्चासि य प्रसिगत्तन् प्रोधा धया धिक्कृत ।
सोऽप्यम्भोधरगजितजितधिया शम्पानिपातोत्कया
सशिलप्र स्वयमेव बाहुलतया हित्याभिमान तथा ॥ ४३ ॥

अथ नीचभयानक —

दम्भरात्यनप्रेषधुत्रिद्रन-
धमजलाक्तनूभिरुपद्रुते ।
अकषेय नरेश नवारिमि
र्षेदनदत्तवरेणैनितायितम् ॥ ४४ ॥

तदनुभाष —

कापादादिकम्भोऽय भ्रान्तो वैशयर्गमथ च ।
भयति स्येदद्वप्रदामुपशोपा ससध्रमा ॥ ४५ ॥

अथ वीभत्स.—

जुगुप्सात्मा तु वीभत्स स्याद्दृष्टस्य दर्शनात् ।
श्रवणं त्कथनाद्यद्वा पूतिगन्धादिवासितात् ॥ ४६ ॥

दुर्गन्धप्रचुरकलेवर घसाद्यु
वीभत्स कुणपसमूहभीषण तत् ।
धाम्यद्भिः पतगगर्णविरूपेमुच्चै-
र्दुर्दर्शं पितृयनमाततान शोभाम् ॥ ४७ ॥

तदनुभाय —

घ्राणास्याच्छादनं देहसंवृतिर्मुखकृणानम् ।
निष्ठयति स्याद्घृणा चात्र महोद्वेगान्महत्स्वपि ॥ ४८ ॥

अथाद्भुतः—

विस्मयात्माद्भुतोऽपि स्याद्द्रसोऽसंभाव्यवस्तुनः ।
भायेन्द्रजालदिव्यस्त्रीविपिनादेश्च दर्शनात् ॥ ४९ ॥

अक्षरं त्वया हृताहं माया निजविद्यया वितत्य मयि ।
प्रमथसि मनसि न विकृतिं कर्तुं तदलं मुधा क्लेशे ॥ ५० ॥

तदनुभायः—

अथ नैत्रविकास स्याद्द्रव साधुगदता ।
स्वेदरोमाञ्चकम्पाश्च हया निश्चलतारता ॥ ५१ ॥

अथ शान्त —

सम्पद्गानसमुद्भूत शान्त सयैत्र तुल्यदृक् ।
निस्पृहोऽत्र भवेन्नता रागद्वेषक्षयाद्यथा ॥ ५२ ॥

साद्रभेमसाद्रंयोयनगतिः स्वैरं हृता संमहाद्
दत्तं भूरि धन यथाद्युचि तथा पात्राय वित्तार्थिने ।
विस्फूर्जतकृष्णालकालनिहतो दुर्बेरिधीरमजः
हृत्य नः किमतः पर किल परमद्वैकतानात्मनाम् ॥ ५३ ॥

तदनुभाषः—

निर्विकल्पं मनो गाढं यथात्मन्यधिनिष्ठति ।

सुखे न द्वेषो नामर्षो दुःखे शान्तरसः स तु ॥ ५४ ॥

अथ विरोधिरससमावेशः—

पूर्वमुक्ता रसा येऽष्टौ मिथस्तेषु विरोधिनौ ।

द्वौ द्वौ रसौ तयोः प्राज्ञः संसर्गं वर्जयेदिह ॥ ५५ ॥

मिथः शृङ्गारवीमत्सौ रसौ धीरभयानकौ ।

रौद्राद्भुतौ तथा हास्यकवणौ च विरोधिनौ ॥ ५६ ॥

शृङ्गाराद्य भवेद्भासो धीराद्भुतसंभवः ।

भयानकस्तु वीमत्साद्रौद्राच्च कण्ठो रसः ॥ ५७ ॥

शुद्धैर्यो जग्यजनकौ रसौ निगदितौ मिथः ।

तयोर्युक्त्यापि संभेदः कृतः प्रायो न दुष्यति ॥ ५८ ॥

अथ भाषाः—

पूर्वं रसेषु ये भाषाः संक्षिप्योक्ता विंगागणः ।

स्वतन्त्रतोऽपि ते चाथ घपर्यन्ते संमताः सताम् ॥ ५९ ॥

पते रत्यादयो भाषा रसामिप्रायसुचयाः ।

स्यापिसास्त्रिकसंचारिभेदैः पञ्चाशदेव ते ॥ ६० ॥

चित्ते न संस्थिते भाषाः संकीर्णाः संभवन्त्यपि ।

प्रायो रत्यादयो यद्वक्ष्याम्येते निरूपिताः ॥ ६१ ॥

स्मृतिर्भृतिर्भयं चिन्तासूयाशङ्काहृत्तासुदः ।

श्लानिश्च विस्मयीत्सुहृदे लज्जोन्मदादौ रतिरुत्था ॥ ६२ ॥

जाड्यं विषादध्यापत्यमयदित्या मतिस्तथा ।

निद्रेति भाषाः शृङ्गारे योऽन्या स्वमिचारिणः ॥ ६३ ॥

घापस्यं च धर्मो निद्रा श्लानिः स्वप्नोऽप्यनुयया ।

युक्ता शङ्कायदित्येति भाषा हास्ये भवत्यमी ॥ ६४ ॥

निर्वेदो जडता चिन्ता ग्लानिर्देन्यं रुजा धृतिः ।
एते भावाः प्रयोक्तव्याः कठणे भावकोविदैः ॥ ६५ ॥

प्रमोदो गर्व उल्लासोऽसूया चापत्यमुग्रता ।
मदो वेग इमे भावा रौद्रे ज्ञेया विचक्षणैः ॥ ६६ ॥

प्रतियोषस्तधामर्षोऽसूया क्रोधो धृतिर्मतिः ।
वितर्करचाथुसंमोहो हर्षरौको मदम्मयो ॥ ६७ ॥

घात्रेगश्च तथोग्रत्वं घीरे भावा इमे स्मृताः ।
षचनीयं च संप्राप्तो मरणं स्युर्भयानके ॥ ६८ ॥

भयं विषादोऽपस्मारो रोगोन्मादो मतिर्मदः ।
बीभत्ससंभवा विद्भिर्भावास्त्येते प्रकीर्तिताः ॥ ६९ ॥

जाड्यं मोहस्तथावेगो मतिर्हर्षश्च विस्मयः ।
इति भावा निगद्यन्ते रसे कृविभिरद्भुते ॥ ७० ॥

संचारिण इमे ज्ञेया भावा प्रतिरसं श्रिताः ।
सारिरका एत एवं स्युः सर्वेऽतिशरसाधयाः ॥ ७१ ॥

अथ रीतयः—

स्युः कौशिकी धारमटी सात्यती भारतीत्यपि ।
अन्यो रीतयश्चैता रसायस्थितिष्वकाः ॥ ७२ ॥

यस्यां लास्यविजासमङ्गिरचनागीतस्तुतिः प्रस्तुता
स्त्रीणां विघ्नमहायमारकलितं सद्भोगशर्मदितम् ।
वेशाङ्गस्तुनिचारुन्वमधुता स्नोके समासैरियं
विद्भिर्निर्दिता सुगुरुयचिरा रतिर्ध्रुवं कौशिकी ॥ ७३ ॥

एषा शृङ्गारकण्ठाहास्यानां वृद्धये युषैः ।
वृत्तिर्पत्न्याप्रयोक्तव्या संदर्भबलिता यया ॥ ७४ ॥

स्वादिग्याधरघगहनं एनमिद् मर्षा विमर्ति श्रियं
मुग्धे रूढादय दाडिमौकलधिया दृष्टा कदाचिद्भुक्तः ।

यद्वा प्रेमसुघामुधेरिव तरी पञ्चेपुराणग्रथ
किं वा ते खमयडन स्तनतटे तच्छाशुक्लानावृण ॥ ७५ ॥

अथारभरी—

यस्या शस्त्रविदारितप्रतिभः सनीर्यते सयुग
भ्रान्नाद्य प्लुतलङ्घितादिकरण मायेन्द्रजालादिकम् ।
दुर्विज्ञेयपदार्थसार्थकलिताथोज्ज्वलाद्भुता
वृत्तिः मारभरी बुधैर्निगदिता भूय समासाकुला ॥ ७६ ॥

इय तु विबुधै रीद्रे धीभस्तेऽथ भयानके ।
प्रायः शोभाकरी वृत्तिर्महाकाव्ये प्रयुज्यते । ७७ ॥

प्रासप्रोतचर्चद्विरीन्द्रसदृशप्रोहामदन्तावाल
शुभ्रत्कुम्भतटावत्प्रकटितव्यासत्तमुक्तागणम् ।
सक्रोधप्रतियौधरोधनिपुणस्फूर्जत्कृपाणैर्मै
शस्त्राशस्त्र गदागदि प्रवृत्ते भीम मिथ सयुगम् ॥ ७८ ॥

नाम्भोदस्तनित त्विद रशरशात्पूर्ये न विद्युल्लता
तस्यासिजलदा न मेचकरुचो गम्भीरघापा गजाः ।
इत्थ साहिशिरोमणे अकषट् खड्गरिनासीमणो
ऽरण्ये प्रस्थति नश्यतीति निगदन् धाराधरस्यागमे ॥ ७९ ॥

मास चिखादिपति शोणितपूरमुचै
स्त्वप्याक् पिपासति पुरस्तदसौ विकर्षन् ।
भ्रश्यत्कबन्धकलिते समराङ्गणे द्राक्
फेहः सफेत्कृतिमुन्न किल धम्नमीति ॥ ८० ॥

अथ सात्वती—

हृषोत्कर्षपरा महाद्भुतरसप्राया च सत्त्वाधिका
स्यागोद्रेकथती मनोहरतरोदारैश्च घाचा चयै ।
माधुर्यादिगुणरूपेतयचना सदभ्रैशुद्धि दध
त्येषा वृत्तिरदाहता कृतमुपै धव्या सता सात्वती ॥ ८१ ॥

पपा नात्यन्तगूढार्था शब्दसंदर्भवन्धुरा ।

वीरे रौद्रेऽद्भुते शान्ते प्रायो वृत्तिः प्रयुज्यते ॥ ८२ ॥

त्वं विष्णोः शयनाश्रयो जनयिता लक्ष्म्यास्तथैवाकरो
रत्नानां सिकताश्च सुकिङ्गणास्त्रय्येव गम्भीरिमा ।

मर्यादा धचनातिगा जलनिधे किं वर्णयामः परं
त्वत्तीरेऽपि तृषा न शम्भति यतः पान्थस्य तद्द्रुहितम् ॥ ८३ ॥

सद्यस्त्रीणि अगन्ति पाण्डुरयति त्वत्कीर्तिरेषामला

मित्राणामरुणीकरोति घनान्थाप एडुगरहान्यपि ।

हृद्यात्प्रदुभुतमेव यत्कृतवती श्यामानि तानि द्विपां

धीमत्साक्षिशिरोमणौ अक्षर त्वां वर्णयामः कथम् ॥ ८४ ॥

अह्गव्यप्रकरोप्रवीरनिघहंरुहारितारिप्रज-

शुष्पात्कन्धरसिन्धुरस्त्रयदत्तूरुपूरैः प्रवाहायितम् ।

आसारायितमथ पाणविसरैः सन्पायितं चासिभिः

प्रावृत्काल इवावभावकवर त्वत्सन्धशूराहवः ॥ ८५ ॥

पौवनं विगलितं मनोरमं

सार्धमेव विपयेच्छया गतम् ।

प्रह्वणमंजलधौ मनोऽधुना

स्नानुमेव किञ्च न समीहते ॥ ८६ ॥

अथ भारती—

मुष्यनायकमाश्रित्य या सहस्रोक्तिवन्धुरा ।

वीरद्वार्याद्भुतेराद्या वृत्तिः सा भारती मता ॥ ८७ ॥

उत्पादात्पयविस्त्रसारंधज्जावुःश्रादिकं यत्परैः

स्यात्साधारण्यमेतदेव सफलं प्रायः सतामप्यहो ।

प्रोन्मत्तद्विपश्चर्णतालतरजा शुभ्रातपत्रप्रधियो

नूनं निश्चञ्चतां भजन्त इह तद्भेतुः परं साहसम् ॥ ८८ ॥

सुरक्षितस्येति यरोदया हरे

जेगप्रवीरस्यदक्षयचंसः ।

बभौ प्रवालस्थितमौक्तिकप्रभं
शियोः स्मितं किञ्चिदुदञ्चिताधरम् ॥ ८६ ॥

निर्भयोऽप्यकथरेरयरो भयं
यद्ददौ समिति वैरिणां हठात् ।
तेष्व॥दधरलं यशः स्वयं
चित्रमत्र समुपादे तराम् ॥ ९० ॥

इत्यं महाकविविनिर्मितनव्यकाव्य-
धन्धान् विलोभय सदलकरणैरुपेतान् ।
वृत्तीरिमाः समगम्य रसप्रयुक्ताः
काव्यं महाकविरसी विदधीत रम्यम् ॥ ९१ ॥

अथ काव्यदृश्यानि—

प्रत्यनीकं च विरसं दुस्संधानरसं पुनः ।
नीरसं पात्रदुष्टं च काव्यं शिष्टैर्न वस्यते ॥ ९२ ॥

प्रत्यनीकरसमाह—

तस्याः स्मरामि घटनं हरिणेक्षणायाः
स्फूर्जंभ्रच्चतज्जपूतिपरीतगण्डम् ।
रत्युन्सवस्य समये किल काव्यमेतत्
स्वात्प्रत्यनीकरसमाधयुर्धेर्निपिद्धम् ॥ ९३ ॥

मातृमृत्युशुचं हित्वा भायामानय यीवनम् ।
मुधा सुन्दरि मा रोदीरित्यादि विरसं भवेत् ॥ ९४ ॥

एक एव रसो यत्र ग्रन्थे गाढं निषध्यते ।
नैरन्तर्येण तत्केचित्प्राहुर्विरससंशितम् ॥ ९५ ॥

त्वं याहि तामनुचितां ज्वलिता या तत्र शृते शृतं मूढ ।
मयि चाद्भुकार घञ्चनैस्तद्दुःसन्धानरसमाहुः ॥ ९६ ॥

विद्वेषी घञ्चभो मानो ग्लानो मान्यो युवा कृशः ।
तस्या विरहतत्प्राः काव्यमित्यादि नीरसम् ॥ ९७ ॥

रतिप्रगल्भा कन्येयं नित्यं कथा कुलाङ्गना ।
निर्घ्याजं गणिका मूढा पात्रदुष्टं स्मृतं बुधैः ॥ ६८ ॥

एवमन्यरसेष्वेते दोषा घञ्यां विचक्षणैः ।
संसर्गतो भवेद्येषां कवित्वमपि नीरसम् ॥ ६९ ॥

अनेन पदचातुरीनियतनायिकाजक्षण-
स्कुलप्रवरसोल्लसल्लवणिमप्रबन्धेन तु ।
अनङ्गससंगरप्रथितमानमुद्रावतीं
प्रसादयतु मामिनीमकषेरवरोऽहर्निशम् ॥ १०० ॥

यद्यस्ति काव्यरचनासु रुचिर्विदग्धा
नानारसेषु रसिकत्वकुतूहलं यः ।
तत्पद्मसुन्दरकविप्रथितं सुभ्यं
शृङ्गारदर्पणमुपाध्वमदुष्टचिन्ताः ॥ १०१ ॥

इति सकलकथापारीखरसिकसाम्राज्यघुटीण-
धीमकबरसाहिब्रद्वारदर्पणे चतुर्थं उल्लासः ॥

APPENDIX
Sringarāsanjivini
of
Haridevamisra

APPENDIX

शृङ्गारसंजीविनी

सासूय करपल्लवे गिरिजया प्रत्याहृते कङ्कणा
 बुद्धीवस्य फणीश्वरस्य फणया विस्फारया योजित ।
 सभ्याघन्दनयालिन पशुपतेरानन्दवाष्पाम्बुभि
 प्रव्यक्त परिपूरितो वितरतु श्रेयासि तोयाञ्जलि ॥ १ ॥

रक्षावन्धनकैतवेन हरिणा लक्ष्म्या कराम्भोरुद्वे
 स्पृष्टे दन्तुरिता विरूढपुलकरन्योन्यमासीत्तनु ।
 प्रत्यङ्ग जडता परस्परमभूदित्थ मनोजो महा
 साम्राज्य समुपागतो वितरतु श्रेयासि भूयासि व ॥ २ ॥

सृष्टि काचन मान्मधी विजयते यस्या प्रसादाद्भू-
 दम्भोजोपरि नाड्यसगतिरथाकाशे सुमेरुस्थिति ।
 धावण्यस्फुरदम्बुकम्बुशिखरे चन्द्रोदयो वर्तते
 तस्मिन्नेव तमासि तेषु रुचिरा तारावलि खेलति ॥ ३ ॥

आयान्त्या मन्दमन्द मदनतरपते कीर्तिमुल्लासयन्त्या
 कुन्दस्फीतस्मितौघै करकमलचलत्कङ्कणाफणगीतैः ।
 फालिन्दीलोलदिन्दीवररुचिरदलद्रोणिविद्राह्निदृग्ध्या
 इष्ट स्वैर युक्त्या न भवति स पुमान् यो न धैर्यं जहाति ॥ ४ ॥

साकृत सकुतूडल सचकित सोत्कण्ठित सत्वर
 सोत्कम्प सचमत्कृत सहसित सप्रम सानन्दितम् ।
 राधाया दलितेन्द्रनीलशकलरयामाभिरासे हरौ
 दूरादेव पतन्ति पद्मजदलद्रोणिट्टुष्टो इष्टय ॥ ५ ॥

सप्रासा इव साजसा इव वसन्माष्पीकमसो इव
 प्रेमार्द्रा इव गर्विता इव सुधासिन्धौ निमग्ना इव ।

गोधुग्वंशततभ्रुचामनुदिनं दृष्टेऽपि वामोदरे
दूरादेव पतन्ति कुस्तरचमत्कारस्पृशो दृष्टयः ॥ ६ ॥

ईपद्वक्रितकरुण्डनालमनुलव्यावृत्तचक्रस्युति
व्याभुग्नस्तनचक्रवालपिलुठद्वेषीविखासस्थिति ।
पश्चान्मन्वमुपेयुपि प्रियतमे तस्याः पतन्ति द्रुतं
भृङ्गाकर्पितकेतकीनयवखद्रोणिद्रुहो दृष्टयः ॥ ७ ॥

काञ्चीकङ्कणकिङ्किणीकङ्करघव्याजादुदारं यशो
गायन्त्या मकरध्वजस्य पुरतो यान्त्याः सखीभिः सह ।
दुग्धाम्भोधितरङ्गसंगतिनटघ्नोलोत्पलस्पर्धिनी
दृष्टिर्यत्र पपात सुन्दरदृशो धन्यं तदीयं जनुः ॥ ८ ॥

कनूर्पस्य जगज्जयाय नृपतेः प्रस्थानमातन्वतो
भृङ्गे गायति कोकिले च पठति मोहामकामस्तवम् ।
दीर्घा चञ्चलमालिका विरचिता विस्फूर्जदिन्दीचर-
श्रेणिरयामलज्जोचनाञ्चलचमत्कारैरुदारधिया ॥ ९ ॥

उन्मीलन्मकरध्वजचित्तिपतिप्रौढप्रसादोदयः
स्वैरं हन्त यथा यथा वरतनोराविर्भवत्यादरात् ।
नूनं तत्र तथा तथा नयनयोरासीदहो वक्रता
तन्मन्ये यत वैभवे सति नवे कस्यास्ति न व्युत्क्रमः ॥ १० ॥

जृम्भारम्भविधौ सरोरुहदृशा चक्रीरुता दोर्लता
नूनं कुण्डलितं मनोजनृपतेः कोदण्डमुद्वेलति ।
नो जाने नयनारविन्दविगलद्वाष्पाम्युवक्रानिल-
व्याजाद्धारुणामासतास्त्रनिबहाः कस्मिन्पतिष्यन्त्वमी ॥ ११ ॥

उन्मीलत्कुचमानमद्वलि देरप्रव्यक्तनाभीहृदं
विस्त्रस्ताञ्चलचक्रवालमनुलस्वेदारुद्रगण्डस्थलम् ।
जृम्भारम्भविजृम्भिताधरदलं सोत्कम्पिनेत्रोत्पलं
दूरादुपतवाद्दुदीर्घलतिकं कुम्भस्तनी जृम्भते ॥ १२ ॥

पादाङ्गुलिपीडितक्षितितल विद्यस्तचेलाञ्चल
 व्यालोलकुचमण्डल दरगलश्रीवीनिबन्धस्थलम् ।
 उद्यदोलतमुन्नमन्मुखविधुव्यकाक्षिपङ्केरुह
 दूरादुन्नतदाडिमीफलमिय इतु समाकाञ्चति ॥ १३ ॥

व्यालोलकुचभारभङ्गुत्नमन्मध्य चलत्कुण्डल
 विस्फूर्जन्मुखमण्डल प्रविबसद्व्यालोलनेत्रोत्पलम् ।
 काञ्चोकङ्कणकिङ्कणीरशरखत्काराभिरामक्रम
 लोकांना मनसीव कापि सुदती रङ्गे चिर नृत्यति ॥ १४ ॥

एकान्ते मिलितापि पङ्कजमुखी मत्समुखीने पथि
 स्पृष्टा शङ्कितमानसेन न मया मूढेन मन्दात्मना ।
 मेने मामनमिन्नमेव किमिय सावज्ञमेयाथवा
 मन्ये दुर्विधिचेष्टितैरुभयथा कामाय दत्तोऽञ्जलि ॥ १५ ॥

यान्ती बध्नुजनेन साकमथ मामाकस्मिन्काभ्यागत
 दृष्ट्वा दर्शितपीवरस्तनतटोमीलन्नखाङ्कावलि ।
 सा केनापि मिपेन पङ्कजमुखी स्थित्वा सखीसनिधौ
 सव्याज यदुवाच साचिचदना तत्केन विस्मार्थते ॥ १६ ॥

प्रत्यग्भूधरशेखरोपरिलसत्काशमीर्गौरद्रव
 द्रोहोद्रेकमहोर्मिसलतनी ग्रीष्मोन्नभानौ स्थिते ।
 स्नातु सिन्धुतटे घटे निवसन धृत्या यदुह्योवया
 सातङ्क मुदुरीक्षित प्रतिपद भूयस्तदायास्महे ॥ १७ ॥

उन्मीलन्मकरन्द विन्दुमसकृत्पीत्वा घसन्तोत्सवे
 काम गायति पदपदे घनमदे कन्दर्पकीर्तिवज्रम् ।
 नास्ते मञ्जुपतञ्जिका न शरधिर्नो वा शरधरण्यो
 भ्रूवल्लीधनुषैव सुन्दरमुखी जेतु जगद्भ्रान्छति ॥ १८ ॥

ध्वह शङ्के पङ्केरुहमुखि कठोर मृगदण्डो
 भृश घञ्जो नून भवति यत घञ्जोत्रयदिवम् ।
 वियोगव्यापारव्यधितमपि मा मानमधुना
 परित्यज्य त्रातु कथमपरथा न प्रभवति ॥ १९ ॥

उदेति त्वद्वक्त्रे विजयिनि सुधांशोरपि मुधा
विधानं निर्लेज्जा जगति जलजधीरुदभयत् ।
ग्रहं मन्ये धन्ये त्वदधरसुधामेव विबुधा
ह्यलभ्या दुग्धान्वेर्मथनममृतार्थं विससृजुः ॥ २० ॥

यस्यास्त्वं तरलीकरोपि मुरलीनादेन चेतो जया-
दौत्सुफ्येन चरीकरीपि मकरीमुद्रां च घञ्जयोः ।
कालिन्दीबहरीविचर्तिषफरीतुल्याच्छिब्रम्या यया
श्रीजाने विजरीहरीपि विजने धन्यं तदीयं जनुः ॥ २१ ॥

सुखं शेषे शय्यामहमिव न पर्याकुलमति-
र्न वा दीर्घं दुःखं प्रजसि रजनीजानिकिरणैः ।
ग्रहं मन्ये धन्ये त्वमसि सुखिनी तेन ससि यत्
भयत्या साकृतं सकृदपि न दृष्टो यदुपतिः ॥ २२ ॥

वृत्तं वामपदं तयैव सकलस्त्रीणां मुहुर्मस्तके
तस्या एव मृगीदश' सुशुशुश. सौभाग्यमुन्मीलति ।
सैवास्ते परद्वतं च मदनाराध्यं समाध्यन्तरे
या युष्माभिरखण्डितेन सहजप्रेम्णा समाबोकिता ॥ २३ ॥

सद्वृत्तः शुचिरञ्ज्वलो गुणगणामोऽभिरामो वचा
हारोऽय हरिणाच्चि ते कुचतटीमालिङ्गय निद्रायते ।
युक्तं तत्सद्व्यानुरागरसिके फाचस्तु पाणिग्रहं
यत्नेमे मज्जिनोऽप्यनीदृशगुणस्तन्मे मनः कृन्तति ॥ २४ ॥

क्षितस्याप्यजले मनागपि मुखे मालिन्यमाबक्ष्यते
नो यस्याम्बुनिमज्जितस्य न मया वैवर्ण्यमालोकितम् ।
बोहैरप्यथ ताडितस्य न तनौ संकोचलेषोऽप्यभू-
दस्याः स्वर्णमणोरुजयुगले युक्तेच तस्य स्थितिः ॥ २५ ॥

सेहे वातजलप्रपातबवनप्रोत्तापजातव्यथां
पश्चाद्विषयियोजितोऽथ मृदितो यन्त्रे चिर भ्रामितः ।
कार्पासो गुणतामवाप्य सहसा जात स्वय कञ्चुकी
बहोजी परिरञ्चुमेव कृतवान् किं किं न कर्माद्भूतम् ॥ २६ ॥

अजनि रजनरेषा दण्डमात्रावशेषा
रमणमिलितयोपादीर्घरोपाय नूतम् ।
अभिनयकरशाली लक्ष्यते भानुमाली
तदपि न वनमाली दृश्यते किं निदानम् ॥ २७ ॥

पुरा मुरारेरियमङ्गसङ्गा-
दनङ्गरङ्गाधिकसगरेषु ।
गता निमेषादिय सैव दोषा
दुर्देषदोषादिह दैर्घ्यमेति ॥ २८ ॥

स्नेहेन पूर्णमभितो हृदय मदीय
मिन्दीवरोदरसहोदरचारुहृष्टे ।
त्यद्विप्रयोगदहनेन विदह्यमान
यद्भस्मसाक्ष भवतीति विचित्रमेतत् ॥ २९ ॥

वियोगे तन्यङ्गी तव नवकुरङ्गीदृगभितो
मुहुर्दृष्ट्वा देह निखिलगुणगेह यदुपते ।
न लेभे विश्राम कथमपि निःकाम तदधुना
विधौ वामे धन्यो परिपदपि वामव भवति ॥ ३० ॥

विधुतुद विधु तुद त्यमसि मित्र तत्र क्षमो
नमोऽस्तु भवते हर प्रहर पञ्चवाण रणे ।
भवान् गिरतु पद्मग त्वरितमाशु मन्दानिल
कुल विरद्विद्यामहो यदधुनैव सशाम्यति ॥ ३१ ॥

शाखा हावाहलमिव विधु मन्यते धन्यकान्ति
तान्ति लेभे मधुकररुतैरुत्तै सर्वतोऽपि ।
उद्विगनाभूदहह कमलैर्निर्मलैरानताङ्गी
सगीतेन व्यथितहृदया निर्दयासीद्वियोगे ॥ ३२ ॥

मूर्धा चन्द्र वहसि सतत हन्त भालेन वद्वि
कण्ठेनोच्चैरहह गरल पक्षसा सर्पराजम् ।
पतन्मन्त्रे कथय भगवन् किंस्विदत्युष्णमास्ते
सर्वज्ञोऽसि स्मरदर कृतस्वप्नमा निह्वाय ॥ ३३ ॥

द्वार साम्प्रतमङ्गयङ्गसङ्घं मोरद्वयव्याङ्ग्य
 यधुस्थानमथास्ति सिन्धुसङ्घं चाट्टालिका काशिका ।
 इत्थं याचिरुमध्याय सुदती व्याहृत्य इष्टा पतिं
 प्राप्त तत्र तदेव देवयशतो रोमाश्रिता हृष्यति ॥ ३४ ॥

नित्यं निन्दसि चन्दनानि न विधाषानन्दमाविन्दसि
 प्रौढामोदयति प्रतिक्षणांमधो मन्दासि मन्दानिले ।
 उन्मीलत्कलकण्ठकण्ठविस्तृतकण्ठता खद्यसे
 तन्मन्ये मदनो विद्यासिनि तव स्वान्ते तपस्तप्यति ॥ ३५ ॥

स्निग्धा इष्टिः किमिति कुञ्जने निर्मिता चानभिज्ञे
 स्मेर तस्मिन्वदनफमलं किं निमित्त व्यधायि ।
 उक्त कस्माद्बचनमुचित चाविदग्धे मयेत्यं
 पश्चात्ताप कुवलयदशो मानसं कुन्ततीय ॥ ३६ ॥

नीता रात्रिः कथमपि मया धासरोऽप्येष नेयो
 नानोपार्यविरहवलिता नास्मि सद्यः स्वतन्त्रा ।
 नत्वा धातस्तदपि किमपि प्रार्थये त्यामिदानी
 माभूत्कस्याश्चिदपि परपे प्रेयसि प्रेमबन्धः ॥ ३७ ॥

हस्ताकंयोगमवगत्य भवानिदानी
 मुत्कुण्ठतोऽस्ति किमु खञ्जनदर्शनाय ।
 तत्पश्य पश्य कनकैकलताविवर्ति-
 पद्मस्थितस्य युगलं नवखञ्जनस्य ॥ ३८ ॥

यूना पतिष्यति विबोचनखञ्जनाना
 इष्टा शत नयनखञ्जनमायताद्या ।
 इत्याशयेन किमकारि मनोभवेन
 ताटङ्कयुग्मकपटादिषु पाशबन्धः ॥ ३९ ॥

अभिनवपरिरम्भारम्भसमाव्यमान
 मधुकरपटलीभिः पुण्डरीकभ्रमेण ।
 मदनविजययात्रामात्रलब्धैर्यशोभि-
 शङ्कुरितमनुललास्यं भाति हास्य मृगाद्या ॥ ४० ॥

रुचिरतिमिरजावं दीर्घकालं दधानः
सितविकसितमङ्गे चारुपङ्केरुहं च ।
प्रसरदमृतसिन्धुमुद्धमघ्राविरास्ते
नवकनकलतायां निष्कलङ्कः कलावान् ॥ ४१ ॥

श्रपरगिरिरुदारो लब्धगङ्गाञ्छुधारो
जयति कनकवल्लीसङ्गभागुज्ज्वलधीः ।
तदुपरि रुचिरेयं चन्द्रलेखा विशेषा-
दधिगतपरिवेपा चारुवेपा चकास्ति ॥ ४२ ॥

ध्रमरसरिदुवञ्चद्वीचिरिन्दोरमन्दो
विहरति तिमिराणामेव तस्मिन्निवर्तः ।
तदुपरि रुचिरास्ते तारका तारकान्ति-
र्जयति मदनसृष्टिः काचिदेवंविधैव ॥ ४३ ॥

भित्त्वा हाटकसंपुटं तदुदरात्सिन्दूरमिन्दूद्रमे
वक्त्राम्भोरुहनागरीकरतलेनादाय विन्दुं ददौ ।
वक्षोजप्रतिपक्षमाशु करजेरुद्भिद्य सल्लोहितं
इत्वा हर्षवशेन किन्तु तिलकं चक्रेऽतिचक्रेक्षणा ॥ ४४ ॥

रुचिरचिकुरराजीः पश्य राजीवदृष्टे-
र्विहरति कनकाद्रौ दर्पिणी सर्पिणी च ।
विमलकमलकोपे वीतदोषे परं च
स्पृशति बत समन्ताद्भ्रमं खजनधीः ॥ ४५ ॥

विषकचकमलकोपे हीनदोषेऽस्ति विम्बी-
फलरुचिपरिचुम्बी चन्द्रिकाया विलासः ।
कनकशिखरिसङ्गादञ्छगङ्गाप्रवाहो
विलसति सुरसाहो वारिवाहोपकण्ठे ॥ ४६ ॥

ध्रमन्वसौन्दर्यविसारिवारि-
विराजिता शैबलिनी विभाति ।
यदङ्गं पङ्कजयुग्ममुच्चै-
रनङ्गतुङ्गधियमादधाति ॥ ४७ ॥

आस्ते मतल्लो नवहेमवल्ली
 तस्यां सुवर्णाचलयो. प्रकाशः ।
 तस्मिन्नभूदिन्दुकलाविलासो
 यस्मिन्निवासो मकरभ्रजस्य ॥ ४८ ॥

आप्लाविता हेमघटीतटी चेत्
 पटीरपङ्कावलिभिर्यदि स्यात् ।
 तदोपमीयेत मुखारविन्द-
 मन्दस्मितस्नातकुचाञ्चलधीः ॥ ४९ ॥

मेरुद्वयं वर्षति वारिविन्दु-
 निन्दूदरादुल्लसति स्मितश्रीः ।
 विधुर्जहावम्बुजवैरिषन्ध-
 मन्ध तमो मुञ्चति घन्धनानि ॥ ५० ॥

निस्पन्दमिन्दीवरयुग्ममासी-
 दन्धं तमो शन्धनमाचकाङ्क्ष ।
 मेरावभूदिन्दुकलाविलासो
 बभूव हासो विधुमण्डलस्य ॥ ५१ ॥

पाथोरुद्वन्द्वरुचा समाथो
 निशाधिनाथो रुरुचे तमोभिः ।
 बभूव शम्पाप्यथ वीतकम्पा
 पीयूषपम्पावलिखल्लास ॥ ५२ ॥

कीर्णां सुवर्णाचलभूमिरिन्दु-
 कलाकलापैरभितो विरेजे ।
 सदर्पकनर्पनृपप्रशस्ति-
 वर्णांलिपूर्णां जयपरिकेव ॥ ५३ ॥

नीलाम्बरावगुण्ठितचदनविधोरुद्रता दृष्टिः ।
 शफरीव जयति शैवलमालान्तरिताम्बुजादस्याः ॥ ५४ ॥

मुक्ताफलैकावन्तिरम्बुजाद्या
 वक्षोजयोरुज्ज्वलकुन्दकान्तिः ।

तरङ्गिणीसङ्घिरषाङ्गयुनो-
भाकीकृता भाति मृणालिकेय ॥ ५५ ॥

रराज राजीयपिबोचनाया
स्तनद्वये हारपिसारिकान्ति ।
सुमेधधृङ्गद्वयसद्भिगद्गा-
बसत्तरद्राकुलमालिकेय ॥ ५६ ॥

सुपर्णकम्युस्त्रलदम्युबाह-
धारेय हारे रुचिराविरासीत् ।
बाबाधपुफामयनुयिखग्ना
द्विधाकृता मञ्जुपतत्रिकेय ॥ ५७ ॥

रन्द्नीलमणिमञ्जुमालिका
भाति इन्त कुब्जपालिकाकुचे ।
तामसीय फनकाद्रिमस्तके
भृङ्गरात्रिरिच पद्मकुड्मले ॥ ५८ ॥

श्यामतामरसदामकैतया-
वास्यचन्द्रमकरा निशा चिरम् ।
सेधते स कथमन्यथाधुना
बद्धपते कुचसरोजफोरक ॥ ५९ ॥

सुमेधविस्फूर्त्रुपत्यकाया
सदा तमिस्रा परितो यदि स्यात् ।
तदोपमीयेत तमाखनीला
माखा मणोरस्य तले कुचस्य ॥ ६० ॥

पद्मरागमणिमञ्जुमालया
बाब्जया कुचयुग विभूषितम् ।
स्वीयपुष्पतत्रियुग्मिदाडिमी-
युग्मयद्विबसति प्रतिबन्धम् ॥ ६१ ॥
माणिक्यमाला विमलास्ति पाब्जा-
कुचद्वये कुङ्कुमशोणकान्ति ।

सुमेरुशृङ्गद्वयसङ्घिरिङ्ग-
 क्षवीनसूर्यातपमालिकेव ॥ ६२ ॥

सिन्दूरविन्दुं रविमाननेन्दुं
 पस्पृश धम्मिल्लतमः समं यत् ।
 तद्वश्यकामो जयति स्म कामो
 यामोरुशृङ्गारतरङ्गिणीषु ॥ ६३ ॥

शीतांशुरस्ताचलमौलिचुम्बी
 कथं विबन्वी दयितो बभूव ।
 एषा निमेषादिव हन्त दोषा
 जगाम शेषापि दया तदस्तु ॥ ६४ ॥

निषा कृषा हन्त निषाधिनायो
 बभूव पाथोरुहचक्रमन्दः ।
 अतः परं हन्त गृहं प्रयामो
 विचेहि दामोदर सुन्दराशाम् ॥ ६५ ॥

कोदण्डदण्डस्य विधाय दण्ड-
 मखण्डमूर्ध्नि च पतञ्जिकायाः ।
 संन्यासकामोऽथ बभूव कामो
 यामोरुमानादनुमीयते स्म ॥ ६६ ॥

धिराममेषापि ययौ प्रियामा
 स शीतधामा सखि घूसरोऽभूत् ।
 तथापि चेदस्ति तर्पण मानो
 बभूव का नो यद् हानिरथ ॥ ६७ ॥

स्यक्तस्त्ययाद्यापि सखे न मानो
 मुधेष का नो यद् हानिरस्तु ।
 आस्तां स कामो नितरां सकामो
 ययं प्रयामो भयतान्तरेषु ॥ ६८ ॥

विराममेपा बत याति दोषा
 तथापि रोपाकथितं च दृष्टिः ।
 निशापति. श्लिष्यति पश्चिमाशा-
 मये किमाशामफलीकरोषि ॥ ६६ ॥

संघोषितासि परिणामहितैर्बचोभि-
 रभ्यर्थितासि चरणाबुपधाय मूर्ध्ना ।
 अभ्मोनिधावथ विधावपि मज्जमाने
 माने कथं कथय ते बत पत्नपातः ॥ ७० ॥

उल्लङ्घ्य सर्वभयपर्वतमानताङ्गी
 बजापयोधिमवधीर्यं विधाय धैर्यम् ।
 विद्युल्लतेव बलिताङ्गविसारिदीप्ति-
 निर्भर्त्सितान्धतमसा रभसादुपैति ॥ ७१ ॥

अभिसरेण तरुणीना तरखिरिच द्योतते तिमिरम् ।
 जबदे सति विभुकल्पे भूरपि तल्पेन तुल्यता याति ॥ ७२ ॥

सौधीयति विपमवनी दिवतीयति सन्तत रजनी ।
 दीपीयति घनतिमिर रभसादभिसारिणोर्युनो. ॥ ७३ ॥

कुल्यातुल्या सरिदियमभूदन्धकारप्रचारः
 सूर्याकारः समजनि फणी नूपुरत्व प्रपेदे ।
 भासीदेया नगरपरिखा पङ्कलेष्वानुकारा
 धारा धारामपि मम पुरा हन्त हारा बभूवु. ॥ ७४ ॥

दीपीयन्ति पयोमुचो घनरुचो मिथीयति प्रस्फुरद्-
 ध्वान्त सम्प्रति नूपुरीयति फणी तरपीयति प्रान्तभू. ।
 कस्तूरीयति कर्दम. कुलभुवा यस्याभिसारक्रमे
 मन्ये घन्यतरेण तेन कृतिना कि कि न तसं तप. ॥ ७५ ॥

कूर्मौ मेरु जलदपटलैरिन्दुविम्बावलम्बी
 रोद्धम्योऽभूत्वनिवलये पङ्कजं च प्रतस्थे ।
 विपद्गङ्गी तिमिरनिकरैरावृतासीदरपये
 त्वत्पुण्येन न्यरचि रुचिरा सृष्टिरेवविधैव ॥ ७६ ॥

नेत्रं सञ्जनगञ्जनाय तरलीभावं नयं गाहते
 यच्चायं शिथिलीभवत्यनुपलं केलीकमो धूलिषु ।
 किं चायं समुदेति वक्षसि मनागवक्षोजयोः रुद्रगम-
 स्तन्मन्ये सुतनोस्तनी तरुणिमा वस्तुं समाकाङ्क्षति ॥ ७७ ॥

जेतुं शैशवमभ्युजायतदृशो लब्धं यशो नूतनं
 कन्दर्पखिलवलीच्छलेन कुरुते निश्रेणिकोपक्रमम् ।
 कर्तुं वक्षसि पक्षपातवयतस्तस्यैव वक्षोजयो-
 रारम्भं गिरिदुर्गयोरनुदिनं तारुण्यमाकाङ्क्षति ॥ ७८ ॥

तारुण्योदयमाङ्घ्राति निभृतं वक्षोजयोरुद्रगम-
 आञ्चल्यं नयनोत्पलस्य सहसा बाल्यं जिगाय स्वयम् ।
 कन्दर्पचित्तिपस्य दर्पभरितस्योद्दामधामस्थिते-
 स्तन्मन्ये सुतनोस्तनावनुपमं साम्प्रान्यमुज्जृम्भते ॥ ७९ ॥

वक्षः सादरमाङ्घ्र्योति वसनप्रान्तेन यत्साम्प्रतं
 नेत्रान्तेन च हन्त पश्यति शनैस्तारुण्यभाजो जनान् ।
 भूयोऽपि ध्रुतयाथ कान्तकथयाप्यानन्दमाविन्दति
 प्रेम्णा कन्दलितं तदत्र सुतनावित्येव निर्णयिते ॥ ८० ॥

आलीभिर्मधुसिन्धुबन्धुवचनोपन्यासकान्तक्रमै-
 रानीताभिमुखं मुखं न कुरुते भर्तुः स्वयं संमुखम् ।
 यत्केलीगृहवेहलीषु न पदं धत्तेऽपि धत्ते निजं
 वक्षः पद्मदृशो न शैशवमतिक्रान्तं ततो लक्ष्यते ॥ ८१ ॥

वक्षस्तावदुरीकरोति वदरीयुग्मस्थितिं प्रस्थिते
 नेत्रे फलैर्मुपाभितुं च गुरुतां धत्ते नितम्बस्थली ।
 रोमाङ्गी तरलीकरोति हृदयं यूनामतो मन्महे
 वृद्धिं हन्त रतीश्वरः सुमहतीं लेभे तरुण्यास्तनी ॥ ८२ ॥

प्रस्थानाय कृतोद्यमे प्रियतमे नेत्राम्बसा भूयसा
 चक्रे चन्द्रमुखी भृशं प्रतिदिशं सद्यः स्रवन्तीयतम् ।
 आसीदत्र पुरे पुरेव वणिजामागच्छतां गच्छतां
 यानायातकथा यथा व्यपगता मार्गाश्चरोधक्रमैः ॥ ८३ ॥

श्रुत्वा चन्द्रमुखी सखीजनमुख्यात्प्रस्थानमागन्तुक-
प्राणेशस्य तदा मुदा निजपदा हत्वाथ दृश्या जलम् ।
सद्यस्तावदशोकमध्वगमहाशोकाय पुष्पान्वितं
चक्रे हन्त तथा गतागतकथात्रासीद्यथा नाध्वनि ॥ ८४ ॥

चण्डाणोरतिचण्डदीधितिभरैरत्यर्थमुद्वेजिताः
कुर्वन्त्यत्र गतागतं न पथिका. क्लान्ता महाप्रान्तरे ।
तस्मादत्र सरित्तटे घनवटे विश्रम्यतामध्वग
थान्तिस्तावदपैतु हन्त भवतो मन्दारमन्दानिलैः ॥ ८५ ॥

उच्चैः पीनपयोधरस्थितिगिमाभ्युन्नतामीक्ष्य चेद्
वस्तुं वाञ्छसि तावदध्वग तदा स्वयेयं त्वया जाप्रता ।
नैव चेद्विपमाशुगो वत महाचोरः समेत्याद्भुतं
धैर्यं सविधिं विधाय भवतो गन्ताथ हन्ता परैः ॥ ८६ ॥

इयं रञ्जनिरुज्ज्वलद्विजपतिप्रभाबन्ध्विनी
चिर यदि विलम्बिनी कुमुदकाननं गाहते ।
वियोगविपमज्वरव्यतिकरव्यथाचुम्बिनी
कथं नवनितम्बिनी कथय धैर्यमाविन्दतु ॥ ८७ ॥

कल्पीयन्ति दिनानि भूतलमिदं तल्पीयति प्रत्यह
वक्षीयन्ति विधुत्विपोऽपि मदनो व्याधीयति क्रोधनः ।
रात्रिः किं च युगीयति प्रियतमे सम्प्रस्थिते साम्प्रत
तत् किं यत्र नतभ्रुवामनुपलं दुःखाय संजायते ॥ ८८ ॥

करोति इह नं रुपा सखि गृया तुयारद्युतिः
सरोजकुसुमावली मयि करोति दाहज्वरम् ।
अयं च मलयानिल. सगरल. समाबधयते
पर च किमु पथतामिष करोति पथाशुगा ॥ ८९ ॥

इयेष हरिणी कृता कुटिलयोषणे धैरिणी
शिखण्डितदृषी यसरकचद्वेष निर्भसिता ।
तुयारकिरणो रुपा तप मुखारविन्दधिया
जितोऽस्ति भयती न कैविरहिताय संताप्यताम् ॥ ९० ॥

प्रियस्य मणिमन्दिरे प्रतिकूलं विलोक्य प्रिया
 द्विया किमपि नोद्य कैरियमुवाच मुग्धानना ।
 पर तु पुत्रकाङ्क्षप्रकरदन्तुरं सधेतः
 कदम्बकुसुमायितं वपुस्वाह यन्वो पुर ॥ ६१ ॥

स्थिता गुरुगृहे षधुरवन्ता स्वपीठस्थले
 बसत्प्रतिकूलं चिरादियमुदीक्ष्य पत्युः पुर ।
 चकार पदपङ्कजं मुकुलित तदीयानन-
 चपाकरकरान्वितं तदुचितं वयं मन्महे ॥ ६२ ॥

भ्रमन्दमणिमन्दिरे प्रतिकूलं निजं दूरतो
 मदाब्जसङ्घा, निशापतिमुखी विलोक्य क्षणात् ।
 स्वमिप्रदयिताभ्रमादधरविम्बमुत्कम्पितं
 व्यथत् पटियाससा तदिह केन विस्मार्पते ॥ ६३ ॥

प्रभातसमये निजं पतिमुपतमाब्जकर-
 च्छविच्छुरितविस्फुरत्पृथुब्जलाटमालोक्य सा ।
 स्वपाणिरुमब्जादियं मुकुरमर्पयन्ती करे
 न मज्जयति सागसं किमु तमाशु लज्जाम्बुधौ ॥ ६४ ॥

अधमि यथमानसं कुटिलसागसं त्वामतो
 यतो नयसि यामिनीमपरकामिनीभिः सह ।
 त्ययैष विमुखीरुता मम सखी विपीवत्यहो
 मक्षोप्रतकुब्जस्य ते किमथवा विचित्रं महत् ॥ ६५ ॥

केचन शैवजमास्यमम्बुजमिर्दं नेत्रे च नीलोत्पले
 कण्ठः कम्बुरधास्ति याद्रुलतिके यस्या मृणालीद्वयम् ।
 यद्योशवरत्रिन्दुकुम्भलयुगं नाभी द्वयोऽथ महा-
 न्द्रुमिः पद्मय पय सापि सुदती तापं विधत्ते कथम् ॥ ६६ ॥

सपर्कारुमब्जस्य कोमलनोस्ताघ्रतवमभ्यागता
 वेदधी पुत्रकाङ्क्षिता च समभूतकान्तस्य पाणिध्रमात् ।
 मीता किं च वभूय पञ्चविशिष्टप्रत्यप्रवाणाचलि-
 सान्त्व्या विप्रसिद्धं चकारस्त्रि यदस्सत्येका निम्बालीत्तलु ॥ ६७ ॥

हारो निर्गुणतामघाप धितता नीरागता चाधरे
नेत्र चापि निरञ्जन कुचयुग निद्वपमासीत्पुन ।
घेर्णा मुक्तिमिय जगाम सुतरामद्यापि दोषा गता
नो चेद्भ्रुजलोचने समधिक कामस्तदा वर्तताम् ॥ ९८ ॥

स्मितप्रसरचन्द्रिकामिदमन्दमाध्वीसुधा-
करम्वितमिदं वचो रचय चारु चन्द्रानने ।
उपैतु कृतकृत्यता श्रवणमेतदेतायता
मनोरथपरम्परा तदनु वूरसुज्जृम्भताम् ॥ ९९ ॥

धह शङ्के पङ्केहमुखि कलङ्केन रदिते
मृगाङ्के नि शङ्क कमलयुगल खेळति मुहु ।
पर च स्निग्धाङ्गी तदुपरि भुजङ्गी त्रिजगता
मनो हर्तुं भृङ्गीद्युतमनिशमङ्गीकृतवती ॥ १०० ॥

सरस्यामेतस्यामनुपमसुवर्णाचलतल-
स्त्रललावययाम्भ प्रचपरुचिराया प्रतिपदम् ।
इदानीमानीय द्रव्यदमृतमिन्दोरभिनय
सरोजे सौभाग्य विरचयति भाग्य सुकृतिन ॥ १०१ ॥

निर्दोषा गुणशालिनी त्रिजगतामानन्दनिप्यन्दिनी
कीर्तिद्यानविभाविनी सुविशदा शृङ्गारसंजीविनी ।
नानालकृतिधारिणी गुणवती नित्य मनोहारिणी
मध्यार्था तरुणीव तेऽस्तु सतत दु खैकसहारिणी ॥ १०२ ॥

श्रीमश्रीलमणो सुतस्य कृतिनो गौरीपतेरात्मजो
धीरश्रीहरिदेव एव समभूद्भूदेवचूडामणिः ।
तेन स्फूर्जितकीर्तिनाथ कविना लीलावरात्रिमिता
जीवावद्भुनसौख्यराशिजननी शृङ्गारसंजीविनी ॥ १०३ ॥

यो ज्ञातो मथुरापुरे पुनरभूद्वाराणसीवासवान्
ख्याता लक्ष्मणचन्द्रदेवसदने धीलाबमिधावयया ।
एतत्पुस्तकमस्नदोपममलधीवेययानीसुतो
धीरोऽसौ हरिदेव एव कृतयान्निश्चयपरमोतये ॥ १०४ ॥

इति धीहरिदेवमिभ्रुता शृङ्गारसंजीविनी समाप्ता ॥

MANUSCRIPT VARIANTS

I Manuscript of the Anup Sanskrit Library

[The quarters of a verse are represented respectively by a b c and d and the heading without any letter]

प्रथम उल्लासः

१ ॥१०॥ नम परमात्मने, a दुर्लक्षम्

२ a चरय, स्वर्द्धुनीवामल.

३ c परतो जय; d हमार्युं

४ b जैघात्रिक

१४ c and d अष्टौ स्तंभादय सात्त्विका भावाः
परिकीर्त्तिना

१६. The heading is added by me

१८ प्रकाशसमोग I have altered this in accordance with the following headings

१९ c दयन

२० b नत्वा instead of पत्न्या

२१. प्रच्छन्नप्रिलभमाह The adjective is dropped since the division into प्रच्छन्न and प्रकाश according to the text is only for समो १

२४ २६ The headings are added by me

२६ b नीरत्रा त यद्वा

३० The heading is added by me

३१ d प्रपचा चित

३२. The heading is added by me

३३ a नायक नायिका

३५. a मान

३६. d मा कृया

३७ a निश्वासा, b घपुरिद विघ्नजते पेलघ is added to fill up the gap

३८-४० The headings are added by me

४१. b समुज्जमते
 ४२. c माभ्यस्थं; d मुग्धी
 ४४. a हरत्यासं
 ४५. c मदाद्यं.
 ४६. a मुष्ट्यां; c न घाबं; d न भयंकटे.
 ४७. b माला.
 ५६. b पिनः; d स्वचन्द्र.
 ५७. c मध्य रोदिति.
 ६२. d तत्समीतितम्.
 ६४. रसकोविदा प्र.
 ६५. सविद्यमा प्र; a किलिकिचिते.
 ६६. प्रगस्मा is added by me
 ७०. अथ is added by me
 ७२. a पूर्ये.
 ७६, ७७. The headings are added by me
-

द्वितीय उल्लासः

५. a यः श्रुतोऽपि.
 ७-६. The headings are added by me. Verse 7 is numbered 6 in the MS and the following accordingly 7 sq.
 १०. The heading is written in continuation of the last line of the previous verse but before its number, viz 8
 १४. d भर्त्तरितमिद्
 १८. a घञ्जमस्यत्तं.
 १६. d आधि कुर्यात्.
 २२. a यद्वाञ्जविच्च भर.
 २३. अघोऽतमन्मघ.

२४. a कक्षास्थल; d चलात्कंशण.
 २६. The heading is added by me. c दुब्रस्था.
 २६. This is numbered 28 and the numbering is continued accordingly.
 ३२. b चित्तहार्या.
 ३८. b मणितैघा; c चलात्कुराम्भोरुहं.
 ४१. नायिका.
 ४३. अथ स्वाधीनपतिकालक्षण; c मानाविलास.
 ४७. b सर्जिताङ्गताधया.
 ४८. a स्वागं.
 ४९. a-b कोषाव्यति.
 ५१. a द्वृती.
 ५३. अखंडितं.
 ५६. c विधुरतात्संगमा.
 ५७. c तदानागम.
 ६४. d तन्मिति.
 ६५. अथोत्तमावक्षणं.
 ७३. b तीक्षण, c व्यंगस्तपो.
 ७४. a संभोग्यसौख्यं.

तृतीय उल्लासः

१. अथ विप्रलंभभृङ्गारा.
 २. c पूरारोगो.
 ७. d व्यास्नधाष्टमी.
 ८. c दंपत्यो संगमाभाये.
 १०. d विशिखे लक्ष्मीकृता.
 १३. The heading is added by me.
 १४. b विंदति.
 १५, १७, १६, २१, २३. The headings are added by me.

२४. d उधर v कटितैः. The mark indicates omission of प्र.
- २५, २७. The headings are added by me.
२६. c सत्यं घृत्तानुवादे.
३२. The heading is added by me.
३३. शृङ्गारामासतो.
३४. The heading is added by me; d गुण्ये.
३५. d नियुंज्याल्लिङ्गितीमति.
४७. The heading is added by me; c त्रिसयये.
- ४६, ५१. The headings are added by me.
५२. c नेत्रेः
५६. c स्फटगंध.
६२. The heading is added by me.
६३. c निदर्शते.
६५. The heading is added by me.
६५. c पत्ययेर्चासि.
- ६६, ६८. The headings are added by me.
६६. a लोहितनानं.
- ७०, ७२. The headings are added by me. ७२. d योपिता.
७३. d संमदमापताविरहा.
७४. The heading is added by me.
७६. a-b स्युरित्यपाया.
८०. b भर्तुः
८३. The heading is added by me.
८४. b शिल्पि.
९१. a स्युरता.
९२. प्रयीनिज.
-

चतुर्थ उद्दासः

१. The heading is added by me.
२. d कामप्रता.
३. a कुलै कर्य.
४. d निर्गत.
५. a व्यापप्रशमन.
१३. d कामिन्यास्तक्षिमे.
१५. b वराता.
१७. c रहस.
२३. The heading is only स त्रिविध उत्तमः.
२४. d संभुरचितः ; हासोघताःत्.
२५. d स तुः.
२६. a निवृत्ति मधरसं.
२७. a रुनां किं ; d वाष्पेक्षयो.
३३. a जनयाता.
३४. b कंवाधरग्रहः
३५. अथ वीररसः
३७. b शंभुग्रहा.
३८. अथ मध्यम ; b यताधिकार्थे.
४२. c वांशुकर.
४४. अथ is missing ; c नवरेण.
४८. a घ्राणस्याच्छदनं ; c स्याघृणा.
५३. b वित्त धितो.
५४. तद् is missing ; d स तुः.
५५. The heading is added by me ; b विभागया.
६१. b संभवत्यपि.
६२. a स्मृतिधृति.
६५. d भावुकोविदैः.
६६. c-d बीभत्ससंभवा विद्भिः प्रकीर्त्ताः.
७१. d रसाधयः.

- ७३ ० स्त्रीके
 ७५ a विभर्ती, b कदाचिद्भुक्
 ७६ d प्रसति
 ८० b परातदसौ ; d फरः
 ८१ The heading is added by me
 ८३ a विष्णो
 ८५ b पूरे
 ८६ b विपयेह्यया
 ८७ The heading is added by me
 ९१ c घृत्तोरमा ; d रम्या
 ९५ d पिरसि
 ९६ ० ससप्रतो
 १०० d निर्ग
 १०१ d चित्ता
-

II. Manuscript of Mr. Agarchand Nahta

प्रथम उल्लासः

३१. a मां मन्यसे, d धूर्तः प्रपंचाचितः.
 ३३. c नायकं नायिकां.
 ३६. b कामज्वरा तन्यती
 ३७. b विम्रश्च विधाजते.
 ४३. c बन्धनमोक्षयाक्षयाविधौ हस्तौ धुनानास्य; d मुक्ता-
 हारखतां
 ४४. b सकंपावगूढिता, d हृदि रंतुं
 ४६. a नायकोनुनयेन्मुग्धां; c न घाल.
 ४७ c निर्यान्ती
 ५०. d चेष्टितां
 ५१. a कृटातट; d फामिहरिणं
 ५२. b शौभारंभकरकिशलयं
 ५५. c यच्छेक, d पठद्भि
 ५६. d हृदय; मुखाभोरुहां
 ५७. a The word सा is missing
 ५६. c मानिन्या
 ६०. a फांता वांता
 ६२. d तत्सीमतिनमस्वि.
 ६३. a यत्रांगस्मररंगसंगसुभग
 ६८ d धीगवर्हिस्था.
 ७२ a पूर्ण

द्वितीय उल्लासः

५. a यं धृतोपि
 ६. b स्वप्नेय तस्य तु c - d अथर्वे च त्रिधा देशे काले
 भग्या च भिद्यते ॥ ७ ॥

- ७ a - b भूयांस प्रतिसन्न संति दयिता चेपां द्यवायोश्चतव-
 द्यायामोक्षसंदगसंगतजला. सधो द्रवत्यगता ।
 c स पद्य सुभगे
- ८ o मुचरूप
१४. d भर्तरे तद्रपातमिद
- २२ a घत्तो जनिचोमत.
- २६ b चान्यं दा.
२६. c चद्रुक्ति
- ५६ d भिसारोद्यमं
६३. b etc —
 ये.याभिनायकं याशितं जन्मं जीरमेभ्रला ॥ ६३ ॥
 स्त्रीया भ्रयादद्यविधा परकीया द्विधा मता ।
 केश्या तथैकधावस्थ भेदादेता स्युष्टया ॥ ६३ ॥
७२. c षषंग्यहापो
७४. c सहाति

According to this MS there are 76 verses
 in this Ullasa. The verses are here
 wrongly numbered 1-74, numbers 10 and
 74 occurring twice

तृतीय उल्लासः

१२. a निपुणा दूत्ये
२६. c सत्य
३५. d नियुञ्ज्याल्लिङ्गिमीमपि.
४७. c तस्मिन्वये
५२. d विधो
७०. c यत्रानुगृह्यते
७२. b पतनामता, d योपितां

७३. d तापविरहाज्ञो.
 ७८. c हृद्यं
-

चतुर्थ उल्लासः

२. d कामं.
 ३. d हता घाता.
 १३. b समावेशाद्रते; कमिन्यास्तलिने.
 १५. b बसता त्वया.
 २२. d हास.
 २४. श्रेष्ठर पव; d संभुचितः

There is no difference from the former
 in the matter of headings

NOTES

BY DR. C. KUNHAN RAJA.

[St.=Sringaratilaka of चंद्र. Ed. by R. Pischel.]

Ullasa I.

1. Rahaman means God in the Arabic language.
5. cf ST. I. 1.
9. We expect वधूर्धरं विना न भाति. Here we have to understand that a poem shines without pathos (rasa) only as much as food without salt, i.e., it does not shine. cf. ST. I 6, especially the last line नो वाणी भाति नीरसा.
10. cf. ST. I 8
11. cf. ST. I 9.
12. cf. ST. I. 10.
16. Better read रतिरूपा तु cf. I. 21.
17. cf. I. 22
- 18-21. ST. gives four examples, namely, for संभोग, विप्रलम्भ, प्रच्छन्नसंभोग and प्रकायविप्रलम्भ (I 23-26). The division into प्रच्छन्न and प्रकाय according to the text is only for the संभोग. 18 here certainly exemplifies प्रच्छन्नसंभोग in so far as संभोग is not explicitly described, but only hinted. 19. exemplifies विप्रलम्भ describing the feelings of the heroine in separation. 20 exemplifies प्रकायसंभोग since the संभोग is quite

explicit.- 21 is an example of विप्रलम्भ describing the feelings of the hero in separation. 19 here corresponds to ST. I.21 which exemplifies विप्रलम्भ. 20 corresponds to ST. I. 25 which exemplifies प्रच्छन्नसंभोग there, but the संभोग is quite explicitly described 21 corresponds to ST. I. 26 which exemplifies प्रकाशविप्रलम्भ The verses and the headings are printed as found in the manuscript and, since the text of ST. is also not quite satisfactory in division and arrangement, no change is made here.

22. cf ST. I. 27.
 23. cf. ST I 28.
 24. cf ST I 29.
 25. cf ST. I 30.
 26. cf ST. I. 31.
 27. cf. ST. I 32.
 28. cf ST. I 33.
 30. cf ST. I 36.
 31. cf. ST. I 38. In the last line better read -
 प्रियापश्चितः.
 32 34. cf ST I 39-41
 35. cf. ST. I 43.
 36. cf. ST I.44.
 37. cf. ST. I. 45. In. the second line प्रतिमानतां
 means उपमानतां or समानतां.
 38. cf. ST. I 46.
 39. cf ST. I. 47.
 40. cf. ST. I. 48.

- 41 ST gives a similar example (I 49) for
मुग्धाया नवयौवनोदाहरणम् Here too the
heading can be मुग्धाया नवयौवन for यौवन
- 42 Following S1 I 50 this can have the head
ing मुग्धाया नवानङ्गहस्योदाहरणम् ।
- 43 The second half to read
नीवीरन्धनरन्धमोक्षणविधौ हस्तो धुनानास्य सा
मुक्त्वा हारवता प्रदीपयामन चक्र निग्धा वधू ॥
- 44 In the corresponding verse (I 52) ST has
the heading पुनश्च मुग्धानुरतस्वभावमाचष्टे
- 45 Read the first word as आश्लिष्टा for साश्लिष्टा
cf ST I 53
- 46 Following ST I 54 there can be the
heading मुग्धानुनयोपाय Read the first
line नाशकोऽनुनये-मुग्धा
- 47 cf ST I 55 Better read अलिमाला for अलि-
माला in second line The meaning is
हे त्रिय सा अलिमाला पञ्चाक्षरपञ्चसप्तमुक्तिरा
अर उचिता त्वद्वन्याभ्युज्जसौरभमिदंदा पाम
जिघृक्षु । ता निर्यान्ती किमु न पश्यसि । इति
घनेन का etc In the end better read
अन्यादर अनुभिता or better still चिरमसौ
पयादराच्युमिता
- 48 Following S1 I 56 there can be the head
ing मुग्धामानप्रकार
- 50 cf ST I 53
- 51 Better read the end of the first line as
विलसद्द्वयस्यापमा
- 52 cf S1 I 60 There can be the heading
सुधामतोभवाविभाव

54. cf. ST. I: 62. There can be the heading
विचित्रसुरताया मध्याया उदाहरणम्. ST. has
तत्कृजितान्यनुवर्द्धिरनेकवारं शिष्यायितं गृहकपो-
तयतयथा स्यात्.
55. In ST. the corresponding verse (I. 63) has
the heading मध्याप्रेमोत्तररतिस्वरूपनिरूपणम्.
57. cf. ST. I. 65.
- 58-60. cf. ST. I. 66-68. In the last line of 51
read अथुमथनपरं for अथुमथनपरं.
61. cf. ST. I. 69.
62. cf. ST. I. 70. The meaning is: एषा नवमालती
सुभगा अस्तु । त्वद्गलप्रप्त्या इति भावः । इति
एवमुक्त्या अथ तां नवमालतीं लब्ध्या चन्द्रभ-
गन्धाढ्यां स्रजमाकलय्य etc. Read तां for यां
in the first line. ST. has the heading
लब्धायतिप्रगल्भ्याया उदाहरणम् ।
63. ST. has the heading in the corresponding
verse (I. 71): समस्तरतिकोविदाप्रगल्भोदा-
हरणम्.
64. For this ST. I 72 has the heading. आक्रान्त-
नायफाप्रौढ्या उदाहरणम्. The heading
here has to be shifted to the previous
and the heading from ST. introduced here.
65. cf. ST. I. 73.
66. cf. ST. I. 74.
67. cf. ST. I. 75. The यत् at the end of the
second line is difficult to construe. The
meaning is दयिते आश्लिष्टे सति नाः एव स्त्रियः
स्तुतिपद याः रतिविभ्रमेषु सुदृढं धैर्यं समाबन्ध्य
प्रागल्भ्यं तन्वते. The word यत् has to be
taken to mean यतः and we have to in-
troduce तत् in the second half.

- 68 cf ST I 70
 69 cf ST I 77 which has the heading
 धीराप्रगत्माया रूपोदाहरणम्
 70 cf ST I 78 which has the heading
 कृतदोषाप्रगत्सोदाहरणम्.
 71 cf ST I 79
 72 cf ST I 80
 73 In the first line read एठ परा as two separate
 words
 74, 75 cf ST I 83, 84
 76 cf ST I 85 In the last line read युवाचुम्ब
 for युवाचुम्ब
 77 cf ST I 86

Ullas II

- 1 cf I 87 तदङ्गने = ते अङ्गने, see ते प्रिये in ST
 This is not a very happy *karmadharaya*
 compound
 2 cf ST I 88 In the second line read लज्जा-
 न-परिनेः ST has the heading कन्यो
 दाहरणम्
 3 cf ST I 89 In ST there is the heading
 कामार्तान्यरीयाक-यादाहरणम्
 4 cf ST I 90 In the third line read मूर्द्धा
 नतेव ST has the heading प्रियदयनादधिगत-
 रतिपुत्रपरयधूराहरणम्
 5 cf ST I 91 Read in the first line य धतोऽपि.
 ST has the heading गुणधरणादरय-तानुप-
 निशी परयधु स्वविच प्रसाह.

- 6 and 7. The break in the printed text is filled up by the second manuscript. Evidently the scribe of the first manuscript missed a portion inadvertently. The corresponding portion from ST. is साक्षाच्चित्रे तथा स्वप्ने तस्य स्यादर्शनं त्रिधा । देशे काले च भङ्ग्या च भवणं चास्य तद्यथा ॥ I. 92. तत्र साक्षत्-सत्यं सन्ति गृहे गृहे प्रियतमा येषां भुञ्जालिङ्गन-व्यापारोच्छ्वदच्छमोहनजला ज्ञायन्त पणीदपः । प्रेषान कोऽप्यपराऽयमत्र नियतं हृष्टेऽपि र्यास्मिन् षषुः स्वेदोऽजृम्भणकम्पनाध्वसमुखैः प्राप्नोति कांचिद्-शाम् ॥ I. 93. In 7, it is the first line that is missing. The third and fourth lines to read वेपथुस्वेदोऽजृम्भण together.
8. cf. ST. I. 94. There is the heading चित्रगत-सुभगमवलोक्य स्वसखीं प्रति स्वरूपमाचष्टे ।
9. cf. ST. I 95. There is the heading मुग्धायाः स्वप्नसमागते प्रियतमे प्रणयको गविलासलसथेष्टि-तोदाहरणम्. In the verse संवेणलब्धे संवेष्टे स्वप्ने लब्धे । मा मां संस्पृष्ट नाथ इति सा शून्यं किञ्चित् सरापा भवदत् इति संशब्धः । वयभ्या इति पयं वाक्यं श्रुत्वा किञ्चिद्वपन्ती गुणोच इति च यांज्यम्.
10. cf. ST. I 96. there is the heading सौधादि-प्रवेशाश्रायकमवलोक्य रहः सहचरी सुभगां प्रति कथयति.
11. cf. ST. I. 97. There is the heading परमाहा-दकारिचन्द्रोदयादिकमासाय रहः सहचरी तदभि-प्रायमाचष्टे.
12. cf. ST. I. 98. There is the heading भङ्गो-भणितेच्छाहरणम्.

13. cf. ST. I. 99. Here the heading is प्रियसमा-
गतान्यदीयकन्यास्वरूपनिरूपणम्.
14. cf. ST. I. 100.
15. cf. ST. I. 101. Read in the first line
हृदयज्ञा घा.
16. cf. ST. I. 102. There is the heading तत्र
नायकं प्रति नायिकाभिप्रायसूचकवाक्योदाहरणम्.
17. cf. ST. I. 103. Although चन्द्रात्प means
moonlight, the mention of moon and also
moonlight appears as repetition; perhaps
to read यच्चन्द्रोपलचन्द्र in the first line.
- 18-20. cf. ST. I. 104-106. Here the line is
अपश्यन्तीव सा कान्तं. Perhaps the first line
to read सा यज्ञभमपश्यन्ती in 18
21. cf. ST. I. 107. There is the heading प्रियत-
मेऽनुगगर्हाद्येवोदाहरणम्.
22. cf. ST. I. 108. There is the heading प्रियतम-
मुद्दिष्यानुरागामिन्यञ्जप्रियसर्जासमालिङ्गनोदा-
हरणम्.
- 23-25. cf. ST. I. 109-111. Here the heading is
उद्यतमन्मथोत्थचेष्टिनोदाहरणानि श्लोकत्रयेणाह.
- 26, 27. cf. ST. I. 113, 114.
28. cf. ST. I. 115. There is the heading एतस्याः
प्रियदर्शने सुखानुभवस्वरूपम्.
29. cf. ST. I. 116. There is the heading तथेयो-
दाहरणम्.
- 30, 31. cf. ST. I. 117, 118. There is the head-
ing नायकं प्रति पुष्पावस्थामिन्यञ्जकसर्जावचनेन
तद्यथोदाहरणायाह.
32. cf. ST. I. 119. The heading here should
be for the next verse (33).

33. cf. ST. I. 120. It is here that the heading
अथ वेत्यावस्यन् appears in ST.
34. cf. I. 122.
- 35, 36. cf. ST. I. 124, 125.
37. cf. ST. I. 126. Read in the last line स्यात्
त्रियं नृणाम्.
38. cf. ST. I. 127. There is the heading
सदुदाहरणम्.
- 39, 40. cf. ST. I. 128 and 130. There is the
heading पुनरपि वेत्याप्रसंसा ऋशेः प्रयेण. Cor-
responding to ST. I. 129 there is nothing
here.
- 41, 42. cf. ST. 131, 132.
- 43, 44. cf. ST. 133, 134.
- 45, 46. cf. ST. 135, 136. In 46 read the third
line विन्यस्यास्यसरोरुहं together.
- 47, 48. cf. ST. 137, 138.
- 49, 50. cf. ST. 139, 140.
- 51, 52. cf. ST. 141, 142.
- 53, 54. cf. ST. 143, 144. In the first line read
सोत्कण्ठमुद्रोक्षितं in 54.
- 55, 56. cf. ST. I. 145, 146. In 55 read the
second line as मद्नेनापि या त्रिया.
- 57, 58. cf. ST. I. 147, 148.
59. cf. ST. I. 149.
60. cf. ST. I. 150.
61. The first half is slightly different from
ST. I. 151 where the first half is
कुलजाभ्याङ्गना वेत्या त्रिधा स्यादभिसारिका.
62. cf. ST. I. 152.

63. cf. ST. I. 153, 154. See reading of the second MS. The ST. verses are सखी युरा मदाधिययात् स्फारिताक्षी त्वरङ्किता । सख्याभरणा कामं वेश्या सरति नायकम् ॥ प्रयादशविधा स्वीया द्विविधा च पराङ्गना । एका वेश्या पुनश्च प्रवयस्थाभेदतो मताः ॥ Before ST. I. 153 there is the heading वेश्याभिसारिकालक्षणम्.
64. cf. ST. I. 155.
- 65, 66. cf. ST. I. 156, 157.
- 67, 68. cf. ST. I. 158, 159.
- 69, 70. cf. ST. I. 160, 161.
71. cf. ST. I. 162.
72. cf. ST. I. 164.
73. cf. ST. I. 165 The end of the third line to read विभिन्नमन्त्रा This word occurs in the ST in the corresponding passage.
74. There is a corresponding concluding verse in ST. also I. 166 and the first *pariccheda* in ST. ends here.

Ullasa III.

1. cf. ST. II. 1 Read the end of the fourth line as कदम्बाङ्कुराः.
- 2, 3. cf. ST. II. 2, 3. For II. 3 in ST. there is the heading पूर्वानुरागाभ्यस्तनायिकायापयो-
दाहरणम्
4. cf. ST. II. 1. ST. has the heading पूर्वानुरागापस्थास्थितनायकरूपनिकरणम्.
5. cf. ST. II. 5.

6. cf. ST. II. 6. There is the heading दशावस्थाः for 6, 7 and 8.
- 7, 8. cf. ST. 7, 8.
- 9, 10. cf. ST. 9, 10. In 10 read better यतः for कृतः in the first line There is तत् in the fourth line. But there is the word अकस्मात् in ST. and as such perhaps it is still better to read it as मानसाकृतः (मानसा अकृतः = अकस्मात्). There is no place for कृतः.
- 11, 12 cf. ST. II. 11, 12. In 12 read in the third line चिन्तयेति.
- 13, 14. cf. ST. II. 13, 14.
- 15, 16 cf. ST. II. 15, 16. In the third line in 16 read दयितैकतानपरतां विद्वत्.
- 17, 18. cf. ST II 17, 18.
- 19, 20. cf. ST. II. 19, 20.
- 21, 22. cf. ST. II. 21, 22.
- 23, 24. cf. ST. II. 23, 24.
- 25, 26. cf. ST. II. 25, 26. In 26 read the end of the fourth line as प्रत्यङ्गमङ्ग धितः । अङ्ग इति संशोधने. The corresponding portion in ST. is मन्येऽस्याः कुसुमायुध. सशिविः प्रत्यङ्गमाधासितः ।
- 27-29. cf. ST. II. 27-29.
30. cf. ST. II 30. Read the first half as एकस्य मरणो नाभ्यो घ्नियते चेत्कथंचन । The corresponding passage in ST. is एकस्मिन्स्तु मृतेऽप्यभ्यो यदि जीवेत्कथंचन ।
31. cf. ST. II. 31.
32. cf. ST II. 32. In ST. there is no heading up to verse 42 there. It is true that

शुद्धारामसता starts only in the second half of this verse. Yet since the real शुद्धार is described in the previous verse and since the first half describes what is only not bad as शुद्धार, the heading is put in this place here.

- 33-37. cf. ST. II. 33-37. There is no heading in ST. in 34 also.
38. cf. ST. II. 38.
- 39-42. cf. ST. II. 39-42.
43. cf. ST. II. 43. Here there is the heading in ST. सपोरासय्य.
- 44-46. cf. ST. II. 44-46.
- 47, 48. cf. ST. II. 47, 48.
- 49, 50. cf. ST. II. 49, 50.
- 51, 52. cf. ST. II. 51, 52.
- 53, 54. cf. ST. II. 53, 54.
- 55, 56. cf. ST. II. 55, 56.
- 57, 58. cf. ST. II. 57, 58.
- 59-61. cf. ST. II. 59-61. In 59 read the end of the last line as विरंगुणित together.
- 62, 63. cf. ST. II. 62, 63. There is no heading in ST.
- 64, 65. cf. ST. II. 64, 65.
- 66, 67. cf. ST. II. 66, 67.
- 68, 69. cf. ST. II. 68, 69.
- 70, 71. cf. ST. II. 70, 71.
- 72, 73. cf. ST. II. 72, 73.
- 74, 75. cf. ST. II. 74, 75.
- 76, 77. cf. ST. II. 76, 77.
- 78, 79. cf. ST. II. 78, 79.

85. cf. ST. II. 85. Here there is the heading in ST. अथ देशान्तरकामुकस्यावस्थावर्णनरूपम् (Evidently to read देशान्तरगतकामुकस्यावस्थावर्णनं or निरूपणम्).
86. cf. ST. II. 86.
87. cf. ST. II. 87. ST. has the heading देशान्तरगतनायकस्य नायिकानुद्दिश्य कामं प्रति सखीमोपाब्जम्भाक् (it is happier to read सखीनां सोपाब्जम्भाक्)
88. cf. ST. II. 88. There is the heading in ST. देशान्तरगतनायकनायिकास्वरूपनिरूपणम् (perhaps to read देशान्तरगते नायके etc.)
- 89, 90. cf. ST. II. 90, 91.
91. cf. ST. II. 92.

Ullasa IV.

1. In line 3 read तत् प्रेम्णा. cf. ST. II. 93. The third line there is नायकः प्रलपेत् प्रेम्णा where the नायिका is the आलम्बनविभाव. Here it seems the नायक is taken as the आलम्बनविभाव. But the first example in ST. suggests that the नायक is the आलम्बन there also. See ST. II 94.
2. cf. ST. II. 94. This is the विद्याप of नायिका.
3. cf. ST. II 95. This is the विद्याप of नायक. In line 3 read मन्दानिद्रेः. ST. has the heading पुरुषप्रलापादाहरणम्.
4. cf. ST. II. 96. In line 4. read पूरेः at the end.
5. cf. ST. II 97.
6. cf. ST. II. 99.

7. cf. ST. II. 100.
 8. cf. ST. II. 101.
 9. cf. ST. II. 102. Line 1. read प्रतिवेष्ट्या.
 10, 11. cf. ST. II. 103, 104.
 12. cf. ST. II. 105.
 13. cf. ST. II. 106. Line 2. read समावेष्ट्यादृते. Line
 4. read तल्लिमे for तदिमे; तल्लिमे=तस्ये.
 14. cf. ST. II. 107.
 15. cf. ST. II. 108.
 16. cf. ST. II. 109.
 17. cf. ST. II. 110. अमुकपुरुषं in line 1 not clear.
 ST. अमुं दधेऽशुक्रमहमत्र पश्ये.
 18. cf. ST. II. 111.
 19. cf. ST. II. 112.
 20. cf. ST. II. 113.
 21. cf. ST. II. 114. Line 1 read नच for नाच.
 ST ends the second *Pariccheda* here.
 22. cf. ST. III. 1. ST. has no heading for this
 verse.
 23. cf. ST. III. 2.
 24. cf. ST. III. 3.
 25. cf. ST. III. 4. ST. has the heading मध्यम-
 नीचद्वाललक्षणा
 26. cf. ST. III. 5. Line 3. read पशूं. Line 4.
 read सुव्यमधुपयदायित.
 27. cf. ST. III. 6.
 28. cf. ST. III. 7. ST. has the heading दास्यरसानु-
 माचः
 29-31. cf. ST. III. 8-10.
 32-34. cf. ST. III. 11-13.
 35, 36. cf. ST. III. 14, 15.

INDEX

I. अक्षरसहितशृङ्गारदर्पणम्

	Page
अक्षरलोहितमान	३०
अतिकोधात्मको ...	३५
अतित्रयामुद्रित ...	१४
अत्र नेत्रविकास ...	४०
अर्थाद्धृत्यं धृतिमान	३६
अनेन पदचातुरी ...	४६
अन्यासक्त प्रियं मत्वा	७
अनीता मन्त्रयेन्नाम	३१
अभ्युत्थाय यदासनाप्येण	१०
अभ्युद्गते शरणधरे	२८
अमुकपुरुषमत्राहं ...	३६
अयं मुक्ताहारः ...	२६
अयुक्त्या सेविता ...	१७
अलं रम्भापन्नव्यजन	२२
अलमलं तद्य ...	६३
अस्त्वेषा नयमाळतीति	६
आदौ स्वाधीन ...	१७
आभुङ्गीकृतकण्ठ ...	१५
आवेगश्च नद्योप्रत्यं	४२
आश्लिष्टे दयिते ..	१०
आसीदुप्रसन्नम ...	१
आस्तां सा मनसि	६
आहृता समुपैति	१४
इत्यं महारकविविनिर्मित	४५
इत्यादयः प्रदेशस्तु	२८

	Page
इत्यादिपुरुषान् ...	१६
इयं तु विबुधे ...	४३
ईपदिकस्वरंगैर्ये ...	३६
उच्चण्डस्म घस्मरान्तल	३५
उज्जुम्भाम्बुदह ...	२३
उज्जितशालिवर्चांसि	१५
उत्तुङ्गस्तनमण्डल	६
उत्पाशात्पयविश्रसा	४४
उद्युक्तेर्युधि ...	३८
एक एव रसो यत्र	४५
एकपत्नी क्षमायुक्ता	६
एकास्मिन्विजने ...	३
एकस्य मखे नान्यो	२५
एता एव दशावस्थाः	२५
एताः पङ्कजलोचनाः	११
एते रत्यादयो ...	४१
एयमन्यरसेध्वेते ...	४६
एषा नात्यन्तगूढार्था	४४
एषा शृङ्गारकरुणा...	४२
एषीदास्यं परशृत्पेषु	२३
कन्या रन्तुं न च	१४
कम्परोद्ननिश्वास्त	२७
कम्परोमोद्गमस्तम्भाः	२१
करपादादिफम्पोऽत्र	३६
कस्मात्तामरसधियं	२७
कस्यालेष्यमिदं ...	३५
काचिस्कुङ्कुमपङ्क ...	३०
काचित्पाण्डुरगण्ड	१६
काचिस्त्रयल्लभयचो	१२
काचिद्विलोफ्य दयितं	१५

	Page
काचिसिजेष्टयिनिं	... १२
काञ्चीदामविमुद्रयेक	... १०
काङ्गं विलोक्य ...	... १५
काङ्गानां स्मरकेलि	... ३४
काङ्गानाममिमानाद्या	... २६
काङ्गते तरुणमुपागते प्रियतमा	... १३
काङ्गते तरुणमुपागते सचकितं	... ६
काङ्गतेऽद्यापि न घेस्ति	... ३७
कामिन्या किल	... ८
किञ्चित्कृञ्चितमेव	... २७
किञ्चित्कुञ्चितलोचनेन	... २४
किमपि चरणापाताच्चाटु	... २६
कुत्र शिचरवारणादेव	... ३१
कृतप्यलीको निर्भीको	... ५
केनोपायेन लभ्यः ...	... २३
केवलं धनसुध्यास्ता	... १६
कोपात्कोपनया ...	... १८
कोपापेराचरस्फुरत्	... २०
कौतुकं मण्डनं ...	... ३५
कुद्रा किं मयि ...	... २०
रुचर शय्या हृताहं	... ४०
खड्गव्यग्रकराश्रयीर	... ४४
गरीयान्शदि रागः	... २६
गाढ श्लेषविमर्दित	... १६
गुञ्जादारमपास्य ...	... ३७
घ्राणस्याच्छादनं .	... ४०
चन्द्रचन्दनरुपैर ...	... २२
घाटूक्तिः प्रवितायते	... ३५
घाटूक्तः पि ...	... २६
घापत्यं च श्रमो ..	... ४१
चिन्ते न संस्थिते ...	... ४१

	Page
चित्र विनोऽपि दयितः ...	१३
चिन्तादौ र्द्वयमालिङ्ग्य ...	३२
चिन्ताश्रुप तभर ...	१६
चेज्जानासि कृनापराध ...	२०
जडस्त्रं मग्धं चेति ...	२२
जाह्य मोहस्तथावेगो ...	४२
जाह्यं विषादश्चापद्य ...	४१
जातिकालधयोऽयम्था ...	२१
जुगुप्सात्मा तु बीभत्सः ...	४०
ज्ञेया वासकम्ज्जा सा ...	१७
ततः फाव्य विधातव्य ...	२
ततः श्टद्धार एवाय ...	३५
ततोऽन्यथापि नो दोषः ...	२५
तर शठे कुसुमम्रजं ...	१७
तत्तस्याः सविज्ञास ...	३
तत्पुत्र. स्वभुजप्रताप ...	१
तत्रा भिवापाश्चिन्-१ च ...	२२
तत्संगमकृते यादं ...	२३
तत्सखीनां पुरस्तस्याः ...	२६
तत्तनुः सकलाः कलाः ...	१
तद्रूप स्मरविभ्रम ...	२३
तद्रूपस्मितचातुर्य ...	२२
तन्वद्ग्या मधुरस्वरः ...	३४
तस्याः स्मरामे घदनं ...	४५
तस्योज्जास ...	१२
तासां प्रगल्भसुरत ...	१६
तिर्यग्ब्रिजमेव ...	२७
त्रिभामिवाटिका स्वीया ...	११
दं याद्वि ताप्रनुचितां ...	४५
द्वं विष्णोः शयानाश्रयो ...	४४

त्वद्वयत्राभ्युत्तसौरम	...	...	७
त्वद्विभवाधरक्षयडनं	..	...	४२
दण्डश्छत्रे यस्य ..	...	...	१
दम्पर गोरपि मापेक्षे	...	....	३४
दयिते नागाघेऽपि	...	...	१०
दयितो नागतो	....	...	१०
दरभगेन्थितवेपथु	...	...	३६
दाक्षिण्यपादधरा	...	...	११
दाना विद्वाञ्कुलीन	...	....	४
दिक्कान्ताननदर्पण	....	...	२८
दीर्घं निश्चलितं ...	....	...	१८
दीर्घं निश्चलिति ...	..	..	२४
दीर्घं प्रयासाकुलत्रं	...	...	२४
दुःखितापि स्वयं	...	...	१६
दुर्गन्धमचुरकलेवरं	...	...	४०
दूर्ती संश्लेष्य ...	...	...	१८
दैन्यमेकं समाधित्य	..	...	३०
द्रष्टुं परलभमीक्षणैर्न	...	...	१६
धर्मार्थकामनिपुणै	....	...	२१
धुन्वन्तरोरुहवतानि	...	...	१३
न चोद्धेऽयितव्योऽपि	.	...	४१
न मे तापव्यापत्प्रथमत	....	...	३४
नर्मकर्मसु निष्णातो	...	...	५
न स्यात्वेम विना -	...	...	३१
नागान्मे दयितः ...	...	...	१७
नानाविभ्रमहार्दकेलि	...	...	८
नान्याङ्गनास्तु पुरतं	...	...	१८
नाम्भोदस्तनितं ...	...	...	४३
नायकोऽनुवपेत्	...	...	७
नायिकाद्वयता ...	...	...	१४

	Page
निमीलितदृशो ...	१५
निःशेषं कुटीरके ...	२६
निर्भयंऽप्यकंशेश्वरो ...	४५
निर्भीरागो रम्यया ...	४
निर्विषं ह्यं मनो गाढं ...	४१
निर्वेदायाश्चयस्त्रिगुणं ...	२
निषेधो जडता चिन्ता ...	४२
निष्ठता अग्नीच्छा ...	८
निर्वाङ्मना महोद्रेका ...	२०
निश्वासाः किल घासरो ...	३
निश्वासाः समरघासमरज्वर ...	६
निस्त्रग सन्मन्वेनैव ..	१६
नीलेन्द्रीपाशङ्कया ...	११
नूर्तं प्रविष्कम ..	३८
नो वेदि प्रणयोपचार ...	४
पदवस्तोऽपि यः ...	१८
परकीया द्विधा ज्ञेया ...	१२
परस्त्रीसंगमोपायो ...	२६
परार्थपिशुनंर्वाक्ये ...	३०
परासक्त मत्वा ...	७
पालर्न यस्तस्या ..	२६
पार्श्वं नोज्जति ..	१७
पुनः सर्वास्त्रिधा ...	२०
पूगद्गः प्रमद्वने ..	८
पूर्णा वृत्रिमहाद्वं ...	११
पूयान्शोरिष ...	२२
पूये रत्नेषु ...	४१
पूरंमुक्ता रसा ...	४१
प्रकाश्य दूतीद्वारेण ...	२४
प्रकुप्यति विना मन्तुं ...	२०

प्रतियोधस्तथामर्षो	...	...	४२
प्रतिवेश्मा नटी चेट्टी	...	...	३५
प्रतिपेधवचः	...	..	२६
प्रत्यप्रदोपसमये	...	...	२८
प्रत्यनीकं च विरसं	...	...	४५
प्रयुञ्जोनेत्युप यांश्च	...	...	३१
प्रसादने तु मानिन्या	...	...	२६
प्रसादने घलिष्ठाः	...	...	३१
प्रसाधयति यो रुष्टां	...	...	५
प्रसीदत्यनुनीता	...	...	२०
प्राङ्गुनारी सानुरागा	...	...	२५
प्राणेषु प्रणयेन	...	...	६
प्राणेषु मन्मथकृता	...	...	३४
प्राप्तायतिः प्रगल्भा	...	...	६
प्राया विदीर्णयदनो	...	...	३७
प्रासप्रातचक्राद्गण्डिन्द्र	...	...	४३
प्रियं प्रतीर्ष्यया	...	...	२७
प्रियतमेऽभिमुखं	...	...	१४
प्रियस्य संगमामावात्	...	...	२४
प्रिये हृष्टेऽग्यया	...	...	२७
प्रेम द्रेकादियं	...	...	५
प्रेम्णा सान्द्रतरै	...	...	१२
प्रेयान् दूरगतः	...	...	२३
प्रेयान्मे सह शान्धवं	...	...	३७
प्रेयांसं विगणय्य	...	...	५
प्रापितप्रेयती	...	...	१७
षाढं तां परिरम्भ	...	...	५
षाखो गभीरमुरजध्वनि	...	...	३६
बुधैर्यो जम्बजतर्का	...	...	४१
भयं विपादोऽशस्मारो	...	...	४२

यथाकस्मात्प्रजायन्ते	...	...	३०
यथाङ्गस्मररङ्गसङ्ग	...	...	६
यत्रैकस्यात्पये	...	...	३४
यथा निर्लेवणो भोज्यं	...	...	२
यथा पृथग्विधोपायै	...	...	२५
यद्भासा सकलं	...	.	१
यद्यस्ति काव्यरचनासु	...	...	४६
यद्भक्तं घनसारं	...	...	२५
यत्नेत्रे तरलायिते	...	...	६
यस्मिन्नमुकान्त...	...	...	३६
यस्मिन्नुज्ज्वलगण्ड	...	...	२०
यस्मिन्नुज्ज्वलसान्द्र	...	.	६
यस्यां च सानुतागः	....	....	२६
यस्यां लास्यविलास	..	....	४२
यस्यां शस्त्रविदारित	.	...	४३
यस्याः कृतायधि	....	...	१६
या यौवनभराक्रान्ता	...	...	७
यावज्जीवं च संपत्तौ	...	...	११
यो वेषभृद्गूढकामः	...	...	१६
यौवनं विगलितं मनोरमं	....	...	४४
रत्नकीडोत्सवे या तु	...	...	१०
रत्निप्रगल्भा कम्पेयं	..	..	४६
रत्निभायोद्भवाप्रस्य	...	...	३४
रतिरूपा तु या चेष्टा	...	...	३
रत्याद्याः स्यायितो	...	...	३
रत्युत्साही तथा शोको	..	....	२
रम्भास्त्रानि किल	...	...	१६
रम्यस्ताण्डवदम्बरोऽपि	.	...	३२
रहस्येतां समालोक्ष्य	....	...	२६
रुचा तेऽलकवस्त्ररी	...	..	३२

	Page
लोढाची चलमानसा ...	२३
घञ्जोर्जद्विनय ...	७
घञ्जोऽङ्गवेपथैश्चर ...	२६
घर्षणीयोऽथ भूपातो ...	३७
घर्षयन्ति पुनः ...	२५
घर्षयामः कथं नाथ ...	३६
घञ्जमे गति मे ...	३०
घाग्मित्वं स्मृतिदृष्टताहो ...	३५
घाता घान्ति फदम्बपुष्प ...	३१
घामं यत्तत्र सुभु ...	३६
विद्वेषी वल्लभो मानो ...	४५
विप्रलम्भस्तु शृङ्गार ...	२२
विभावैः सुभावंश्च ...	२
विस्मयात्माद्भुतोऽपि ...	४०
वेश्या सामान्यवनिता ...	१६
व्याधिन्वाजमुदीर्य ...	२६
शङ्क न तत्र रजनी ...	३२
शत्रुतपास्यलौहित्य ...	३८
शब्दादेर्विकृताद् गोर ...	३६
शशधर कुरु ज्योत्साम् ...	३२
शशिक्लेष तनुस्तनुतां ...	३२
शृङ्गार एव कविभिः ...	३६
शृङ्गारवीरकव्याद्भुन ...	२
शृङ्गाराच्च भवेद्दासो ...	४१
शृङ्गाराभासता प्रायो ...	२५
शृङ्गारी युवतीजने ...	१
शेषः फूर्मयुनो विभक्ति ...	३८
शोकात्मा कव्याः ...	३७
शौर्योदायंगभीरव... ...	३८
श्यासाधिक्यं स्मृतिघ्नो ...	२५

	Page
भ्यासै. शोपितपुष्पहार	... २१
संचारिण इम शवा	... ४२
संतापं तनुते यशी	... २४
संयुक्तयो. स संमोगो	... ३
संज्ञापः स च तस्य	... ४
सभ्य इत्यादिकं कर्म	... ३६
सपया संलपति ...	... १४
सङ्केनाधयमेय ...	... १८
स च त्रिधा भवेत्प्रायो	... २७
स त्रिधा पीठमर्दः	... ५
सद्यस्त्रोष्णि जगन्ति	... ४४
सधीची किमपि...	... ३५
स नायक इत्युर्ध्वानुकूलः	... ४
सम्पन्नानसमुद्भूतः	... ४०
सर्वमेतद्विधत्त	... १५
सा शुभयने हरत्यास्यं	... ७
सानुगागण्या नाथे	... २७
सानुगागा यदेवाम	... ३१
सान्द्रमेमरसार्द्र ...	... ४०
सामदाने तथा मेव	... २६
सालकारमुदीक्ष्य ...	... १८
सा यज्ञममपायन्ने	... १४
सात्रिहृष्टा रमणेन वेपथु	... ७
सा सावराधं रमया	... ८
सुभग शुक्र मे वाक्यं	... २६
सुचितस्येति यणोदया	... ४४
सोत्वा भवति यस्यास्तु	... १७
सोत्प्रासं साधुभाषामि	... १०
सौध सुधांशुधवल	... २८
सौधं सुन्दरि ...	... १३

	Page
स्निग्धैर्ब्रह्मचिलोचनैः ...	११
स्मृतिर्धृतिर्भय ...	४१
स्याद्दण्डे त्रिधा ...	१२
स्याद्दुरसाक्षमयो धीरो ...	३८
स्यार्थं मन्त्रपाणिपातोऽथ ...	३७
स्युः कौशिकि चाभटी ...	४२
स्युः सो नः यकस्यापि ...	३२
स्यर्थायानन्यथाग्या ...	१६
स्यर्थाया परकीयाथ ...	६
स्यर्थापापगाथे या प्रोधे ...	२०
स्याधीनमर्तुः ...	१६
स्यीयामिर्धृतिर्गिनी ...	२१
स्यीया सलज्जा सगया ...	१६
हं हो निश्चय कृत्रिम ...	५
दुर्पोरुपेपरा	४३
दुर्पात्कार्यवशाः त्रिमीक्षित ...	१६
हारस्ताः त्वरः स्फुरत् ...	३०
हेमात्मोदहताद्यपद् ...	१५

I. शृङ्गारसंजीविनी

	Verse
अजनि रजनिरेषा...	... २७
अपरगिरिरुदाते ...	... ४२
अभिनवपरिरम्भा	... ४०
अभिनवरेण तरुणीनां	... ७२
अमन्दमणिमन्दिरे...	... ६३
अमन्दसौन्दर्य ...	... ४७
अवसरिदुदञ्च ...	... ४३
अवैमि यथमानसं ...	... ६५
अहं शङ्के पङ्केरुहमुखि फडोरं	... १६
अहं शङ्के पङ्केरुहमुखि बलङ्केन	... १००
आञ्जाविता हेमघटीनटी	... ४६
आयान्तया मन्दमन्दे	... ४
आलीभिर्मधुसिन्धु	... ८१
आस्ते मतस्ती ...	... ४८
इन्द्रनीलमणिमञ्जु	... ५८
इयं रजनि रुज्ज्वल...	... ८७
ईषद्रुक्तिश्च यथनाल	... ७
उच्चैः पीनपयाधर	... ८१
उदेति शङ्खफले ...	... २०
उन्मीलरुचमानमद्वलि	... १२
उन्मीलन्मकररश्मि	... १०
उन्मीलन्मकररश्मि ...	... १८
उत्तलङ्घ्य सर्वप्रिय	... ७१
एकान्त मिलितापि	... १५
कन्दर्पस्य जगज्जपाय	... ६
करोति दहनं तया...	... ५६
कवपीयन्ति दिनानि	... ५१

काशीरङ्गुणविद्विषी	...	...	८
कीर्णा सुपर्णिल	....	...	५३
पुष्पातुल्या	....	...	७४
केचः शेषवमास्य	...	...	६६
कोदण्डरयडस्य	....	...	६६
क्षितम्पाप्यमने	....	...	२५
घण्टांशोरतिचण्ड	...	...	८५
छनी मरु जलरपटले	...	...	७६
सुम्मारम्भविधो	....	...	६६
जेतुं रैरथमम्बुजायत	...	...	७८
तारण्योदयमादधाति	...	...	७६
त्यक्तःस्वयाद्यापि	...	...	६८
दत्तं यामपदं	...	...	२३
द्वारं साम्प्रतमद्भयङ्ग	...	...	३४
दीपीयन्ति पयोमुचो	...	...	७५
दृश्यं हरिणी कृता...	...	...	६०
नित्यं निन्दति चन्द्रानि	...	...	३५
निर्दोषा गुणशालिनी	...	...	१०२
निष्ठा कृता हन्त	....	...	६५
निरपन्द् मिन्दीपर...	...	...	५६
नीता रात्रिः कथमपि	....	...	३७
नीलाम्बरायगुण्डित	...	...	५४
नेत्रं अस्तनगङ्गाय	....	...	७७
पद्मरागमणिपञ्जु	....	...	६६
पापोरुद्वन्द्वरुचा	...	...	५२
पादाहुष्निपीडित	....	...	६३
पुरा मुगारेरियमद्भमङ्ग	....	...	२८
प्रत्यम्भूयट रोहरोपरि	...	...	६७
प्रमातसमये निज	...	...	६४
प्रस्थानाय कृताद्यमे	....	...	८३

BHAVAN'S LIBRARY
BOMBAY-400 007

A B—This book is issued only for one week till _____
This book should be returned within a fortnight
from the date last marked below

Date	Date	Date

Not to be Issued
Bharatiya Vidya Bhavan's Sarabhojgar

Call No Sa7K/PAD/MAD/8438

Title Akbarshahi-Singaradarja-
na
Mādhava kṛṣṇa

Author Padmasundarā

Date of issue	Borrower's No	Date of issue	Borrower's No
1 MAR 1984			
shu s A U			
3 NOV 1977			
	- from		
10 JAN 2004			
	gan		